

Eindrapport Mijn Pad

Mijn pad, mijn leven, mijn toekomst. Ontwikkeling van een routeplanner voor jongeren in de jeugdzorg

I. Bramsen
C.P. Willemse
C.H.Z. Kuiper
M. Cardol

Rotterdam, maart 2015

praktijkgericht **onderzoek**

Kenniscentrum
Zorginnovatie

Mijn Pad, mijn leven, mijn toekomst
Ontwikkeling van een routeplanner voor jongeren in de jeugdzorg

Eindrapport

Maart 2015

Inge Bramsen
Kees Willemse
Chris Kuiper
Mieke Cardol

Colofon:

Dit rapport is te downloaden van www.hr.nl/mijnpad .

Contactgegevens voor informatie:

Hogeschool Rotterdam

Kenniscentrum Zorginnovatie

Rochussenstraat 198, 3015 EK Rotterdam

Postbus 25035, 3001 HA Rotterdam

© 2015 Inge Bramsen, Kees Willemse, Chris Kuiper & Mieke Cardol, Kenniscentrum Zorginnovatie van Hogeschool Rotterdam & Horizon Jeugdzorg en Onderwijs, Rotterdam.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.

Inhoud

Samenvatting.....	4
Dankwoord	7
1. Inleiding en doelstelling	8
2. Autonomie en participatie: het theoretisch kader.....	11
3. Onderzoeksmethode: uitgangspunten en fasering.....	14
4. Fase I: Verkenning leefwereld jongeren - Methode.....	19
5. Fase I: Verkenning leefwereld jongeren - Resultaten	22
6. Fase II: Verkenning inhoud en vorm van het instrument.....	29
7. Fase III: Mijn Pad ontwerpen, uittesten en bijstellen	41
8. Fase IV: Mijn Pad uittesten binnen Participeren kan je leren	51
9. Discussie, conclusie en aanbevelingen.....	63
Literatuurlijst	71
Bijlagen	73

Samenvatting

Doelstelling. De begeleiding van jongeren met meerdere complexe problemen in de residentiele Jeugdzorg(Plus) sluit nog onvoldoende aan bij wat jongeren in deze levensfase nodig hebben. Idealiter bevordert het begeleidingstraject de ontwikkeling van autonomie, zelfinzicht en zelfvertrouwen, zodat jongeren vorm geven aan hun maatschappelijke participatie op een manier die bij hun past. Deze studie had tot doel een meetinstrument te ontwerpen, dat de autonomie en participatie van de jongere over de tijd in kaart brengt en daarbij het eigen perspectief van de jongere centraal stelt.

Theoretisch kader. Autonomie is een belangrijke ontwikkelingstaak in de adolescentie. In dit kader wordt autonomie opgevat als vrijwillig, zelf-onderschreven besluiten nemen en daarnaar handelen. Een uitgangspunt is ook dat autonomie een voorwaarde is voor participatie, dat wil zeggen dat het meetinstrument de ontwikkeling in kaart brengt van participatie zoals de jongere dat zelf wil en de stem van de jongere (beter) laat horen. Daarbij worden hun problemen beschouwd als complex sociaal verschijnsel dat niet uitsluitend begrepen kan worden vanuit een individueel-medisch model.

Onderzoeksmethode. Dit is een praktijkgericht en responsief ontwerponderzoek, dat wil zeggen dat het te ontwerpen instrument bijdraagt aan een verbetering van de praktijk en dat de doelstellingen, inhoud en vorm van het meetinstrument vorm krijgen in onderlinge interactie met de verschillende belanghebbenden, in de eerste plaats de jongeren zelf. Daarbij wordt kennis ontwikkeld door bestaande kennis te vertalen naar de praktijk (evidence-based practice), maar wordt ook impliciete kennis die aanwezig is bij jongeren en professionals expliciet gemaakt (practice-based evidence). Het onderzoek verliep in vier fasen: 1. Verkenning van de leefwereld van de jongeren, 2. Verkenning van de ontwerpeisen van het instrument, 3. Ontwerpen, uittesten en bijstellen van het instrument, 4. Onderzoeken van de toepasbaarheid in de praktijk. Bij de start zijn twee jongeren adviseurs geworven en zij zijn voorafgaand aan en tijdens het onderzoek geconsulteerd. Hun adviezen zijn verwerkt in het onderzoek.

Resultaten Fase I. Verkenning leefwereld jongeren. Zestien jongeren variërend in leeftijd en ontwikkelingsstadium op weg naar zelfstandigheid hebben meegewerkt aan een interview. Veel jongeren komen uit gebroken gezinnen en ontvangen weinig sociale en materiele steun vanuit hun natuurlijke netwerk. Zij missen nogal eens een vertrouwenspersoon en moeten veel zelf doen. Daarbij hebben zij veel negatieve ervaringen opgedaan of zelf misstappen begaan waarvan zij de consequenties hebben moeten dragen. De meesten hebben weinig financiële middelen en een achterstand qua opleiding. Gegeven het voorgaande, is de veerkracht die veel jongeren tonen verrassend. Zij hebben ook duidelijke ideeën over wat wel en niet werkt, en adviezen aan andere jongeren en aan de jeugdzorg.

De eerste fase leverde informatie over de eerste contouren, c.q. ontwerpeisen: (1) Het instrument biedt ruimte voor elke jongere om op elk moment in het traject de eigen punten van aandacht aan te geven. (2) Het doet recht aan de korte spanningsboog van een deel van de jongeren. (3) Het doet recht aan de ontwikkelingsfase, de puberteit, waarin jongeren nog een mening moeten ontwikkelen over veel zaken die hunzelf betreffen. Daarom biedt het gelegenheid voor exploratie. (4) Omdat bij veel jongeren het vertrouwen in anderen beschadigd is geraakt, wordt het instrument zo aangeboden dat het vertrouwen kan gaan groeien. Dat kan alleen als de grenzen van de jongere over wat hij wel en niet wil vertellen gerespecteerd worden.

Resultaten Fase II. Verkenning inhoud en vorm meetinstrument. In fase II zijn de bevindingen uit fase I voorgelegd aan focusgroepen van jongeren en professionals. Dit heeft de bevindingen uit fase I bevestigd, verbreed en verdiept. De volgende ontwerpeisen werden geïdentificeerd: (1) Het instrument is toegankelijk en ook echt van de jongere. Zij kunnen het, indien gewenst, ook zonder hulp, gebruiken. (2) Het instrument bevordert het ontstaan van een vertrouwensrelatie tussen jongere en professional. (3) Het instrument waardeert de kleine stapjes die nodig zijn om vanuit een gesloten instelling toe te groeien naar volwassenheid en zelfstandigheid. (4) Het instrument helpt professionals om onbevooroordeeld te luisteren naar de jongeren, zodat hun stem gehoord wordt en zij zich daadwerkelijk gehoord voelen. Een semigestructureerd interview of vragenboekje past goed bij deze ontwerpeisen in tegenstelling tot een voor gestructureerde vragenlijst. Voorts bleek dat meer kennis nodig is omtrent: Hoe kan ruimte gemaakt worden voor regie? Welke rol kunnen ervaringsdeskundigen en professionals spelen en wat kunnen jongeren zelf doen? Kan een eerste aanbieding van het instrument al plaats vinden als jongeren nog in de gesloten instelling verblijven?

Resultaten Fase III. Ontwerpen, uittesten en bijstellen van Mijn Pad.

Op grond van de ontwerpeisen is een instrument ontworpen, Mijn Pad, dat jongeren ondersteunt bij het maken van keuzes over hun leven en toekomst. Het eigenaarschap van Mijn Pad ligt bij de jongere: zij kiezen zelf de onderwerpen waarover zij in gesprek willen, en of ze Mijn Pad alleen invullen of met iemand die zij zelf uitkiezen. Zij bepalen ook hoe het wordt bewaard. Mijn Pad sluit af met een scoreoverzicht, waarmee zij een stappenplan en actieplan kunnen maken. Jongeren die zelfstandig wonen waren enthousiast, omdat Mijn Pad helpt om overzicht te krijgen en prioriteiten te stellen. Het relateert en biedt houvast. Ook werd het fijn gevonden dat Mijn Pad laat zien dat hun problemen eigenlijk gewone problemen zijn die iedereen kan hebben. Voor jongeren die moeilijk te bereiken zijn leek Mijn Pad aantrekkelijk te zijn en een opening voor gesprek te bieden. Professionals reageerden verschillend van zeer lovend tot kritisch bevragend. Voorwaarde voor het slagen van Mijn Pad lijkt te zijn dat de professional een non-directieve, stimulerende en niet-veroordelende houding aanneemt, en de jongere helpt om zelf tot keuzes en antwoorden te komen. Daarom is ten behoeve van fase 4, het uittesten in de praktijk, een handleiding gemaakt voor professionals.

Resultaten Fase IV. Uittesten van Mijn Pad in de praktijk van de trajectbegeleiding.

Bij de betrokken instellingen bleek draagvlak aanwezig voor het uittesten van Mijn Pad in de trajectbegeleiding; men vond dat Mijn Pad de werkwijze om de jongere regisseur en eigenaar van het eigen traject te maken op een methodische wijze ondersteunt. Voorafgaand aan de pilotstudie naar toepasbaarheid, face validiteit en inhoudsvaliditeit bleken er veel vragen te zijn over de inpassing van Mijn Pad in de trajectbegeleiding. Besloten werd dat tijdens de pilot bestaande werkwijzen niet worden aangepast en dat Mijn Pad dus naast bestaande begeleiding wordt toegepast, als een moment van evaluatie en reflectie. Mijn Pad werd uiteindelijk door vier professionals bij zes jongeren toegepast. Hieruit bleek dat jongeren de keuzemogelijkheden waarderen en zij vinden Mijn Pad behulpzaam en duidelijk. Zij maken keuzes die volgens de professionals aansluiten bij waar zij op dat moment mee bezig zijn. Ook de scoremethode en het maken van een stappenplan en actieplan lijken goed te werken. Daarnaast is via telefoongesprekken en door het bijwonen van vergaderingen aanvullende informatie verzameld. Hieruit bleek dat voor toepassing in de praktijk er verder onderzoek nodig is en hiervoor werden ontwikkelvragen geformuleerd. Deze gaan deels over vragen die inherent zijn aan de trajectbegeleiding die gericht is op het bevorderen van eigen regie en eigenaarschap, deels betreft het vragen met betrekking tot Mijn Pad en de plek van Mijn Pad binnen de traject begeleiding.

Discussie en conclusies.

Mijn Pad: De ervaringen met jongeren die Mijn Pad in fase III en IV alleen of samen met een professional of onderzoeker hebben ingevuld geven een eerste positieve indruk van de face validiteit en inhoudsvaliditeit. Mijn Pad lijkt aan te sluiten bij de belevingswereld van jongeren in de residentiele jeugdzorg, aan te zetten tot exploratie, en lijkt de ontwikkeling van eigen regie en participatie die past bij de jongere te ondersteunen. Wel is verder onderzoek nodig naar de validiteit, betrouwbaarheid en responsiviteit.

Mijn Pad binnen de trajectbegeleiding: De toepassing in de trajectbegeleiding in de Jeugdzorg(plus) is nog door veel vragen omgeven en behoeft verder onderzoek, zoals: (hoe) kan Mijn Pad eraan bijdragen dat de doelen in het perspectiefplan van de jongere worden ervaren als eigen doelen? Wat gebeurt er met de uitslag van Mijn Pad binnen de trajectbegeleiding? Hoe kan de dialoog met belangrijke anderen over het eigen stappenplan op gang worden gebracht? En wat is daarbij de rol van het persoonlijk netwerk? En kunnen doelen vanuit de jeugdbescherming worden bijgesteld als uit Mijn Pad zou blijken dat dat nodig en wenselijk is? Daarnaast zijn er vragen over de aansluiting van Mijn Pad op bestaande begeleidingsmethodieken en meetinstrumenten. *De meerwaarde van Mijn Pad binnen de trajectbegeleiding* lijkt er vooral in te zijn gelegen dat de jongere eigenaarschap gaat ontwikkelen over zijn eigen traject en aan het denken wordt gezet. En dat Mijn Pad dit heel tastbaar maakt voor de jongere.

Voorwaarden voor eigen regie en Mijn Pad: Jongeren en professionals hebben ook informatie gegeven over bevorderende en/of voorwaardelijke factoren voor het nemen van regie, en dus ook voor het doen van Mijn Pad, door jongeren in de residentiele Jeugdzorg(Plus), namelijk:

1. Een open, onbevooroordeelde houding van professionals, gericht op de mens achter de problemen.
2. Het belang van het ontwikkelen van een vertrouwensrelatie.
3. Het doorbreken van een vicieuze cirkel van actie en reactie, waarbij vooral normatief en bestraffend gereageerd wordt op moeilijk, heftig of grensoverschrijdend gedrag.
4. De stem van de jongere (beter) horen, versterken en ondersteunen.
5. Begeleiding die aansluit bij elke jongere (maatwerk) en bij het proces van ontwikkeling naar zelfstandigheid in kleine stapjes.
6. Gelegenheid bieden voor rust, wat betekent: tijd voor verwerking, nadenken, bezinning en reflectie in een veilige omgeving.
7. Ruimte om te ontdekken wie je bent, waar je bij wilt horen, en wat jou gelukkig maakt.
8. Herstel van verbindingen met belangrijke andere mensen of gelegenheid bieden voor het maken van nieuwe verbindingen.
9. In de maatschappij en ook bij professionals bestaat nog te veel de neiging om het stuur van jongeren over te nemen. Scholing, intervisie, training, de dialoog aan gaan met elkaar binnen en buiten de organisatie is nodig om hierin verandering te brengen.
10. Aandacht in de professionalisering en intervisie voor de dilemma's die professionals tegen komen bij het leggen van regie bij de jongere.

Dankwoord

Veel mensen hebben bijgedragen aan het onderzoek en de ontwikkeling van Mijn Pad.

In de eerste plaats willen wij alle jongeren bedanken die in interviews en in focusgroepen hebben meegewerkt door hun mening te geven en over hun ervaringen te vertellen. In het bijzonder bedanken wij de twee jongeren adviseurs die ons bij de start en tijdens het onderzoek advies hebben gegeven. Ook willen wij de jongerenraad van Cardea, in het bijzonder de Werkgroep 16+ Hulp bedanken. De studenten verpleegkunde, Rona Schuurmans en Nick van Rosbergen, willen wij eveneens bedanken. Zij hielpen in het kader van hun studie mee aan de interviews en de eerste stap in de analyse.

In de tweede plaats willen wij de professionals bedanken van Horizon Jeugdzorg en Onderwijs, Cardea, TriviumLindenhof en Stek. In het bijzonder willen wij de professionals bedanken die deelnamen aan de focusgroep, en aan de pilotstudie binnen Participeren kan je leren. Michiel van Maaren en Andries Hoekstra hebben ons in contact gebracht met jongeren in de eerste fase van het onderzoek, waarvoor onze dank. Ook in latere fases hebben zij ons steeds geholpen als wij een beroep op hen deden. Ook willen wij Tine van de Krogt en Roelanda van Dueren bedanken voor hun feedback, alsmede alle betrokken netwerkcoaches, persoonlijk begeleiders, teamleiders en gedragswetenschappers.

Wij hebben ons best gedaan zoveel mogelijk recht te doen aan alle stemmen van jongeren en professionals die participeerden in het project. Wij hopen dat ons project een bijdrage levert aan een goede zorg en begeleiding van jongeren die hierop zijn aangewezen.

Inge Bramsen, Kees Willemse, Chris Kuiper & Mieke Cardol
Rotterdam, 2015

1. Inleiding en doelstelling

Dit rapport beschrijft de ontwikkeling van Mijn Pad, een nieuw instrument voor jongeren dat de ontwikkeling van autonomie en participatie bevordert. Mijn Pad ondersteunt jongeren bij het maken van keuzes op weg naar hun gewenste toekomst. Professionals kunnen Mijn Pad aanbieden aan jongeren, waarbij zij ervoor zorgen dat de jongere steeds de leiding heeft. Mijn Pad is in eerste instantie ontwikkeld voor jongeren van 16 jaar en ouder die in een residentiele instelling verblijven en die meerdere complexe problemen hebben, maar lijkt breder toepasbaar te zijn. Dit hoofdstuk schetst de aanleiding en doelstelling van het ontwerponderzoek dat geleid heeft tot Mijn Pad.

Jongeren in de residentiele jeugdzorgplus die niet terug naar huis kunnen worden vanuit de instelling begeleid naar een zelfstandig leven in de toekomst. Deze overgang verloopt vaak niet goed, waardoor uitval en terugval dreigt. Cardea en Horizon Jeugdzorg en Onderwijs hebben daarom het initiatief genomen voor het project 'Participeren kan je leren', dat werd gefinancierd door Provincie Zuid-Holland (Horizon & Cardea, 2013). TriviumLindenhof en Stek zijn hier later bij aangesloten. Het doel van het project is om een volwaardige maatschappelijke participatie van de jongeren binnen de grenzen van hun vaardigheden, intellectuele en materiele mogelijkheden te realiseren. Een ander belangrijk doel is om de samenwerking tussen de verschillende zorgaanbieders te verbeteren. Dit moet leiden tot een goede en flexibele doorstroming tussen de verschillende vormen van zorg die is afgestemd op de individuele jongere.

Een individueel begeleidingstraject binnen het project 'Participeren kan je leren' start steeds in een JeugdzorgPlus-instelling, en op het moment dat de jongere hieraan toe is zal hij of zij¹ doorstromen naar een lokale jeugdzorgaanbieder. Van begin af aan is de lokale jeugdzorgaanbieder betrokken bij het vorm geven van het individuele traject van de jongere om een vloeiende overgang te waarborgen. Ook is het mogelijk dat een jongere na doorstroming naar een lokale jeugdzorgaanbieder tijdelijk terug kan naar de JeugdzorgPlus instelling indien dat nodig is.

Aan het lectoraat 'Disability Studies; Diversiteit in Participatie' van het Kenniscentrum Zorginnovatie van Hogeschool Rotterdam is gevraagd een meetinstrument te ontwikkelen waarmee de effectiviteit van het hierboven geschetste begeleidingstraject op termijn geëvalueerd kan worden. Dit meetinstrument heeft tot doel de maatschappelijke participatie en eigen regie van de jongere in kaart te brengen. Daarbij is ervoor gekozen het eigen perspectief van de jongere centraal te stellen. De vragenlijst Impact op Participatie en Autonomie (IPA; www.nivel.eu/ipa) (Cardol, de Haan, de Jong, van den Bos, & de Groot, 2001) en het onderliggend theoretisch kader dient hierbij als voorbeeld en uitgangspunt. De opdracht voor het ontwikkelen van een meetinstrument waarbij het perspectief van de jongere centraal staat, past goed bij het lectoraat 'Disability Studies; Diversiteit in Participatie' (Cardol, 2013).

¹ Vanwege de leesbaarheid zal hierna steeds hij of hem worden geschreven, waar ook zij of haar kan worden gelezen.

Disability Studies beschouwt 'disability'² vanuit een sociaal model, dat wil zeggen als complex sociaal verschijnsel dat niet uitsluitend begrepen kan worden vanuit een individueel-medisch model (Cardol, 2013; J Kool, 2008). 'Disability' wordt breed opgevat en kan betrekking hebben op fysieke, emotionele, zintuigelijk en cognitieve aandoeningen (Linton, 1998). Dit betekent dat ook emotionele en gedragsproblemen van jongeren binnen dit aandachtsgebied vallen. Hun problemen zijn niet uitsluitend te zien als een individueel of medisch gegeven, maar kunnen ook verklaard worden vanuit de context van de jongeren en vanuit de wisselwerking tussen jongeren en hun sociale context. Een belangrijk doel van het lectoraat Disability Studies is om de positie van mensen met beperkingen te versterken zodat zij op een eigen wijze kunnen participeren in de maatschappij. Hiervoor wordt de slogan gehanteerd 'nothing about us without us'. Voor dit project betekent dit dat wij niet over de hoofden van jongeren heen willen beslissen hoe het meetinstrument eruit komt te doen, maar het zoveel mogelijk samen met jongeren te maken.

Disability Studies vraagt ook aandacht voor de mensenrechten van volwassenen en kinderen met een 'disability'. Belangrijke uitgangspunten hiervoor zijn vastgelegd in het VN Verdrag inzake de rechten van mensen met een beperking (UN, 2006)³ en het VN Verdrag inzake de rechten van het kind (UN, 1990). Volgens dit laatste verdrag hebben kinderen het recht om gehoord te worden in alle zaken die hun betreffen en uit onderzoek is gebleken dat participatie van kinderen in residentiële zorg en pleegzorg een terrein is waarop nog veel ruimte is voor verbetering, en zeker ook waar het de voorbereiding op volwassenheid betreft (Doek, 2009; Munro et al., 2011). Doek (2009) stelt dat het nodig is dat er criteria worden ontwikkeld die kunnen bewaken dat acties die ondernomen worden daadwerkelijk in het belang van kinderen zijn. Vanuit dit perspectief willen wij een instrument ontwikkelen dat de stem van de jongeren laat horen, zodat de zorg die zij ontvangen zo goed mogelijk aansluit bij wat zij nodig hebben in de begeleiding op weg naar volwassenheid.

Het activiteitenplan (Horizon & Cardea, 2013) stelt, dat het meetinstrument een vragenlijst kan worden, zoals de IPA (Cardol et al., 2001), of een gestructureerd interview, zoals de Canadian Occupational Performance Measure (COPM) (Law et al., 1990). Tijdens het project zal moeten blijken welke vorm het beste aansluit bij de jongeren en de trajectbegeleiding vanuit de JeugdzorgPlus. Mogelijk is er ook een geheel andere vorm gewenst.

Ontwerpeisen

In de beginfase van het project zijn ontwerpeisen geformuleerd in samenspraak met de opdrachtgever en op geleide van wat jongeren en professionals verteld hebben:

1. Het instrument ondersteunt de jongere bij het maken van keuzes ten aanzien van zijn leven en toekomst. Dit betekent dat het instrument het perspectief van de jongere op zijn leven en toekomst verheldert. Om dit te kunnen doen zal het instrument moeten bijdragen aan een

² Voor het woord 'disability' bestaat geen Nederlands equivalent dat ook de belemmerende (disabling) sociale invloeden in zich draagt. Daarom wordt dit vakgebied ook in Nederland aangeduid met de term Disability Studies (J Kool, 2008). In dit artikel wordt om die reden het woord 'disability' gebruikt om aan te geven dat een beperking niet alleen een individueel, persoonlijk gegeven is maar ook te maken heeft met de sociale context

³ Het doel van dit verdrag dat in 2015 door Nederland geratificeerd zal worden is: "to promote, protect and ensure the full and equal enjoyment of all human rights and fundamental freedoms by all persons with disabilities, and to promote respect for their inherent dignity. Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others."

- proces van exploratie bij de jongere, zo nodig met hulp van een professional, zodat de stem van de jongere zich kan ontwikkelen en er in de begeleiding maatwerk kan worden geboden.
2. Het instrument maakt het mogelijk om veranderingen in autonomie en participatie tijdens een begeleidingstraject inzichtelijk te maken voor de jongere zelf en de professional, zodat de begeleiding hierop kan worden afgestemd. Dit betekent ook dat het instrument gelegenheid biedt voor verandering en bijstelling van keuzes en doelstellingen op geleide van de ontwikkeling die de jongere doormaakt of veranderingen in persoonlijke omstandigheden.
 3. Het eigenaarschap van de gegevens die met het instrument verzameld worden ligt bij de jongere zelf. De jongere bepaalt wat er met de gegevens gebeurt, hoe ze worden bewaard en of ze in het dossier worden opgenomen.
 4. Het instrument bevordert de dialoog en samenwerking tussen jongere en professional.
 5. Het instrument is geschikt om de effectiviteit van een begeleidingstraject binnen de jeugdzorg en jeugdzorgplus in kaart te brengen op groepsniveau (mesoniveau) in de richting van bijv. de instelling zelf en financiers van de zorg. Dit betekent dat het instrument ook geschikt is om veranderingen in eigen regie en participatie betrouwbaar en valide te meten.

Deze ontwerpeisen betekenen dat het instrument toepasbaar is in alle fasen van een begeleidingstraject. Belangrijk is daarom dat het instrument aansluit bij jongeren én professionals. Daarom moeten wij tijdens het project niet alleen in gesprek gaan met de jongeren, maar ook goed luisteren naar alle andere relevante actoren, zodat het instrument ook toepasbaar is binnen de context van de begeleiding op weg naar zelfstandigheid binnen de jeugdzorg en jeugdzorgplus. Idealiter draagt het ook bij aan een verbetering van de kwaliteit van de begeleidingstrajecten.

Dit verslag beschrijft de ontwikkeling van het instrument, de eerste resultaten en doorontwikkelvragen.

2. Autonomie en participatie: het theoretisch kader

De Vragenlijst Impact op Participatie en Autonomie (IPA; Cardol e.a. 2001)⁴ en het onderliggende theoretisch kader dienden bij de start van het project als voorbeeld en uitgangspunt voor het te ontwikkelen meetinstrument. Dit betekent in de eerste plaats dat wij autonomie beschouwen als een voorwaarde voor volwaardige en effectieve participatie van de jongeren. Dit sluit ook aan bij het theoretisch kader van Disability Studies zoals dit is beschreven in de inleiding. Ook sluit dit theoretisch kader aan bij de uitgangspunten van het behandelaanbod, zoals verwoord in de methodiek beschrijving van Participeren kun je leren (Horizon & Cardea, 2013). Hierbij wordt ervan uitgegaan dat participatie een ontwikkelproces is met als kern dat de jongere en het gezinssysteem serieus worden genomen, en dat er wordt toegewerkt naar een toenemende mate van greep krijgen op de eigen situatie en sturing hieraan kunnen geven.

De jongeren die in aanmerking komen voor het begeleidingstraject Participeren kan je leren, en waarvoor het meetinstrument primair is ontworpen, hebben een lange geschiedenis van behandelingen en opnames in instellingen achter de rug. Veelal met een gesloten machtiging (in jeugdzorg-plus), een ondertoezichtstelling (OTS) of een machtiging uithuisplaatsing. Dit betekent dat zij bij aanvang van het traject vaak weinig grip ervaren op hun eigen situatie. Daarom is het herstellen van een gevoel van controle over het eigen leven, het herwinnen van eigen regie een belangrijk doel van de begeleiding.

Het te ontwikkelen meetinstrument draagt er idealiter aan bij dat jongeren en hun trajectbegeleiders de ontwikkeling van autonomie en participatie in de tijd kunnen volgen, en dat zo de begeleiding wordt afgestemd op wat de jongeren nodig hebben om zelf regie te gaan nemen en hun participatie zelf vorm te gaan geven op een manier die bij hun past.

2.1 Autonomie

Er bestaan verschillende opvattingen over autonomie (Cardol, De Jong, & Ward, 2002; Van Petegem, Beyers, Vansteenkiste, & Soenens, 2012). In onze maatschappij overheerst een liberaal-individualistische visie op autonomie. Binnen deze visie wordt autonomie gezien als zelfredzaam, sterk en onafhankelijk; als geen hulp nodig hebben van anderen. Voor sommige mensen met ernstige fysieke of mentale beperkingen zou dit betekenen dat zij niet autonoom kunnen zijn, omdat zij in bepaalde situaties aangewezen zijn op hulp van anderen. Hiertegenover kan men een visie op autonomie plaatsen die uitgaat van wederzijdse afhankelijkheidsrelaties. Mensen zijn immers vrijwel nooit volledig onafhankelijk van anderen. En, wanneer men afhankelijk is van anderen voor zorg of hulp, betekent dat niet automatisch dat men niet in staat is om zelf te beslissen over de invulling van het eigen leven. Zo beschouwd is het onderscheid tussen autonomie in uitvoering en beslissen relevant (executorial versus decisional autonomy). Ook als men niet het vermogen heeft tot het zelfstandig uitvoeren van bepaalde activiteiten of handelingen, kan men nog wel over het vermogen beschikken om te beslissen en sturing te geven aan het eigen leven.

⁴ De IPA is ontwikkeld voor volwassenen met fysieke beperkingen en is daarom niet toepasbaar voor de doelgroep in dit onderzoek.

Deze relationele visie op autonomie stelt de cliënt centraal en gaat ervan uit dat zijn of haar voorkeuren, wensen en behoeften leidend zijn bij het vorm geven van het eigen leven, en bij het proces van rehabilitatie.

Autonomie is een belangrijke ontwikkelingstaak in de adolescentie (Van Petegem et al., 2012). Binnen het veld van de ontwikkelingspsychologie bestaan twee visies op autonomie. Autonomie als zelfstandigheid of onafhankelijkheid, die contrasteert met afhankelijkheid van anderen. Een tweede visie, afkomstig uit de Zelfdeterminatie theorie, vat autonomie op als een vrijwillig, zelf-onderschreven functioneren (Ryan & Deci, 2000a, 2006) dat contrasteert met een functioneren onder externe druk. Volgens deze visie is autonoom handelen gebaseerd op keuzes die van binnenuit ondersteund worden. Onderzoek heeft laten zien dat de tweede vorm van autonomie samengaat met een beter psychisch welbevinden (Ryan & Deci, 2000a, 2006; Van Petegem et al., 2012).

De Zelf-Determinatie Theorie (ZDT) (Ryan & Deci, 2006) stelt dat er een continuüm is van heteronoom naar autonoom gedrag. Op het heteronome uiterste is er sprake van volledig extern gereguleerd gedrag, op het andere uiterste identificeert men zich met het gedrag en is dit volledig geïntegreerd met eigen waarden en opvattingen. Er is dan sprake van intrinsieke motivatie. Contexten die controlerend zijn, stimuleren heteronoom gedrag, en hebben een negatief effect op welbevinden en persoonlijk groei, in tegenstelling tot contexten die autonomie ondersteunen. Controle van gedrag kan ook op een subtiele wijze plaats vinden, bijvoorbeeld door het belonen van gewenst gedrag. Deze vorm van gedragsbeïnvloeding kan ertoe leiden dat mensen persoonlijke behoeften, normen en waarden uit het oog verliezen en dat de autonomie en intrinsieke motivatie afnemen.

Bij de ontwikkeling van het meetinstrument definiëren we autonomie in lijn met de opvattingen van Cardol et al. (2002) en van Ryan & Deci (2000, 2006) niet als een onafhankelijk functioneren los van anderen, maar als functioneren dat gebaseerd is op keuzes die van binnenuit ondersteund worden en die geïntegreerd zijn met eigen waarden en opvattingen. In deze visie past ook dat adolescenten, als zij dat willen, advies en steun vragen van anderen bij het maken van keuzes.

Wanneer we deze visie toepassen bij het ontwikkelen van het meetinstrument, dan betekent dit dat wij allereerst de voorkeuren, wensen en behoeften van de jongeren uit onze doelgroep in beeld zullen brengen. Daarom is een eerste stap om met de jongeren in gesprek te gaan over hun beeld van wie en wat belangrijk is hun leven en hoe zij zelf naar hun toekomst kijken. En hoe kijken zij aan tegen leven en meedoen in de maatschappij?

2.2 Participatie

Participatie is een gevleugeld woord geworden. Dit kan niet los worden gezien van recente en voortgaande veranderingen in de maatschappij, waarbij de verzorgingsstaat langzaam maar zeker plaats lijkt te maken voor een participatie maatschappij of activerende welvaartsstaat (Arts, Entzinger, & Muffels, 2004; Cardol, 2013; Van Oorschot, 2002). Er wordt wel gesproken van 'meedoen moet'. Maar zo dreigt vergeten te worden dat participeren, mee mogen doen, erbij horen, een basisbehoefte is van vrijwel ieder mens. En dat participatie niet alleen afhankelijk is van de inspanningen van het individu, maar dat ook de samenleving voorwaarden kan scheppen die participatie van verschillende groepen kan bevorderen en ook barrières kan opwerpen voor participatie. Participatie is dus een proces waarbinnen zowel het individu als de maatschappij een rol

spelen. Het bevorderen van een inclusieve samenleving, waarbinnen ruimte is voor diversiteit kan bijdragen aan participatie van individuen.

Participatie betekent letterlijk 'het hebben van aandeel in iets' of 'deelneming in het sociale of groepsleven' (Van Dale, 1992). Participatie is iets wat bijna onlosmakelijk met het mens zijn verbonden lijkt te zijn, omdat mensen nu eenmaal samen leven met andere mensen. Participatie kan betrekking hebben op deelname aan activiteiten, maar ook op deel uitmaken van een groep, ergens bij horen. Wanneer we participatie plaatsen in een persoonlijke context, blijkt dat het over veel meer gaat dan alleen maar meedoen (Cardol, 2013). Dan blijkt dat het zich verbonden voelen met anderen van essentieel belang is: meedoen én erbij horen. Veel mensen ontlenen hun identiteit aan wat zij doen en waar zij bij (willen) horen, dus participatie is ook sterk verbonden met de eigen identiteit. Participatie heeft eveneens betrekking op invloed hebben op de inrichting van de samenleving en de eigen leef- en woonomgeving (Pretty & Chambers, 1994). Bij participatie gaat het ook over wederzijdse afhankelijkheidsrelaties, over geven en nemen. Participatie is dus een breed begrip, en sterk gerelateerd aan identiteitsbeleving. Juist daarom is van belang de autonomie van jongeren als uitgangspunt te nemen bij het invulling geven aan hun wijze van participatie. In individuele levens kan participatie op heel veel verschillende manieren vorm krijgen.

In dit onderzoek en bij de ontwikkeling van het meetinstrument staat centraal hoe de jongeren zelf hun sociale bestaan beleven, en wie en wat voor hen daarin belangrijk zijn. Hoe willen zij vorm geven aan hun leven en toekomst, en hun deelname aan de maatschappij?

3. Onderzoeksmethode: uitgangspunten en fasering

Deze paragraaf beschrijft welke methodologische uitgangspunten wij gehanteerd hebben en hoe het onderzoek globaal is verlopen. In volgende hoofdstukken wordt steeds per fase meer gedetailleerd ingegaan op de gehanteerde onderzoeksmethode.

3.1 Beschrijving methodologische uitgangspunten

Welke methode is geschikt voor het ontwerpen van een meetinstrument dat bijdraagt aan de kwaliteit van de begeleiding van jongeren op weg naar zelfstandigheid?

In de eerste plaats is dit type onderzoek het beste te typeren als een *praktijkgericht onderzoek* (Andriessen, 2014; Van der Donk & Van Lanen, 2014), dat wil zeggen dat het onderzoek tot doel heeft een bijdrage te leveren aan de beroepspraktijk, i.c. de begeleiding van jongeren in de residentiele jeugdzorg op weg naar zelfstandigheid. Praktijkgericht onderzoek impliceert andere methodologische keuzes dan theoriegericht onderzoek (Andriessen, 2014). Dit komt doordat bij praktijkgericht onderzoek de praktische relevantie, de bruikbaarheid, van de resultaten voorop staat. Volledige controle over de praktijk is onmogelijk, en onderzoek dat onder volledig gecontroleerde omstandigheden plaats vindt doet vaak geen recht aan de complexiteit van de beroepspraktijk. Bovendien is een belangrijk gegeven dat de praktijk ook kan veranderen doordat deze reageert op het onderzoek.

Onderzoek in de praktijk is ook gekoppeld aan *opvattingen over de sociale werkelijkheid* en hoe deze valt te kennen (Andriessen, 2014). In dit onderzoek is het uitgangspunt dat de sociale werkelijkheid van mensen niet eenduidig is, maar afhangt van de betekenis die mensen daaraan toekennen (Boeije, 2005; Nijhof, 2000). Mensen verlenen actief betekenis aan hun ervaringen en deze betekenis is sterk verbonden met de woorden die zij gebruiken. En dit alles is weer sterk verbonden met hun sociale omgeving. Hoe mensen de wereld interpreteren is, kort gezegd, dus niet slechts een individueel persoonlijk gegeven, het zegt ook veel over hun sociale omgeving, de sociale groepen waartoe zij behoren of waarmee zij zich identificeren. Tegelijkertijd is de sociale omgeving niet vaststaand, maar in beweging en veranderlijk, met andere woorden: mensen worden zelf gevormd door hun sociale omgeving maar geven ook zelf vorm aan hun sociale omgeving, de praktijk (Bourdieu & Wacquant, 1992; Giddens, 1987).

Omdat wij een nieuw instrument gaan maken is dit *een ontwerponderzoek*. Bij dit onderzoek willen wij *twee visies op kennisontwikkeling* binnen praktijkgericht onderzoek combineren (Andriessen, 2014). Enerzijds maken we gebruik van reeds bestaande kennis, zoals beschreven in ons theoretisch kader, en we vertalen deze kennis naar de praktijk (evidence-based practice), tegelijkertijd willen we bij het ontwikkelen van het instrument kennis die aanwezig is bij jongeren en professionals expliciet maken en gebruiken (practice-based evidence).

Om de kennis die aanwezig is bij jongeren en professionals in de praktijk expliciet te maken hanteren wij een responsieve onderzoeksmethode (Abma & Widdershoven, 2006). Deze methode biedt ruimte om tijdens het onderzoek het plan zo nodig bij te stellen op grond van de inbreng van de jongeren en de professionals. Het uiteindelijke meetinstrument zal op draagvlak moeten kunnen rekenen bij jongeren en professionals, dat wil zeggen dat zij het zelf een bruikbaar en nuttig instrument vinden.

Ook wordt tijdens het onderzoek contact gelegd met relevante stakeholders binnen de betrokken jeugdzorgorganisaties om ervoor te zorgen dat draagvlak ontstaat voor het uiteindelijke instrument. Ook op grond van contacten met stakeholders kan onze werkwijze worden bijgesteld.

3.2 Overzicht van het verloop van het onderzoek

Het onderzoek is uiteindelijk verlopen in de fasen die hieronder worden beschreven. Voorafgaand aan de start van fase 1 is via de twee betrokken jeugdzorgorganisaties contact gelegd met twee jongeren die betrokken zijn bij het project als adviseurs. Aan hun is vooraf gevraagd hoe zij aankeken tegen de onderzoeksvraag en de manier waarop wij het onderzoek wilden aanpakken. Hun adviezen zijn verwerkt in het onderzoek.

Fase 1. Verkenning van de leefwereld van de jongeren.

Het doel van deze fase was om te verkennen welke thema's belangrijk zijn voor de jongeren in hun begeleidingstraject op weg naar volwassenheid. Daarbij ging het ons erom hun mening te weten te komen over hun leven en toekomst en wat begeleiding daarbij kan betekenen. Op basis hiervan werd een eerste idee gevormd over de contouren van het meetinstrument (zie hoofdstuk 4 en 5).

Fase 2. Verkenning van ideeën over inhoud en vorm van het meetinstrument.

In deze fase werd afwisselend aan de tekentafel gewerkt aan een concept meetinstrument, en werden focusgroepen gehouden met jongeren en professionals om van gedachten te wisselen over de inhoud en de vorm. Ook werd gesproken met andere stakeholders binnen de betrokken jeugdzorgorganisaties (zie hoofdstuk 6 en 7).

Fase 3. Mijn Pad ontwerpen, uittesten en bijstellen.

In deze fase is Mijn Pad ontworpen en uitgetest door de onderzoekers. Hiervoor hebben zij zelf Mijn Pad voorgelegd aan jongeren die eerder geïnterviewd waren en aan jongeren die nog niet waren geïnterviewd. Daarnaast is feedback gevraagd van enkele professionals en van jongeren uit de focusgroep van fase II. Daarna is Mijn Pad aangepast, en is een handleiding gemaakt voor professionals (hoofdstuk 8).

Fase 4. Testen van de toepasbaarheid van Mijn Pad binnen Participeren kan je leren.

In deze fase is Mijn Pad eerst gepresenteerd aan de relevante professionals van de twee reeds betrokken jeugdzorgorganisaties, en zijn de professionals die Mijn Pad zouden gaan uittesten geïnformeerd over Mijn Pad. Vervolgens zijn de professionals van twee jeugdzorgorganisaties die later zijn aangesloten bij Participeren kan je leren geïnformeerd en getraind over Mijn Pad. Daarna is de pilotstudie van start gegaan en hebben de professionals van de vier betrokken organisaties Mijn Pad uitgetest. Door middel van feedbackformulieren, gesprekken met professionals en het bijwonen van vergaderingen is informatie verzameld over de toepasbaarheid van Mijn Pad binnen Participeren kan je leren (hoofdstuk 9).

3.3 Literatuuriëntatie bestaande meetinstrumenten

Tijdens het project is literatuuronderzoek gedaan naar bestaande meetinstrumenten op het gebied van participatie. Deze literatuurstudie had twee doelstellingen:

1. Welke meetinstrumenten bestaan er op het gebied van participatie en op welke wijze meten zij participatie?
2. Welke inhoudelijke en methodologische thema's zijn relevant bij het meten van participatie? En wat betekent dit voor onze ontwerpeisen?

De meeste meetinstrumenten op het gebied van participatie nemen de definitie van de International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) (WHO, 2002), involvement in life situations, als uitgangspunt en velen baseren zich ook op de indeling van de ICF in negen participatie gebieden. Daarbij zijn er wel verschillen in welke participatiegebieden wel en niet in het meetinstrument worden opgenomen. Daarnaast zijn er ook een aantal vraagstukken waarover de meningen uiteenlopen: Is het de bedoeling dat participatie objectief of subjectief gemeten wordt, of beide (Coster & Khetani, 2008; Magasi & Post, 2010)? Een ander punt is wat de criteria zijn om onderscheid te maken tussen activiteiten en participatie (Coster & Khetani, 2008; Granlund, 2013), en in geval van onderzoek bij kinderen en jeugd is van belang wie de respondent is (Coster & Khetani, 2008). Magasi & Post (2010) benoemen ook nog dat instrumenten verschillen in de mate van detail en in welke aspecten van participatie worden gemeten: frequentie, mate van ondersteuning, mate van beperkingen, tevredenheid of keuze en controle? In het literatuuronderzoek vonden we geen meetinstrumenten over participatie die zich richten op jongeren met meerdere complexe problemen. De meetinstrumenten zijn meestal bedoeld voor volwassenen of jongeren met fysieke beperkingen.

Onderscheid tussen participatie en activiteiten

Volgens de ICF moet onderscheid worden gemaakt tussen participatie (involvement in a life situation) en activiteiten (de uitvoering van een taak of actie). Maar tegelijkertijd blijken beide concepten moeilijk van elkaar te onderscheiden. Er zijn verschillende voorstellen voor gedaan, maar er is nog geen overeenstemming en ook geen empirische ondersteuning voor een manier om dit te doen. Sommige auteurs veronderstellen dat beide concepten wellicht zo sterk zijn verweven, omdat de mate van participatie deels bepaald wordt door de capaciteiten of mogelijkheden om activiteiten te kunnen uitvoeren (Magasi & Post, 2010). Echter, deze opvatting staat op gespannen voet met de definitie van participatie die wij voorstaan, waarbij autonomie een voorwaarde voor participatie is, dat wil zeggen dat het gaat om zelf te mogen en kunnen kiezen hoe participatie wordt vormgegeven (decisional autonomy; zie hoofdstuk 2). Dit betekent dat het niet kunnen uitvoeren van bepaalde handelingen (executorial autonomy) niet doorslaggevend is voor het kunnen ervaren van participatie: het gaat er dan om dat ondanks het niet zelf kunnen verrichten van de handeling er toch zelf wordt besloten over de invulling van participatie (zie paragraaf 2.1.). Daarom zijn wij van mening dat participatie niet gemeten moet worden in termen van activiteiten.

Objectieve of subjectieve participatie

Participatie kan objectief bepaald worden, bijvoorbeeld: werkt men wel of niet, en hoeveel uren verricht men betaalde arbeid? Maar ook kan participatie subjectief bepaald worden, bijvoorbeeld heeft men het gevoel erbij te horen (sense of belonging) of participeert men op een wijze die past bij de eigen wensen en behoeften? Subjectieve participatie hangt sterker samen met het welbevinden en de kwaliteit van leven dan objectieve participatie. Participatie die in overeenstemming is met de wensen en behoeften van het individu zal daarom naar verwachting duurzamer zijn dan participatie die dat niet is.

Participatie als interactie tussen individu en omgeving

Aangezien participatie niet alleen afhankelijk is van individuele maar ook van omgevingsfactoren is het belangrijk dat het instrument ook gevoelig is voor omgevingsfactoren die bevorderend dan wel belemmerend werken voor participatie.

Hieronder beschrijven we enkele vragenlijsten over participatie die als voorbeeld of inspiratiebron kunnen dienen.

Twee vragenlijsten werden genoemd in het activiteitenplan:

- De Vragenlijst Impact op Participatie en Autonomie (Cardol et al., 2002; Cardol, de Haan, de Jong, van den Bos, & de Groot, 2001) is ontwikkeld voor volwassenen met lichamelijke beperkingen. De vragenlijst neemt als uitgangspunt dat het niet zinvol is om simpelweg te bepalen hoeveel of hoe vaak iemand participeert, maar vooral of mensen participeren zoals zij dat zelf willen. Het gebruik van (hulp)middelen is geen issue. De gebieden/thema's van de IPA zijn mobiliteit, zelfverzorging, het leven in en om het huis, geldbesteding, (vrije) tijdsbesteding en ontspanning, sociale contacten en relaties, andere helpen of steunen, betaald werk of vrijwilligerswerk, onderwijs en opleiding. De vraag is steeds of men een bepaalde activiteit kan (laten) uitvoeren zoals de persoon dat zelf wil. Antwoordmogelijkheden variëren van zeer goed tot slecht op een vijfpuntsschaal. De vragenlijst sluit af met een item waarin men aan kan geven in hoeverre het mogelijk is te leven 'zoals ik dat wil'. Bij elk onderdeel is er steeds ruimte voor opmerkingen.
- De Canadian Occupational Performance Measure (Law et al., 1990) is een gestructureerd interview dat door ergotherapeuten kan worden toegepast om in kaart te brengen hoe een cliënt met fysieke beperkingen het eigen functioneren in het dagelijks leven op het gebied van zelfverzorging, productiviteit en ontspanning ervaart. Vervolgens wordt de behandeling hierop afgestemd. Het interview vraagt eerst naar problemen in het dagelijks handelen op de drie genoemde gebieden en hoe belangrijk deze handelingen voor hen zijn. De vijf belangrijkste problemen in het handelen worden geïdentificeerd en vervolgens wordt de cliënt gevraagd de uitvoering en de tevredenheid te scoren van elk van deze handelingen. Bij het herhalingsonderzoek worden deze scores opnieuw bepaald, en zo kan het effect van de behandeling worden gevolgd. Het aantrekkelijke van de COPM is dat deze cliënt-specifiek meet, de problemen die voor betrokkene belangrijk zijn en waaraan in de behandeling wordt gewerkt, worden bepaald. En verandering op juist deze problemen wordt bepaald. Onderzoek heeft laten zien dat, ondanks dat voor niet iedereen dezelfde problemen worden gescoord, op groepsniveau betrouwbare en valide uitspraken gedaan kunnen worden over de scores en de veranderingen in de tijd (Dedding, Cardol, Eyssen, & Beelen, 2004; Eyssen et al., 2011).

Enkele relevante vragenlijsten die werden gevonden met literatuuronderzoek:

- The Child and Adolescent Scale of Participation (CASP) is ontwikkeld voor kinderen met niet aangeboren hersenletsel en wordt door de ouders ingevuld (Bedell, 2009). Interessant is dat de CASP ook een aantal open vragen bevat die gaan over omgevingsfactoren die participatie bevorderen dan wel belemmeren. De bijlage van het artikel bevat de onderwerpen per domein van de vragenlijst. Deze kunnen evt ter inspiratie dienen. Echter, de vragenlijst is niet

geschikt voor onze doelgroep, want sterk gericht op kinderen met fysieke beperkingen, ook jongere kinderen.

- The Nederlandse versie van de Children's Assessment of Participation and Enjoyment (CAPE) meet de participatie van kinderen in buitenschoolse activiteiten. Daarbij gaat het om de diversiteit (welke activiteiten), intensiteit (hoe vaak doet het kind de activiteiten) en mate van plezier die zij beleven aan de activiteiten (Bult et al., 2010). Ook inventariseert de CAPE met wie en waar de activiteiten worden ondernomen. De CAPE is ontworpen voor kinderen met en zonder fysieke beperkingen. Deze schaal sluit echter niet aan bij de wijze waarop wij participatie willen meten. Hij beperkt zich tot buitenschoolse activiteiten, en is onvoldoende gericht op participatie die betrokkene zelf wil of zinvol vindt. Positief aspect is wel dat het aandacht besteedt aan de beleving (enjoyment).
- De Your Ideas about Participation and Environment (YIPE) (Cheeseman, Madden, & Bundy, 2013) heeft wel als uitgangspunt dat het belangrijk is de wensen van betrokkene centraal te stellen, d.w.z. persoon gecentreerde zorg. Deze zelfrapportage vragenlijst wil het eigen perspectief van volwassenen met een (fysieke) beperking bepalen ten aanzien van de eigen participatie binnen de eigen dagelijkse omgeving. Het achterliggende doel is dat de YIPE betrokkene in staat stelt om met professionals van gedachten te wisselen over de ontvangen diensten en over waar zij nu staan en naar toe willen (= doelen stellen, onderhandelen over ondersteuning, de eigen participatie evalueren en gebieden van aandacht aanwijzen). De YIPE bestaat uit twee delen. Het eerste deel meet de tevredenheid met de participatie in de participatie gebieden zoals omschreven door de ICF, het tweede deel bepaalt hoe goed de omgeving de participatie in de participatie gebieden ondersteunt. Dit instrument sluit van alle gevonden instrumenten het meest aan bij onze ideeën en uitgangspunten, maar is niet gericht op de doelgroep van ons onderzoek.

Samenvattend: Wij vonden met behulp van een quick scan relevante informatie over bestaande meetinstrumenten op het gebied van participatie en de inhoudelijke en methodologische thema's rondom het meten van participatie. Wij vonden geen instrumenten die wij bruikbaar vonden voor onze doelgroep en die voldeden aan alle ontwerpeisen.

4. Fase I: Verkenning leefwereld jongeren - Methode

Om ervoor te zorgen dat het meetinstrument inhoudsvaliditeit heeft en bruikbaar is voor de jongeren is eerst een verkennend onderzoek gedaan naar datgene wat volgens deze jongeren van belang is bij het vorm geven aan hun leven en toekomst.

4.1 Omschrijving van de doelgroep

Er is een gevarieerde steekproef samengesteld van zestien jongeren van 16 jaar en ouder met complexe multiproblematiek die uit de besloten of gesloten jeugdzorg komen of de intensieve 24-uurszorg en die momenteel een begeleidingstraject volgen bij een JeugdzorgPlus instelling (Horizon, lokatie Rijnhove) of bij een lokale jeugdzorgaanbieder (Cardea) of dit recent hebben afgerond. Zij doen niet mee aan Participeren kan je leren, omdat wij deze groep jongeren pas in de pilotfase willen betrekken bij het onderzoek. Voor een goede pilot is het belangrijk dat zij het instrument dan nog niet kennen en er onbevooroordeeld tegenover staan (zie fase 4).

De steekproef is zodanig samengesteld dat deze jongeren bevat aan het begin van een begeleidingstraject met een gesloten machtiging, jongeren in een open instelling en jongeren die een begeleidingstraject hebben afgerond. Dit werd belangrijk gevonden omdat het instrument de jongere moet volgen vanaf het begin tot het einde van het traject en derhalve toepasbaar moet zijn op al deze momenten.

4.2 Procedure voor het benaderen en werven van jongeren voor het interview

De jongeren werden geworven door bemiddeling van de instellingen. Hiervoor is een informatietekst opgesteld (zie bijlage 1). Omdat jongeren moeilijk te bereiken waren is door de instellingen een kadobon van 5 Euro in het vooruitzicht gesteld. De interviews vonden bij de JeugdzorgPlus instelling plaats in een centraal gebouw waar de jongeren naartoe kwamen. Bij de lokale Jeugdzorginstelling vonden de interviews plaats op een plek die de jongere zelf had uitgekozen, dit was steeds de kamer van de jongere. Om de jongere op zijn of haar gemak te stellen werd hun iets te drinken aangeboden en iets lekkers. Daarna werd schriftelijke en mondeling uitleg gegeven over het onderzoek en wat er met de resultaten zou gebeuren. Ook werd uitgelegd dat deelname geheel vrijwillig is, dat de jongere geen vragen hoeft te beantwoorden die hij niet wil beantwoorden, en dat hij altijd mag besluiten te stoppen met deelname aan het onderzoek. Ook werd de jongere gevraagd om toestemming voor het opnemen van het interview. Als de jongere akkoord ging werd gestart met het interview en de opname. De interviews werden gespreid over enkele weken zodat ook tussentijds getranscribeerd en geanalyseerd kon worden, en eventuele bijstelling van de aanpak mogelijk was.

In deze fase participeerden ook twee studenten verpleegkunde in het kader van hun minor bij Hogeschool Rotterdam. Zij werden door de onderzoekers getraind in het houden van interviews volgens de levensverhalen methode, hebben een deel van de interviews uitgevoerd en hebben een eigen projectverslag gemaakt (Rosbergen & Schuurmans, 2014).

4.3 Het interview

Het interview werd uitgevoerd volgens de levensverhalenmethode (Nijhof, 2000). Deze is gebaseerd op de constructivistische sociologie. Deze heeft als uitgangspunt dat de sociale werkelijkheid niet vast staat, maar actief wordt gevormd doordat mensen betekenis geven aan wat hen overkomt. Zo maken zij zelf hun levensverhaal, waaraan zij ook hun identiteit ontleen. De sociale omgeving is

daarbij van grote invloed op hoe zij de werkelijkheid waarnemen en hoe zij daarover praten. Tijdens een interview zullen mensen daarom ook nagaan wat de interviewer van hen verwacht. De methode van autobiografisch interviewen die Nijhof voorstelt is zodanig vorm gegeven dat de interviewer zo min mogelijk sturing aanbrengt. De introductie van het interview is daarbij belangrijk, omdat veel geïnterviewden verwachten dat er veel vragen gesteld zullen worden. Deze vorm van interviewen vraagt naar het verhaal van de geïnterviewde en of deze wil vertellen wat hij/zij denkt dat belangrijk is om te vertellen. Er is ervaring opgedaan met andere projecten bij het lectoraat Disability Studies; Diversiteit in Participatie met deze methode van interviewen door studenten die rijke verhalen en voor de praktijk bruikbare resultaten hebben opgeleverd (Polhuijs & Manders, 2014; Van Rossum, Van Zevenhuijzen, Baptist, & al., 2014).

Bij het huidige project is ervoor gekozen om wel enige sturing aan te brengen in de interviews om er zeker van te zijn dat alle onderwerpen op het terrein van participatie waarover de jongere zou willen vertellen aan de orde komen. Ook bleek uit een voorafgaande pilot studie met studenten van de Hogeschool Rotterdam, dat de jongeren niet zo gemakkelijk veel uit zichzelf vertelden (Dekkers, Van Dijk, Kinnigen, & anderen, 2013). Mogelijk heeft dit te maken met hun leeftijd, maar ook met hun achtergrond, waardoor zij niet geneigd zijn anderen snel in vertrouwen te nemen. Uit deze pilotstudie trokken wij de conclusie dat studenten uitgebreider getraind zouden moeten worden in het leggen van contact en dat de levensverhalenmethode gebruikt zou kunnen worden om beter aan te sluiten bij de belevingswereld van de jongeren.

Het interview voor de jongeren die een behandeltraject volgen bij Horizon of Cardea (zie bijlage 2) bestond uit een introductie en drie delen (het leven tot nu toe, de gewenste toekomst en waar staat de jongere nu). Bij deel 1 wordt gevraagd: Wat zou jij willen vertellen over jouw leven tot nu toe en wie of wat daarin belangrijk zijn of zijn geweest? Bij deel 2: hoe wil je dat jouw leven vanaf nu verder gaat? Bij deel 3: Wat heb je tot nu toe bereikt en hoe tevreden ben je daarover? Wat wil je nog meer bereiken? Wat is daarvoor nodig? Bij elk onderdeel zijn ook aanvullende doorvraagmogelijkheden geformuleerd. Zie voor meer details bijlage 2.

Voor jongeren die een traject hebben afgerond is een aangepaste versie van het interviewschema gemaakt (zie bijlage 3). Dit interview begint ook met het levensverhaal tot nu toe, maar gaat daarna niet in op de gewenste toekomst, maar richt zich op het heden en op wat de jongere heeft bereikt. Deel 3 blikt terug op de weg naar het heden. Dit is gedaan, omdat wij van deze jongeren graag willen dat zij terug kijken op het traject dat zij gevolgd hebben en reflecteren op hoe dit is verlopen en wat hiervan geleerd kan worden door andere jongeren die minder ver in hun traject zijn.

Bij elk hoofdthema wordt steeds eerst geluisterd naar het verhaal dat de jongere spontaan vertelt, en wordt hij of zij tussendoor, zo nodig, aangemoedigd om verder te vertellen. Daarna wordt een samenvatting gegeven van wat hij of zij heeft verteld, en bij een langer verhaal worden ook tussentijds samenvattingen gegeven. Ook wordt met stiltes gewerkt en met parafrazeren. Als zijn verhaal af is wordt hij bedankt voor het delen van dit verhaal. Vervolgens wordt zo nodig doorgevraagd over thema's die niet aan de orde zijn gekomen in het verhaal van de jongere. Wil hij daar iets over vertellen? Deze thema's worden gevormd door de gebieden van participatie die in de literatuur worden onderscheiden (zie de topiclijsten in bijlage 2).

4.4 Data analyse

De interviews werden opgenomen en letterlijk uitgeschreven. Daarna werden de interviews thematisch geanalyseerd (Boeijs, 2005) en gecodeerd met behulp van het computer programma Atlas ti (Friese, 2011). De vier interviewers hebben eerst allemaal één interview geanalyseerd en gecodeerd waarna een bespreking heeft plaats gevonden. Daarna zijn alle interviews geanalyseerd en heeft opnieuw een bespreking plaats gevonden, waarbij de thema's uiteindelijk met elkaar zijn afgestemd. Daarna zijn alle interviews met dezelfde thema's gecodeerd. Het codeerschema is opgenomen in bijlage 4.

5. Fase I: Verkenning leefwereld jongeren - Resultaten

5.1 Onderzoeksgroep en verloop procedure

Volgens plan zijn er 8 jongeren met een gesloten machtiging bij een JeugdzorgPlus instelling (Horizon) en 5 jongeren bij een open instelling (Cardea) geïnterviewd. Daarnaast zijn 3 jongeren geïnterviewd die een traject bij Horizon of Cardea hebben afgerond. De jongeren zijn geïnterviewd door twee studenten verpleegkunde (RS, NR), en twee onderzoekers (IB, KW). De studenten verpleegkunde ontvingen vooraf een interviewtraining.

De werving van de jongeren werd gedaan door de instellingen en daarbij werd hen een cadeaubon van 5 Euro in het vooruitzicht gesteld. De jongeren die een traject hadden afgerond ontvingen voor deelname een cadeaubon van 10 Euro. Het kwam een keer voor dat een jongere die mee zou werken aan het onderzoek, was weggelopen uit de instelling. Voor deze jongere is een plaatsvervanger gevonden die heeft meegewerkt aan een interview. Tabel 1 geeft een overzicht van enkele kenmerken van de geïnterviewde jongeren.

Tabel 1. De geïnterviewde jongeren

	Instelling	Sekse	Leeftijd	Interviewer	Duur
1	Horizon	V	17	IB	0:35
2	Horizon	M	17	RS	0:18
3	Horizon	M	16	NR	0:29
4	Horizon	M	16	IB	0:24
5	Horizon	V	16	RS	0:15
6	Horizon	M	16	RS	0:18
7	Horizon	M	17	NR	0:18
8	Horizon	M	15	NR	0:25
9	Cardea	M	18	IB	1:02
10	Cardea	M	20	IB	0:56
11	Cardea	M	18	IB	2:00
12	Cardea	M	18	RS	0:23
13	Cardea	V	17	RS	0:33
Afgerond traject:					
14	Horizon	M	19	KW	0:51
15	Horizon	V	19	KW	1:15
16	Horizon	V	17	KW	0:48

Hieruit blijkt dat meer jongens dan meisjes zijn geïnterviewd. De jongeren die een behandeltraject volgen bij Horizon zijn gemiddeld gesproken jonger dan de jongeren bij Cardea en degenen die hun traject hebben afgerond. Ook waren de interviews bij Horizon over het algemeen korter. Dit lijkt te maken te hebben met de leeftijd en de ontwikkelingsfase. Eén jongere gaf geen toestemming voor het opnemen van het interview. Bij dit interview zijn aantekeningen gemaakt en deze zijn dezelfde dag nog uitgewerkt.

5.2 Resultaten

Ten behoeve van de ontwikkeling van het meetinstrument is een analyse gemaakt van de interviews om zo te achterhalen welke thema's van belang zijn voor jongeren die vanuit een residentiele instelling begeleid worden op weg naar zelfstandigheid (zie paragraaf 4.5). Een publicatie over deze interviews op basis van een hermeneutische analyse is in voorbereiding (Bramsen, Willemse, Kuiper & Cardol, in voorbereiding). De codes werden gegroepeerd in vijf hoofdgroepen, en deze zijn weer onderverdeeld in subgroepen (zie bijlage 4). Hieronder beschrijven wij de uitkomsten per thema.

1. **Relaties met anderen:** ten aanzien van dit onderwerp blijkt dat veel jongeren uit gebroken gezinnen komen. Sommigen zochten hun heil op straat en kwamen zo in aanraking met verkeerde vrienden. De relatie met een of beide ouders blijkt echter, ondanks alles wat er is gebeurd, voor veel van hen belangrijk. Zij willen graag een goede relatie, iemand bij wie zij terecht kunnen en die hen begrijpt. Daarnaast zijn andere familieleden soms ook belangrijk evenals goede vrienden. Niet alle jongeren hebben mensen waar zij bij terecht kunnen als zij het moeilijk hebben.
2. **Dagelijks leven: school, vrije tijd, geldzaken, werken, wonen en praktische vaardigheden.**

School: Het blijkt dat jongeren met wie het beter gaat ook aangeven meer motivatie te hebben voor school, bijvoorbeeld omdat zij later een eigen inkomen willen verdienen.

Vrije tijd: Dit is een onderwerp waar jongeren minder bij stil lijken te staan. Als we hiernaar vragen blijkt dat dit een terrein is waarop niet vaak gewenste veranderingen worden genoemd. Het hoort bij hun leven, maar krijgt weinig nadruk waar het gaat om de vraag wat nodig is om straks zelfstandig te leven. Een enkele keer blijkt ook dat een jongere die geen werk en geen school heeft, moeite heeft de dag goed in te vullen. Uit de interviews met jongeren die een traject hebben afgerond blijkt juist dat zij soms juist tijd te kort komen, bijv. minder tijd hebben voor vrienden.

Werken: bij de jongeren die verder in hun traject zijn is dit een belangrijk thema. Het is soms moeilijk om aan werk te komen, en werk te houden. Als jongeren een opleiding, beroep of richting hebben gevonden die bij hun past, werkt dit erg motiverend om toe te werken naar zelfstandigheid. Maar als zij iets doen wat zij eigenlijk niet leuk vinden of wat niet bij hun past, dan werkt dit juist belemmerend.

Geldzaken: het blijkt voor veel jongeren lastig om rond te komen.

Wonen: veel jongeren geven aan later graag een plekje te hebben voor zichzelf, maar soms zien zij ook op tegen de verantwoordelijkheid die zelfstandig wonen met zich meebrengt, vooral ook op financieel gebied.

Praktische vaardigheden (koken, wassen, schoonmaken e.d.): deze zijn zeker belangrijk voor zelfstandig worden, maar voor de meeste jongeren is dit niet het moeilijkste onderdeel. Wel blijkt soms dat opruimen van de eigen woonruimte, het zorgen voor geregelde en gezonde maaltijden knelpunten zijn.

3. **Ervaringen met jeugdzorg en hulpverlening.** De jongeren hebben vaak een lang traject achter de rug waarbij zij soms al vanaf zeer jonge leeftijd in veel verschillende instellingen hebben verbleven. De plaatsing in een gesloten instelling is voor een aantal jongeren erg ingrijpend geweest. Ook het verlies van vrijheid en zeggenschap dat hiermee gepaard ging, soms ook de plotselinge overgang. Daarna weer terug naar een open instelling gaat gepaard met problemen. De verleiding is groot om het er dan even van te nemen, wat dan weer negatieve gevolgen heeft, bijv. een terugkeer al is het tijdelijk naar een gesloten instelling. Tegelijkertijd was opname in een instelling, open of gesloten, soms ook een keerpunt omdat het rust gaf en tijd om na te denken, en een besluit: zo wil ik het niet langer. Er ontstaat motivatie om ervoor te zorgen niet meer in een gesloten instelling te belanden en daadwerkelijk andere keuzes te maken.
- Er zijn zowel positieve als negatieve ervaringen met de hulpverlening en hulpverleners. Een goede band met een hulpverlener kan ontzettend veel betekenen, bijv. omdat er geleerd wordt en zelfinzicht wordt verkregen of praktische hulp bij dagelijkse beslissingen. Veel jongeren noemen wel het gemis aan iemand die hun vertrouwt. Zij zijn vaak teleurgesteld. Ook hebben zij behoefte aan hulpverleners of mensen die hun steunen bij het maken van belangrijke keuzes bijv. het zoeken van een opleiding. Ook ervaren zij soms vijandigheid of is er een strijd om de macht, die veel ruimte inneemt. Als jongeren negatieve ervaringen beschrijven met hulpverleners dan blijkt tussen de regels door vaak juist een sterke behoefte en verlangen te worden geuit aan een goed contact met de hulpverlener, waarin zij als persoon gezien, gewaardeerd en begrepen worden.

4. **Persoonlijke ontwikkeling en identiteit:**

Ontwikkeling/verbetering: in het interview (zie bijlage 2 en 3) hebben wij de jongeren ook gevraagd naar punten waarop er verbetering is opgetreden, en waaraan zij konden merken dat het beter ging. Hier werden verschillende onderwerpen genoemd. Bijvoorbeeld:

- een verbetering in de relatie met een of beide ouders,
- school wordt beter gevolgd,
- beter omgaan met autoriteiten of met de eigen boosheid, kalm blijven in situaties waarin dat vroeger niet zou lukken
- beter grenzen aangeven en/of beter grenzen aangeven zonder andere te kwetsen,
- zelfstandiger zijn dat wil zeggen dat de jongere minder vragen stelt aan de leiding of dat de leiding niet meer over de schouder hoeft mee te kijken.

Persoonlijke behoeften: jongeren geven onder meer aan een sterke behoefte te hebben aan een vertrouwenspersoon. Ook komt ter sprake dat zij behoefte hebben aan ruimte om zelf hun leven te bepalen, aan vrijheid, en aan een eigen plekje. Een jongere geeft aan het belangrijk te vinden dat de leiding hem met rust laat als hij boos is. Ook klinkt meermalen het verlangen naar respect en waardering. In een strijd met volwassenen blijkt soms dat het idee niet gerespecteerd te worden, juist maakt dat zij zich afzetten. Een andere jongere heeft paniek aanvallen gehad tijdens een opname op een gesloten afdeling wat aangeeft dat het echt niet meer ging.

Zelfbeeld/zelfkennis: jongeren doen ook uitspraken over eigen sterke en zwakke kanten. Bijvoorbeeld in staat zijn om na te denken over de eigen situatie en op grond hiervan plannen te maken, positief blijven, niet blijven hangen in negatief denken. Valkuilen worden ook benoemd, zoals eigenwijs zijn, agressie moeilijk kunnen beheersen, moeite hebben om uit bed te komen. Enkele jongeren geeft ook aan dat zelfinzicht veel betekent.

Zelf doen/bepalen/kiezen komt in veel verhalen naar voren als een belangrijk onderwerp. Soms worden ook verkeerde keuzes gemaakt en wordt hieruit een consequentie getrokken. Van fouten kun je leren. Maar als er een moment is waarop zij besluiten het leven in eigen hand te nemen, dan is er vaak sprake van een keerpunt. Als er keuzes zijn gemaakt die niet van binnenuit gevoeld worden als juist, kan er daarentegen juist sprake zijn van onvrede. "Ik heb deze richting gekozen omdat dit uit die test kwam, maar ik heb niet het gevoel van ja dat is het".

Doelen, toekomstwensen: jongeren die een duidelijk beeld hebben van hun toekomst en hoe zij willen leven, zijn ook sterker gemotiveerd om zich hiervoor in te zetten. Veel jongeren die wij spraken hadden een beeld van wat zij zouden willen met hun toekomst. Dat beeld motiveerde hen om bijvoorbeeld naar school te gaan.

Levensbeschouwing of maatschappij visie: bij meerdere jongeren kwam ook naar voren dat zij een bepaalde visie hadden op het leven of op de maatschappij, die hen motiveert tot het volgen van een opleiding. Dit kan betrekking hebben op bijvoorbeeld willen zorgen voor familieleden, beschrijven dat de maatschappij op een bepaalde manier in elkaar steekt, en dat het geen zin heeft je daartegen te verzetten, of dat dat betekent dat je voor jezelf moet kunnen zorgen.

Herinneringen/verleden: sommige jongeren beschrijven ingrijpende gebeurtenissen. Het overlijden van een naast familielid bijvoorbeeld, ernstige pesteringen op de lagere school of de wijze waarop een jongere in een gesloten instelling terecht is gekomen. In een enkel geval is ook de diagnose PTSS gesteld en lijkt er een verband te zijn met agressief gedrag in het heden en vroegere traumatisering. Dit onderwerp verdient zeker aandacht in het behandeltraject indien van toepassing. In hoeverre wordt de jongere in zijn of haar ontwikkeling naar zelfstandigheid belemmerd doordat ingrijpende ervaringen onvoldoende verwerkt zijn?

5. Adviezen en suggesties

Dit onderdeel betreft zowel adviezen aan andere jongeren als aan de jeugdzorg

De adviezen aan andere jongeren betreffen vooral de eigen levenshouding. Goed je best doen, tegenslagen accepteren, niet te veel bij je eigen problemen stil staan, niet denken dat alles aan andere mensen ligt en positief blijven.

Heel veel wordt genoemd hoe belangrijk het is om jezelf te blijven, de dingen te doen die die bij jou passen, je eigen weg te kiezen en je niet te laten meeslepen door anderen: bepaal zelf wat je doet en waar je heen gaat.

In veel adviezen klinkt ook een bepaalde levensfilosofie door bijvoorbeeld niet bij een ander doen wat je zelf niet zou willen of spijt hebben van verkeerde keuzes. Bij oudere jongeren die terugkijken, blijkt dat zij ook kennis en inzicht hebben gekregen over hoe de samenleving, één van hen noemt dit 'het systeem', werkt. En dat het verspilde energie is hiertegen in te gaan. Beter je tijd stoppen in het voor je zelf dingen doen bijvoorbeeld. Ook is het belangrijk te denken aan de toekomst: hoe wil je later in het levensonderhoud voorzien van jezelf en je gezin? Het belang van school, diploma's halen, maar ook van het hebben van bezigheden en een uitlaatklep worden benoemd.

Sommige jongeren hebben ook adviezen gegeven met betrekking tot de jeugdzorg. Over het geheel genomen blijkt uit de interviews dat veel jongeren baat hebben bij de zorg. Veel jongeren geven aan dat hun situatie sinds zij bij de huidige instelling zijn gekomen is verbeterd. In hun adviezen noemen zij wel het belang van maatwerk, dat jeugdzorg moet weten dat niet iedere jongere hetzelfde is en dat in de praktijk dit niet altijd wordt onderkend. Enkele jongeren spreken ook uit dat zij in het dagelijks leven behoefte hebben aan steun, begrip en een gesprek over zingevingsvragen, en dat aan deze behoefte soms onvoldoende tegemoet wordt gekomen. Jongeren die boos zijn helpen kan inhouden dat er niet direct gepusht wordt maar dat deze even de ruimte krijgt voor zichzelf. Soms gaat energie verloren aan een strijd om de macht, en dit kan ten koste gaan van de steun of een goed gesprek, luisterend oor, die de jongere, ondanks soms moeilijk gedrag, toch of juist heel hard nodig heeft. In één geval blijkt een organisatorisch probleem erg vervelend uit te pakken. Voor de desbetreffende jongere is er onvoldoende tijd om een goede overgang naar de eigen woonsituatie te regelen.

5.3 Conclusies ten aanzien van het meetinstrument

Het meetinstrument zal inhoudelijk veel terreinen moeten bestrijken, want uit de interviews blijkt dat er veel komt kijken bij het traject op weg naar zelfstandigheid. In veel opzichten zijn er veel overeenkomsten met jongeren die thuis wonen en minder problemen hebben. Veel thema's passen bij deze leeftijdsfase en hebben te maken met persoonlijke ontwikkeling en identiteit. Maar zeker omdat deze jongeren over het algemeen weinig sociale en materiele steun hebben vanuit hun natuurlijke netwerk, komt er voor hun meer bij kijken. Zij missen nogal eens een vertrouwenspersoon, iemand die hun echt accepteert en begrijpt. Zij moeten veel zelf doen en hebben daarbij ook veel negatieve ervaringen die zij met zich meedragen, of zij hebben zelf misstappen begaan waarvan zij de consequenties hebben moeten dragen. Daarbij missen zij nogal eens de veiligheid en de structuur van een gezin en/of familie. Daar komt bij dat zij weinig financiële

middelen en soms een gebrekkige opleiding hebben. Gegeven het voorgaande, is de veerkracht die veel jongeren tonen verrassend. Zij hebben ook duidelijke ideeën over wat wel en niet werkt, adviezen aan andere jongeren en aan de jeugdzorg.

Tijdens fase I ontstonden de volgende ideeën over de vorm van het meetinstrument.

Vooraf bestond de vraag of jongeren die nog aan het begin van een behandeltraject staan in staat zijn om te beoordelen hoe ver zij in hun ontwikkeling zijn en of bij hun dezelfde thema's spelen als bij jongeren die verder in het begeleidingstraject zijn en ook ouder. Om die reden hebben wij ervoor gezorgd dat in het onderzoek jongeren in verschillende fasen van een traject vertegenwoordigd waren, te weten: jongeren aan het begin van het traject in de Jeugdzorgplus bij Horizon, jongeren in een open instelling bij Cardea, en ook enkele jongeren die een traject hebben afgerond.

De bereidwilligheid bij jongeren die al verder in het traject zijn om een interview te doen met een vreemde bleek groter dan bij de jongeren die nog maar net uit een gesloten instelling kwamen. Ook waren deze interviews langer en reflecteerden deze jongeren meer op hun eigen ontwikkeling. Wij denken dat de verschillen in lengte en diepgang van de interviews deels reflecteren hoe de persoonlijke ontwikkeling van jongeren in de puberteit verloopt. Het instrument zal recht moeten doen aan deze leeftijdsfase. Voor de jongeren die nog vroeg in een traject zijn, is het moeilijker om onder woorden te brengen wat voor hun persoonlijke ontwikkeling van belang is. Het verdient daarom aanbeveling dat het meetinstrument de vorm aanneemt van een (semi)gestructureerd interview. Een interview nodigt de jongere als het ware uit om na te denken, te exploreren en zaken onder woorden te brengen, waarbij vooraf misschien nog niet uitvoerig is stil gestaan.

Mogelijk speelt ook een rol dat jongeren die net uit een gesloten instelling komen het moeilijk(er) vinden een onbekende in vertrouwen te nemen. Dit sluit aan bij het gegeven dat jongeren bij Horizon minder gemakkelijk waren te motiveren voor een interview. Het feit dat hier een cadeaubon tegenover werd gesteld leek er zeker toe bij te dragen dat zij meededen, hetgeen erop lijkt dat zij vooral meededen als hier ook iets tegenover stond. Bij Cardea waren de jongeren gemiddeld gesproken sterker gemotiveerd, hetgeen vooral ook bleek uit hun bereidheid om hun mening en ervaringen met ons te delen en hier ook op te reflecteren. Maar veel jongeren wilden dat anderen van hun ervaringen zouden leren. Ook bleek dat zij terugkeken op zichzelf in een eerdere fase, niet altijd dezelfde mening hadden als destijds. Zaken die op het moment dat zij gedaan werden moeilijk voor hun waren en waar zij dan kritiek op hadden, bleken later anders gewaardeerd te worden.

Aangezien er veel onderlinge verschillen zijn tussen de jongeren, moet het meetinstrument bovendien gelegenheid geven voor elke jongere om daar de eigen punten van aandacht in aan te geven. In fase I bleek ook dat jongeren het belangrijk vinden dat professionals beseffen dat iedere jongere weer anders is.

Bovenstaande bevestigt het vermoeden dat het moeilijk zal zijn om een vragenlijst te maken die geschikt is voor elke jongere op elk moment in een traject. Een semi-gestructureerd interview lijkt meer geschikt, omdat het ruimte geeft aan verschillen tussen jongeren in de manier waarop zij toegroeien naar zelfstandigheid. Ook biedt een semigestructureerd interview meer gelegenheid voor het ontwikkelen van een vertrouwensrelatie, wat vooral belangrijk is voor jongeren die moeilijker te

bereiken zijn. Ook kan een semigestructureerd interview beter rekening houden met de korte spanningsboog van sommige jongeren.

Beperkingen van het onderzoek in fase I

Bij de werving van de jongeren bleek dat het moeilijk was de jongeren te motiveren en te bereiken. Daarom is ook besloten een cadeaubon in het vooruitzicht te stellen. Mogelijk is er een selectieve groep jongeren geïnterviewd. Bijvoorbeeld jongeren die sterker gemotiveerd zijn voor de begeleiding of jongeren die graag iets wilden kopen met een cadeaubon. Heeft dit geleid tot een vertekend beeld? Onze indruk is dat wij juist een diverse groep jongeren hebben gesproken en deze jongeren hebben ons wel veel informatie gegeven. Het verdient echter aanbeveling om in een latere fase van het onderzoek het meetinstrument ook uit te testen bij jongeren die moeilijker bereikbaar zijn of die zich in een zeer vroege fase van het traject bevinden.

De interviewers zijn tijdens kwalitatief onderzoek een belangrijke factor, en wij hebben ook met minder ervaren interviewers gewerkt. Zij hebben echter wel een training ontvangen en tussentijdse feedback ontvangen. Ondanks de onervarenheid van de interviewers is er een grote hoeveelheid informatie verzameld. De diversiteit van de informatie is groot, wat een belangrijk criterium is bij kwalitatief onderzoek. Voor het geval dat er, tijdens de interviews, spontaan te weinig informatie op tafel zou komen of om te kijken of de geïnterviewde nog meer wilde vertellen, is een topiclijst opgesteld.

Ten slotte hebben wij steeds aangegeven bij de interviews dat medewerking geheel vrijwillig is en dat de jongeren niets hoefden te vertellen wat zij niet zouden willen vertellen. Het was duidelijk dat de jongeren inderdaad niet alles wilden vertellen. Dit betekent dat er mogelijk ook informatie ontbreekt. De vraag is wel of datgene waarover zij niet verteld hebben, relevant is voor de ontwikkeling van het meetinstrument. Onze indruk is dat zij bijvoorbeeld weinig verteld hebben over misstappen in het verleden en vermoedelijk is ook op gebied van geweld en middelengebruik niet alles verteld. Echter, details van deze ervaringen uit het verleden hoefden niet verteld te worden om na te gaan wat het meetinstrument zou moeten meten. Wij hebben daarom niet het idee dat wij belangrijke zaken hebben gemist. Tegelijkertijd is deze manier van werken ook geschikt en nodig om een veilige interview setting te creëren, en jongeren op hun gemak te stellen. Onze indruk is dat deze benaderingswijze de samenwerkingsrelatie tussen jongere en interviewer ten goede is gekomen.

Concluderend: Aangezien er veel onderlinge verschillen zijn tussen jongeren en er ook verschillen zijn tussen jongeren afhankelijk van de leeftijd, ontwikkelingsfase en fase van het begeleidingstraject, is het belangrijk dat het meetinstrument ruimte biedt voor elke jongere om de eigen punten van aandacht aan te geven, dus dat er wat dit betreft veel keuzemogelijkheden zijn en open ruimte om het eigen verhaal kwijt te kunnen. Ook is het nodig dat rekening wordt gehouden met de korte spanningsboog van een deel van de jongeren, dus dat een korte beperkte inbreng evenveel waardering krijgt als een uitgebreide inbreng met veel diepgang. In de derde plaats moet het instrument recht doen aan de ontwikkelingsfase, de puberteit, waarin jongeren nog een mening moeten ontwikkelen over veel zaken die hunzelf betreffen. Dit betekent dat het instrument gelegenheid biedt voor exploratie. Ten vierde, omdat bij veel jongeren het vertrouwen in anderen beschadigd is geraakt, is het belangrijk dat het instrument zo wordt aangeboden dat het vertrouwen kan gaan groeien. Dat kan alleen als de grenzen van de jongere over wat hij wel en niet wil vertellen gerespecteerd worden.

6 Fase II: Verkenning inhoud en vorm van het instrument

In dit hoofdstuk beschrijven wij de opzet en uitkomsten van de tweede fase van het onderzoek. Met behulp van focusgroepen met jongeren en professionals zijn we nagegaan hoe het instrument zo goed mogelijk kan aansluiten bij wat jongeren en professionals nodig hebben om goed samen te werken bij de begeleiding op weg naar zelfstandigheid.

Op grond van de uitkomsten van fase I is besloten tot een andere aanpak van fase II en III dan oorspronkelijk de bedoeling was. Oorspronkelijk zou eerst een concept meetinstrument ontwikkeld worden en dit zou worden voorgelegd aan focusgroepen van jongeren en professionals. Echter, de focusgroepen met jongeren en professionals zijn eerst gehouden, omdat het nodig was van hen eerst meer input over inhoud en vorm te verkrijgen om op grond daarvan een ontwerp te kunnen maken.

Voordat we verslag doen van de focusgroepen volgt eerst een paragraaf met informatie over wat er op dit moment binnen de instellingen gebeurt rondom de begeleiding op weg naar zelfstandigheid. In fase II vond ook een gesprek plaats met vertegenwoordigers van TriviumLindenahof, deze instelling is samen met Stek in een later stadium aangesloten bij het project Participeren kan je leren.

6.1 Voorbereidingsfase

In de voorbereiding van de focusgroepen is aanvullende informatie gevraagd van Horizon en Cardea over de begeleidingsmethodiek en is contact gelegd met de jongerenraad van beide instellingen.

Informatie van de Jongerenraad van Cardea, Werkgroep 16+ Hulp

Van Cardea ontvingen wij het concept werkboekje Voorbereiding op vertrek dat gemaakt is door jongeren van de Werkgroep 16+ Hulp. Dit werkboek bevat veel informatie en een checklist over allerlei zaken die jongeren moeten weten of regelen als zij 18 worden en/of zelfstandig gaan wonen. Het behandelt de volgende onderwerpen, waar nodig ook afgestemd op de regio: regelzaken, financiën, werk/opleiding, wonen, en netwerk. Wat opvalt is dat alle onderwerpen in voldoende detail worden behandeld, zodat jongeren er echt iets aan hebben als voorbereiding op zelfstandigheid.

Wat is de relatie tussen de checklist van de Werkgroep 16+ Hulp en de *Vragenlijst Toekomstplan* die samen met jongeren is ontwikkeld (Bams, Doelman-van Geest, Van der Meer, & Hoogenboezem, 2013) en in de praktijk weinig wordt gebruikt (zie hoofdstuk 5)? Zij lijken erg op elkaar. Het blijkt dat de checklist van de Werkgroep 16+ Hulp is gebruikt bij het maken van de *Vragenlijst Toekomstplan*. Echter, de *Vragenlijst Toekomstplan* wordt als *weinig toegankelijk* ervaren. Alleen mentoren hebben toegang tot deze vragenlijst en moeten dan inloggen via internet met behulp van een code. Maar ook hebben de jongeren liever zelf toegang tot de checklist, en ze zouden deze ook willen kunnen uitprinten. *Het lijkt alsof de jongeren de regie niet meer hebben over de Vragenlijst Toekomstplan en wat erin staat, in tegenstelling tot hun eigen checklist en werkboekje.* Ook was het de bedoeling dat jongeren gevolgd zouden worden met deze vragenlijst als zij eenmaal zelfstandig zouden wonen om te kunnen zien waar zij dan tegenaan lopen. Dat lijkt niet te zijn gebeurd.

In samenwerking met de Stichting Kinderperspectief wordt een training die door de Werkgroep 16+ Hulp is ontworpen 'gepimpt'. Deze training zal gegeven worden door jongeren uit de doelgroep. Deze stichting heeft ook een app gemaakt, de Kwikstart app (www.kwikstart.nl) die een overzicht geeft van alles wat jongeren moeten weten en regelen als zij 18 worden. De app is zeer gedetailleerd en geeft informatie over de volgende onderwerpen: wonen, financiën, werken, school, gezondheid, verzekeren, nazorg, rechten en plichten, 18-. Deze app heeft ook een link naar een checklist die je uit kunt printen, en waar vandaan je ook weer kunt doorklikken naar bovengenoemde onderwerpen. De Werkgroep 16+ Hulp heeft aan deze app meegewerkt, onder andere door hem uit te testen.

Het gebruik van de nieuwe *sociale media* lijkt geschikt voor de jongeren. Voor de meesten is hun smartphone erg belangrijk. Mochten er problemen zijn met betalen, dan is de smartphone echter niet toegankelijk. Maar dit is wel een van de eerste zaken die ze graag weer op orde willen hebben. De website My Cardea zou eventueel ook gebruikt kunnen worden voor toegang tot een meetinstrument, echter deze werkt ook met een toegangscode en is op dit moment nog onvoldoende toegankelijk en aantrekkelijk voor jongeren zelf.

Informatie van Horizon: Methodiekbeschrijvingen en meetinstrumenten

Van Horizon ontvingen wij de methodiek van Participeren kan je leren met bijbehorend actieplan en doelenkaarten, en de Methodiek Jeugdzorg Plus van Horizon, het programma Hand-in-Hand.

Participeren kan je leren bouwt in de eerste fase van het traject voort op deze methode.

Het doel van Hand in Hand is om jeugdigen de kans te bieden om na een korte periode van gesloten behandeling stap voor stap toe te werken naar een plaatsing en behandeling in de open jeugdzorg. In vier fasen werkt de jongere hiernaartoe. De jongere start met een oefenperiode, en vervolgens een periode gericht op vasthouden van gedrag en opbouwen van vrijheden. De derde fase is gericht op zelf goede keuzes maken en vaardigheden ontwikkelen gericht op de toekomst. In fase vier bereid de jongere zich voor op het perspectief en wordt ook aandacht besteed aan terugvalpreventie. Steeds moet een jongere aan bepaalde criteria voldoen voordat hij mag starten met een volgende fase. Ook zijn aan elke fase bepaalde opdrachten verbonden, namelijk het opstellen van een actieplan (Fase 1-2). In fase 2 moet het perspectief duidelijk zijn. Daarnaast zijn er vragenlijsten en planningsvragen om in te vullen en te maken op bepaalde momenten in het traject over: alcohol/drugs (1), internet/sociale media (1), netwerkkaart (1-2), weekendplanning (2-4), weekplanning (2-4), opbouw mobiel telefoongebruik (2), terugvalpreventieplan (4).

In het project Participeren kan je leren realiseren Horizon en Cardea gezamenlijk geïntegreerde trajectzorg op maat, waarbij eigen regie van de jongere en het gezinssysteem voorop staat waar dat mogelijk is. Zie voorts de inleiding van dit rapport. De methodiek wordt werkendeweg ontwikkeld. In de methodiek wordt gebruik gemaakt van een actieplan (zie hierboven) en doelenkaarten voor de jongeren.

Methodiek Vertrektraining Cardea

Cardea maakt gebruik van de methodiek van de vertrektraining (VT) (Spanjaard, 2005). Deze VT helpt jongeren van 16 tot 23 jaar met langdurige complexe problematiek. De VT richt zich op doelen en wensen van de jongere zelf en op het versterken van 5 pijlers: stabiele verblijfplaats, legaal inkomen en inzicht in financiën, werk en/of school, justitiële zaken en schulden zijn opgepakt, een ondersteunend sociaal netwerk. Ook deze training werkt met doelenkaarten. Iedere kaart bevat de

vraag 'Ik zou graag... met daaronder 15-20 onderwerpen, bijv. leren wat ik moet zeggen als ik een instantie opbel.

Bovenstaande informatie geeft aan welke thema's jongeren en professionals belangrijk vinden bij het toewerken naar zelfstandigheid vanuit een verblijf in een Jeugdzorg(plus)instelling. Een vragenlijst lijkt jongeren minder aan te spreken. Ook blijkt het belangrijk dat het instrument toegankelijk is voor jongeren, en dat de regie bij hun komt te liggen. Mogelijk kunnen sociale media hierbij een rol spelen.

6.2 Focusgroep jongeren: aanpak

Besloten is om de focusgroep met jongeren met de werkgroep 16+ hulp van de jongerenraad van Cardea te laten plaats vinden, juist omdat deze jongeren ook zelf bezig zijn met het onderwerp, namelijk wat zij nodig hebben in de begeleiding op weg naar zelfstandigheid. Deze focusgroep heeft als doel: onderzoeken hoe wij het meetinstrument kunnen laten aansluiten bij wat deze jongeren belangrijk vinden. De jongerenraad van Horizon is ook benaderd, maar deze raad was juist in deze periode druk bezig met het voorbereiden van een open dag, waardoor zij geen tijd konden vrij maken voor dit onderzoek.

Ter voorbereiding hebben wij een presentatie gemaakt en flappen met daarop de thema's uit de interviews. Wij wilden de jongeren vragen om hun reactie op de thema's door gele plakkertjes op de flappen te plakken. Echter, tijdens de presentatie ontstond er spontaan een groepsgesprek en dit gesprek bleek erg informatief. Wij hebben de flappen dus niet tevoorschijn gehaald, maar het groepsgesprek dat spontaan ontstond de ruimte gegeven.

Zoals beschreven door Evers (2013) is deze minder gestructureerde aanpak van de focusgroep vooral geschikt als het doel van het onderzoek is om de manier van denken van de doelgroep te doorgronden en wanneer de belangen van de doelgroep centraal staan. Dat is in dit onderzoek zeker het geval. Willen wij een methode ontwikkelen die aansluit bij de doelgroep, dan zullen wij goed moeten luisteren naar alle punten die zij naar voren brengen en het zo ook faciliteren dat voor ons nieuwe gezichtspunten naar voren komen. Wij zullen meer te weten komen als zij ook de agenda van de bijeenkomst mede bepalen.

6.3 Focusgroep jongeren: uitkomsten

In de focusgroep met jongeren vond eerst een gesprek plaats over de inhoudelijke thema's, daarna een gesprek over de vorm.

Er zijn in deze focusgroep enkele nieuwe gezichtspunten naar voren gekomen. Het belangrijkste is wel dat sommige jongeren zouden willen dat zij gekoppeld aan het meetinstrument een persoon zouden hebben die invloed kan uitoefenen op hun behandeling (zie punt 1 en 3 hierna, en het verslag van het tweede deel van de focusgroep bijeenkomst). Dit koppelen zij aan het feit dat wij vragen wat de jongeren zelf zouden willen met hun leven en toekomst. Dit riep de vraag op: *maar wordt daar dan ook iets mee gedaan?* Een ander belangrijk gezichtspunt was dat in het overzicht met thema's voor het meetinstrument nog niet was opgenomen: *het wennen aan vrijheid en het zetten van kleine stapjes* (punt 5 hierna). Alhoewel dit wel in meerdere interviews naar voren was gekomen.

Deel 1: groepsgesprek naar aanleiding van de thema's

Naar aanleiding van de presentatie over de doelen van het meetinstrument zei een van de jongeren: *'ik begrijp het niet, het is vaag'*, een ander zei *'het is allemaal hocus pocus'*. Weer een ander dacht er vooral over na en eentje vond het juist wel duidelijk en ook een goed idee. Hierop volgde een groepsgesprek over de volgende onderwerpen:

1. Hebben jullie daar dan invloed op?

"Over relaties wil ik best iets zeggen (..) daar heb je niet zo invloed op of wel? (..) het was bij mij wel letterlijk zo dat ik 2 weken hier zat en dan weer daar (..) en nu ben ik 18 en nog steeds geen diploma en al me vrienden (..) die spreek ik nou niet meer (..). Ja dat is dus m'n vraag, wie heeft invloed daarop (..)?"

2. Als 15-16 jarige denk je nog niet na over hoe het moet als je 18 wordt.

"Dan heb je zoiets van 'nou chill toch lekker geen school' (..) word je 17 (..) denk je (..) shit in al die tijd dat ik niks heb zitten doen, als een schaapje al die regels op heb zitten volgen, weet je wel, het heeft geen flikker geholpen."

3. Luisteren en wat ermee doen is een ander verhaal.

J1: Nu heb je uitgelegd waarom ik het hocus pocus vind. Het was hetzelfde met mij, met me verleden, problemen in me hoofd (..) ik heb drie jaar lang gezegd tegen begeleiders ik heb hulp nodig (..) schreeuwen 's avonds (..) hulp hulp hulp hulp hulp. (..)

O1: mag ik vragen waar je hulp bij nodig had?

J1: Ik had het heel vaak nodig dat ik gewoon me verhaal effetjes kwijt kon, het een plekje geven ergens in me hoofd, (..)

O1: dat kreeg je niet?

J1: dat kreeg ik niet. Vandaar dat, natuurlijk kun je zeggen (..) van joh ik heb gewoon hulp nodig (..) heb ik ook gedaan. *Luisteren en wat er mee doen is een ander verhaal."*

J1: als ik nou vertel van joh ik wil rust (..) maar wat begrijpt de hulpverlener (..) daarin weet je?

J2: (..) he wat is rust voor jou? wat geeft jou rust?

J1: en die vragen stellen ze niet. (..) "

Dus zegt deze jongere: wat heeft het voor zin, vragen wat ik wil, er wordt toch niet naar geluisterd of er wordt niets mee gedaan.

4. Een goed idee: op verschillende momenten een lijstje langslopen

"Ik vind het juist wel een beetje duidelijk eigenlijk gewoon dat je om de zoveel tijd inderdaad een lijstje afgaat met je hulpverleners van heb je nou contact met vrienden en hoe gaat het nou enzo (..) en dat je over een tijdje weer gaat kijken van nou toen heb je dat gezegd en wat heb je nu gedaan om dat te verbeteren en waar zit je nu mee? Want dan heb je eerst je vrienden en daarna gaat het eigenlijk met school niet zo goed en dan kan je dat weer..."

5. Eerst wennen aan de vrijheid: weet je het zijn kleine stapjes.

“Als ik eerlijk ben, ben ik daar pas het afgelopen half jaar mee klaar, terwijl ik al bijna 4 jaar niet meer in gesloten heb gezeten. (..) het is sowieso al iets heel groots dat je buiten bent (..) nou ik moest echt eerst wennen aan de vrijheid”.

“de kracht is de omvang, weet je langzaam stappen beginnen weetje, al beginnen in gesloten eigenlijk al (..) wat wil jij (..) stampot koken, is goed, begin maar langzaam weet je (..) ga maar een kilo aardappels schillen (..) je krijgt 3,50 (..) zorg maar (..) dat je het netjes achterlaat en weet om te gaan met je budget”.

“eerst ga je met jezelf bezig zijn (..) lekker egoïstisch (..) wat heb ik nodig”.

“als er mensen niet opletten (..) gaat-ie alle mensen opzoeken die die lang niet meer heeft gezien en dat gaat zo rampzalig aflopen als er ja geen toezicht is. Niet in alles dat hij bijna zijn vrijheid niet heeft, maar tenminste een beetje (toezicht is nodig).”

6. Je zou er eerder mee moeten beginnen: in gesloten al.

Dit punt komt meermalen terug bij één van de jongeren. Want op dat moment zijn er blijkbaar al belangrijke beslismomenten voor later.

7. Begrijp ik het goed: dat dit zou moeten helpen om mee te denken?

De jongeren hebben ook even tijd en uitleg nodig om het doel van het meetinstrument te begrijpen.

8. Omgaan met autoriteit:

Hier wordt spontaan op gereageerd. Ja omgaan met autoriteit, echt! De regels in Nederland maken het best lastig. Bijv. als je met de bijstand te maken hebt of als je gaat solliciteren. Dat diploma's belangrijker zijn dan ervaring. Hoe complex de maatschappij is geworden qua regels bijv. als je werk wilt of in de bijstand zit.

9. Het gebrek aan veiligheid in gesloten:

De dunne lijn met de jeugdgevangenis, de onderlinge verhoudingen, wat er allemaal voor jongens zitten waar jij dan tussen zit, ook als je daar eigenlijk niet hoort.

Deel 2: Gesprek over de vorm van het meetinstrument

Als na een korte pauze de focusgroep weer verder gaat, wordt de vraag gesteld: “*Hoe gaan jullie dat aanpakken eigenlijk? (..) Via een vragenlijst? (..) En wat wordt er daarnaast geschreven, weet je wel, door de begeleiding? Of: wie doet dat?*”. Deze vraag die gaat over de vorm van het meetinstrument hadden wij ook willen voorleggen aan de jongeren en kwam op deze manier spontaan aan de orde. Er wordt met name gesproken over de vraag, met wie het gesprek zou moeten plaats vinden. Gevraagd wordt waar de voorkeur van de jongeren naar uit gaat. Hierover leven verschillende ideeën.

- “Iemand van buitenaf die een beetje beide kanten ziet. Niet iemand die bij mij in de groep zit (..)”, niet de eigen mentor.
- Zou het ook een andere jongere kunnen zijn? “ik vind dat te ver gaan, want (..) je hebt wel een professional nodig”. En: “Hoeveel invloed heeft een jongere dan wel op een voogd, een mentor..? (..) ja hij luistert wel, maar het is geen invloed weet je”. Want hij luistert eerder naar iemand “die zogenaamd wel weet waar hij over praat (..)”.

- Een andere jongere zou zelf de rol van ervaringsdeskundige willen vervullen. Hij denkt wel invloed te kunnen uitoefenen omdat hij een goede band heeft met zijn begeleiders. Ook denkt hij dat een ervaringsdeskundige invloed heeft op jonge nieuwe professionals die net van school komen. Dit onderwerp blijkt ook bij de anderen te leven, want “je krijgt meer stress van iemand van 26,27 die net komt werken (door elkaar gelach en gepraat) ja je kunt er wel om lachen maar.. die mensen die zien alleen maar situaties in boeken en die hebben zelf die problemen niet (..) dus ik zou die invloed (..) die moet je gewoon geven (..) op die nieuwe mentor die daar komt werken”. Hierbij komt ook ter sprake dat deze jongeren trainingen geven aan nieuwe medewerkers.
- Een van de jongeren zou het fijn vinden om met een ervaringsdeskundige te kunnen praten, want dan zou ze vragen stellen over “hoe ging dat bij jou?”.
- Een jongere zegt ook: “een ervaringsdeskundige (..) het lijkt me meer gepast (..) vertrouwen is een long way (..) maar (..) ja het geeft dan niet zo veel zorgen omdat ja het een ervaringsdeskundige is”.

De meningen verschillen dus over wie het gesprek met de jongere zou moeten voeren. De optie wordt naar voren gebracht door een van de begeleidsters dat het ook een keuze zou kunnen zijn van de jongere zelf, met wie hij dat gesprek zou willen hebben. Want het blijkt erg belangrijk dat er vertrouwen is, juist omdat jongeren in die beginfase bijna niemand vertrouwen. Een van de jongeren reageert daar spontaan heel enthousiast op want dat past binnen het idee dat er eigen regie is.

6.4 Focusgroep professionals: aanpak en uitkomsten

Bij de samenstelling van de focusgroep professionals is ervoor gezorgd dat het deelnemers betrof die in hun dagelijks werk met jongeren uit de doelgroep te maken hebben, en dat er geen onderlinge hiërarchische verhoudingen waren tussen deelnemers (Evers, 2013). Tijdens de focusgroep is zoveel mogelijk gezorgd voor een prettige veilige sfeer, en voor de erkenning van de inbreng van elke deelnemer. De deelnemers werden geworven door de instellingen. Nadat de aanmeldingen waren gekomen bleken zich ook deelnemers te hebben aangemeld die een leidinggevende positie innamen ten opzichte van andere deelnemers of die een begeleidende coachende rol hadden ten aanzien van de professionals. Met deze professionals is contact opgenomen en zij hebben uiteindelijk niet deelgenomen. In totaal waren er 7 professionals die deelnamen, 3 van Cardea en 4 van Horizon. Zij hadden allen ruime ervaring met de doelgroep en werkten nu als mentor of als netwerkcoach met jongeren binnen Participeren kan je leren of met jongeren uit de doelgroep van Participeren kan je leren. Er waren 4 mannelijke en 3 vrouwelijke deelnemers. Vooraf is aan de deelnemers een programma gestuurd.

De focusgroep was actief, er werd veel ingebracht door de professionals. Allereerst is er, na een kennismakingsronde, een presentatie gehouden door de onderzoekers. De eerste discussie komt los als er verslag wordt gedaan van de jongeren focusgroep, met name dat hier naar voren werd gebracht dat jongeren zeiden *‘Ik kan wel zeggen wat ik wil, maar wordt er dan ook iets mee gedaan?’* Waarbij een hulpverlener reageert met dat het lastig blijft met deze doelgroep en dat je het als hulpverlener nooit goed genoeg lijkt te doen. Een ander geeft aan dat hij bij het luisteren vaak het *‘stukje bedoelen’* mist: *‘elke hulpverlener luistert wel, maar (..) voel je nou aan wat ze precies bedoelen?’* En dat daar bij de kinderen veel emotie achter zit: *‘ik word weer niet begrepen en bam daar gaan ze weer’*. Ook wisselen professionals uit dat jongeren inderdaad in gesloten *‘niet heel veel te zeggen hebben gehad, niet eens over je eigen traject vaak’*. Dat het schrikken is als ze nu zelf hun

doelen mogen bepalen of gewoon bepalen wanneer ze naar de wc gaan. Het contrast ook dat hier bij Horizon niet fysiek wordt ingegrepen, en wat dat fysieke ingrijpen *'ik noem het geweld (..) onnodig geweld'* binnen gesloten heeft aangericht.

Na de presentatie volgt een brainstormsessie aan de hand van drie vragen:

- Wat herken je, vind je belangrijk?
- Wat zou je willen aanvullen of veranderen?
- Op basis van je eigen ervaringen: waaraan merk je dat een jongere vooruitgang boekt (of juist niet)?

De professionals plakken geeltjes en groentjes op drie posters met thema's die uit het onderzoek zijn gekomen. Daarna wordt dit besproken en wordt toelichting gevraagd.

Er zijn overeenkomsten met wat uit de interviews en focusgroep met jongeren naar voren is gekomen, maar het perspectief vult ook aan op wat de jongeren verteld hebben. Hieronder benoemen we de kernpunten.

Algemeen:

- Alle thema's worden herkend en daarom is niet bij alles een geeltje geplakt.
- Het belang van ervaringskennis, als een vorm van 'tacit knowledge' (Schon, 1983) wordt benoemd door een hulpverlener die zelf ervaringsdeskundige is. Hieraan gekoppeld benoemt hij drie cirkels: gevoel, reflectie, gedrag: de jongere reageert vaak direct vanuit het gevoel en slaat de fase van reflectie over.
- De impact die het verblijf in gesloten instellingen op jongeren heeft wordt benoemd: de inperking van vrijheid, de onveiligheid, het geweld.
- Het belang van het thema vertrouwen: dat jongeren juist dat vertrouwen niet hebben door de vele negatieve ervaringen met volwassenen en professionals. Dit betekent dat je als hulpverlener voorwaarden moet scheppen zodat vertrouwen kan ontstaan en groeien. Je kunt niet zeggen: mij kun je wel vertrouwen, maar juist: je hebt inderdaad geen enkele reden om mij te vertrouwen en van daaruit voorwaarde scheppend werken.

Relevante thema's voor het meetinstrument:

- Belang van praktische vaardigheden voor jongeren: en dat hun visie aanvankelijk is dat dat alles is wat nodig is om zelfstandig te worden. Zij zien de grotere thema's nog niet, maar die komen dan vanzelf later aan de orde.
- Zo ook dat jongeren aanvankelijk een functionele kijk hebben op relaties: wat heb ik eraan? Als hulpverlener kun je jongeren bewust maken van de betekenis van relaties door vragen te stellen.
- Belang van gevoel van eigenwaarde, zelfbeeld, zelfbepalen. Maar ook: waar hoor ik bij? Leeftijdgenoten zijn eerst belangrijker (ook peer group druk), hoe ouder hoe belangrijker ouders en familie worden. Er zijn ook ouders die afhaken terwijl de jongere zelf wel wil.

Nieuwe invalshoeken, vragen, punten van discussie:

- Het idee dat de hulpverleners vaak normatief reageren, en dat dit niet goed is voor de ontwikkeling van jongeren. Ook betekent dit dat zij niet goed luisteren naar wat er echt speelt bij de jongere.

- In hoeverre speelt sociale wenselijkheid een rol bij wat jongeren vertellen?
- Het verschil tussen luisteren wat de jongere zegt en de achterliggende bedoeling begrijpen: "hoor je wel wat er bedoeld wordt?"
- Dat de hulpverlening te hoge eisen stelt aan jongeren. Er wordt een discipline verwacht die niet past bij de leeftijd en ontwikkelingsfase (puberteit) waarin de prefrontale cortex nog in ontwikkeling is. En: Wordt (on)voldoende onderkend dat bepaalde reacties ook horen bij de puberteit?
- Ook soms te veel afhankelijkheid van hulpverlening, die rol wordt te groot gemaakt.
- Het omgaan met instanties: hier wordt toegevoegd ook omgaan met de politie en met bureau jeugdzorg die soms andere doelen heeft dan de jongere of de professional.
- Het thema Werken aan hechting wordt genoemd. Dit zou een eerste doel moeten zijn. Er wordt gebrainstormd over hoe dit te vertalen naar een meetinstrument. Want het gaat hier feitelijk niet om een kenmerk van de jongere maar van de omgeving. De jongere heeft een plekje nodig waar hij zich veilig kan voelen, waar hij zichzelf kan zijn en geaccepteerd wordt. In het interview/gesprek zou je kunnen vragen: Voel je je veilig hier? Heb je hier een plekje voor jezelf?
- Moeten de jongeren ook leren omgaan met het geven en ontvangen van genegenheid, een knuffel? Wat als dat in de instelling niet kan of mag, hoe moet de jongere dit dan leren? Is dit een realistisch streven, ook omdat zij er tijdelijk zijn, kun je dit wel bieden? Ook hier geldt de vraag; hoe dit te vertalen naar een meetinstrument? Koppelen aan het vorige punt: hoe ervaart de jongere de omgeving? Veiligheid, geborgenheid?
- Een ander thema wat gemist wordt is: hulp vragen en weten waar je hulp kunt vragen. Er is discussie over de redenen om geen hulp te vragen. Genoemd wordt: niet kwetsbaar mogen zijn, niet teleurgesteld of gekwetst willen worden, angst voor afwijzing.
- In het verlengde van het vorige punt: het zijn overlevers. Ze stellen zich daarom niet open voor anderen en daarmee missen ze een hoop. Een punt van discussie is: wordt dit niet te veel ingevuld door de hulpverlener?
- De jongere heeft het nodig te ervaren wat er gebeurt (ervaringsleren), ruimte om te ervaren wat wel werkt en wat niet werkt, ook: laat de jongere ook fouten maken.

Het doormaken van een ontwikkeling is te zien aan:

- Omgaan met boosheid is de '*stap der stappen*': zonder deze stap zijn volgende stappen niet mogelijk.
- Actief bezig zijn met toekomst, plan hebben, weten wat je wilt.
- Kwetsbaar durven zijn, blij zijn, plezier hebben.
- Erkenning van ervaringen met maatschappij en hulpverlening.
- Verbindingen leggen tussen wat er gebeurt bij het leren van vaardigheden en in het echte leven.
- Vraag: zou het meetinstrument ook moeten nagaan of jongere lekker in zijn vel zit, en vertrouwen heeft in de toekomst?

Verslechtering:

- Als een jongere overvraagd wordt zie je verslechtering.

De vorm van het meetinstrument

- De voorkeur van de professionals gaat uit naar een interview en niet naar een vragenlijst. Jongeren zijn behoorlijk vragenlijst moe. Ze vullen de vragenlijsten vaak niet geconcentreerd in. Soms lijkt het alsof ze maar wat aankruisen, bijvoorbeeld een vast patroontje, of dat ze kiezen voor die optie waarbij geen toelichting hoeft te worden gegeven. Let ook op dat de vragen die je stelt geen 15 woorden vragen zijn, en geen 2 vragen in 1.
- Het lijkt een goed idee *dat de jongere zelf mag kiezen met wie hij het interview doet en op welke plek*. Misschien ook nog laten kiezen alleen of samen met? Hiervan wordt ook gezegd: pas op dat je het niet te groot maakt.
- Met wie? Verschillende opties passeren de revue. Mentor, netwerkcoach, iemand anders. Over een andere jongere of een ouder is men kritisch. Het is belangrijk dat de kwaliteit van de interviewer geborgd is.
- Ervaringsdeskundigen die hiervoor geschikt zouden zijn, zijn schaars. En degenen die geschikt zijn, zijn niet altijd beschikbaar. Deze optie lijkt minder realistisch. Een oudere en meer ervaren jongere inzetten is lastig met het oog op privacy gevoelige informatie. De vraag wordt gesteld: wat is de meerwaarde van een jongere dit laten doen?
- Een ander belangrijk thema dat wordt benoemd is dat er *schommelingen* zijn gedurende het traject en dat er op bepaalde momenten, namelijk als er belangrijke veranderingen optreden (bijv. net uit gesloten komen, of helemaal klaar zijn voor vertrek), een verslechtering optreedt. Alles wat eerst goed ging, gaat opeens weer mis. De balans is vaak nog erg kwetsbaar. Deze schommelingen zouden zichtbaar kunnen worden in het meetinstrument, maar betekenen niet dat er een negatief effect is van de behandeling. Het zijn schommelingen die niet te vermijden zijn.
- Een vraag is nog wat de rol is van het IQ bij onze test. Wij gaan dat niet bepalen. Wel moet de test zijn afgestemd op deze groep. Besproken wordt ook dat de IQ score niet alles zegt. Iemand kan prima functioneren ondanks een laag IQ. Ook is de IQ score geen vaststaand gegeven.

6.4 Gesprekken met bestuurders

Gesprekken met bestuurders van enkele betrokken instellingen (in fase 1 en 2) laten zien dat er draagvlak is voor het meetinstrument in de vorm van een semi-gestructureerd interview, dat op draagvlak kan rekenen bij jongeren en professionals en dat ook kan bijdragen aan een verbetering van de kwaliteit van de zorg. Belangrijk wordt gevonden dat de stem van jongeren met hulp van dit instrument beter gehoord zal worden, en dat het tevens handvatten biedt voor het handelen van de professional ('double loop learning') (Argyris, 1976). Ook aansluiting bij een oplossingsgerichte manier van werken, dus niet focussen op problemen maar op de kracht van jongeren wordt gesteund. De aanbeveling wordt gedaan om niet de term meetinstrument te gebruiken maar een naam te bedenken die recht doet aan dat het een gesprek is. Belangrijk is voorts dat het instrument de vraag beantwoordt: hoe heeft datgene wat de jongeren hebben gekregen nu geholpen of juist niet? Ook is het belangrijk dat het instrument aandacht schenkt aan de rol van ouders: wat zouden ouders kunnen bijdragen, hoe kan het contact hersteld worden?

6.5 Conclusies omtrent inhoud en vorm van het meetinstrument

In deze fase zijn de bevindingen uit fase I bevestigd en verder uitgewerkt en uitgediept. Allereerst werd bevestigd dat er bij jongeren weinig animo is voor nog een vragenlijst, ook omdat zij al vaak vragenlijsten moeten invullen. Voorts bleek dat een vragenlijst die eerder is ontwikkeld met jongeren samen, de Vragenlijst Toekomstplan (Bams et al., 2013) in de praktijk weinig wordt gebruikt, omdat deze als weinig *toegankelijk* wordt ervaren en de jongeren *de regie* erover zijn kwijt geraakt. Hij is niet meer van hun, terwijl zij er wel veel aan hebben bijgedragen. Daarom zijn zij doorgeslagen met hun eigen checklist. Kortom: het instrument dat wij gaan ontwerpen moet toegankelijk zijn en ook echt van hun zijn. Dit betekent dat het ook mogelijk moet zijn dat zij het, indien zij dat willen, ook zelf, dus zonder begeleider of hulpverlener, kunnen gebruiken en invullen als een ondersteuning bij het maken en overdenken van keuzes.

Tijdens het onderzoek in fase I bleek dat jongeren zowel goede als slechte ervaringen hadden met de zorg die zij hadden ontvangen. *Veel hangt af van de relatie die zij opbouwen met een hulpverlener.* Hebben zij iemand die zij vertrouwen en die met hen meedenkt over belangrijke beslissingen? Deze bevinding werd bevestigd in fase II. Bovendien is gebleken dat het voor professionals moeilijk is het vertrouwen te winnen van jongeren die net uit een gesloten setting komen, en die mogelijk in het verleden veel negatieve ervaringen hebben gehad met volwassenen en/of met hulpverleners. Ook dit gegeven pleit ervoor om een gestructureerd interview en een bijbehorende training te ontwikkelen die de *vertrouwensrelatie* tussen jongere en professional kan bevorderen. Een goede vertrouwensrelatie bevordert de validiteit van de verkregen gegevens. En een semigestructureerd interview biedt hiertoe meer gelegenheid dan een vragenlijst.

De jongerenraad van Cardea bleek actief bezig te zijn met het thema voorbereiding op zelfstandigheid/vertrek. Vanuit de jongerenraad was er een werkgroep 16+ hulp bezig met het maken van een werkboek voor jongeren en mentoren om beter voorbereid te zijn op vertrek. Deze actie komt voort uit onvrede van de jongeren over de zorg die zij zelf ontvangen hebben. Zij zijn van mening *dat de moeilijkheidsgraad van het zelfstandig worden in de jeugdzorg veelal wordt onderschat.* De overgang van een gesloten setting naar een open setting is erg groot. Er zijn verleidingen, er is ook moeite om vanuit een setting waar niets mag, zelf initiatieven te gaan nemen. Professionals zien ook dat er hoge eisen worden gesteld aan jongeren in de jeugdzorg, hogere eisen dan aan leeftijdsgenoten die thuis wonen en minder problemen hebben. Kortom: de verwachtingen zijn nu te hoog, waardoor het vaak mis gaat. *Kleinere stapjes zijn nodig.* Een semigestructureerd interview kan beter de kleine stapjes volgen en in beeld brengen.

Een thema dat zich aandienende bij zowel jongeren als professionals was *het belang van écht luisteren en hoe moeilijk dat is.* Jongeren geven aan dat zij zich vaak niet gehoord voelen, en professionals vinden het frustrerend dat zij het nooit goed lijken te doen. Echt luisteren lijkt te betekenen: *niet normatief reageren, maar onbevooroordeeld luisteren naar de achterliggende boodschap.* Dit is moeilijk, vooral ook als er sprake is van het overtreden van normen of regels. Een ervaringsdeskundige hulpverlener geeft aan: juist als zij zich niet gehoord voelen ontstaat frustratie en moeilijk of onacceptabel gedrag. En dit sluit aan bij de bevinding uit de interviews dat soms veel energie verloren gaat door een strijd. Het is dus belangrijk dat het instrument helpt om onbevooroordeeld te luisteren naar de jongeren, zodat hun stem gehoord wordt en zij zich gehoord voelen.

Een aantal punten vraagt om nader onderzoek:

In de eerste plaats blijken de jongeren weinig vertrouwen te hebben in het nut van een instrument dat vraagt naar wat zij willen, omdat zij *het idee hebben dat er niets meegedaan zal worden*. In het verlengde hiervan stellen zij vragen over wie het instrument gaat invullen en wat er dan bij wordt geschreven. Ook zouden zij graag zien dat zij het zouden invullen met iemand die hun belangen kan behartigen, iemand die invloed heeft. Hieruit blijkt dat er factoren zijn in de context van de begeleiding die verhinderen dat jongeren gehoord worden en regie ervaren over hun traject. *Meer inzicht is nodig in factoren in de context van de begeleiding die ruimte voor regie bevorderen en belemmeren: Hoe kan er meer ruimte voor regie worden gemaakt?* Want als zij in het instrument kunnen aangeven wat zij willen, kan hier dan ook iets mee worden gedaan? Als dit niet zo is, wordt het invullen ervan een nutteloze en frustrerende ervaring.

De meningen verschillen over de vraag *of een ervaringsdeskundige een rol zou kunnen spelen* bij het invullen van het meetinstrument. Het is een voordeel dat een ervaringsdeskundige je sneller begrijpt en beter de juiste kan vragen kan stellen. Anderzijds is de vraag of een ervaringsdeskundige invloed kan uitoefenen op de begeleidingscontext. Misschien wordt deze persoon onvoldoende serieus genomen. De jongeren vinden het in ieder geval een goed idee als zij zelf zouden mogen kiezen met wie zij het instrument zouden invullen. De professionals staan hier ook voor open, echter zij plaatsen kritische kanttekeningen bij te veel keuze vrijheid en ook bij een mogelijke rol van een ervaringsdeskundige. Onderzocht moet worden in hoeverre ervaringsdeskundigen een rol kunnen spelen rondom het invullen van het instrument en het behartigen van de belangen van jongeren.

Met betrekking tot *de timing van het aanbieden van het instrument*, denken de jongeren dat het verstandig zou zijn zo vroeg mogelijk te beginnen: in gesloten al. Het is geen eenvoudige opgave om vanuit een gesloten instelling te werken aan zelfstandigheid. De overgang naar een open instelling is al groot, en de moeilijkheidsgraad hiervan wordt onderschat. Daar komt nog bij dat zij, net als andere jongeren, te maken hebben met de complexiteit van de Nederlandse samenleving, waardoor er veel op jongeren afkomt als zij 18 worden. Dit alles betekent dat de stappen die jongeren moeten gaan maken als zij uit gesloten komen beter moeten worden voorbereid en dat het instrument hierbij mogelijk een rol zou kunnen spelen. Doordat het instrument in gesloten jongeren samen met een vertrouwenspersoon alvast aan het denken kan zetten over wat zij met hun toekomst willen. Een punt dat hier ook voor pleit is dat zowel jongeren als professionals het gebrek aan veiligheid in gesloten instellingen benoemen als een probleem voor de ontwikkeling van jongeren naar zelfstandigheid, maar ook voor het aangaan van een vertrouwensrelatie. Sommige professionals benoemen voorzichtig het gebruik van onnodig geweld. Jongeren benoemen ook het gebrek aan veiligheid tussen jongeren onderling. Een instrument over hun leven en toekomst dat zij samen met een vertrouwenspersoon kunnen invullen, zou erg behulpzaam kunnen zijn om een perspectief op de toekomst te ontwikkelen waar zij zelf in geloven en alvast aan kunnen gaan werken.

Samenvattend: In fase II zijn de bevindingen uit fase I bevestigd, verbreed en verdiept.

In fase I werd geconstateerd dat het wenselijk is dat het instrument:

- (1) ruimte biedt voor maatwerk en diversiteit, dat wil zeggen dat elke jongere op elk moment in het traject de eigen punten van aandacht aan kan geven.
- (2) recht doet aan de korte spanningsboog van een deel van de jongeren.

(3) recht doet aan de ontwikkelingsfase, de puberteit, waarin jongeren nog een mening moeten ontwikkelen over veel zaken die hunzelf betreffen. Daarom biedt het gelegenheid voor exploratie.

(4) zo wordt aangeboden dat het vertrouwen kan gaan groeien. Dat kan alleen als de grenzen van de jongere over wat hij wel en niet wil vertellen gerespecteerd worden.

Fase II voegt hieraan toe:

(1) Het instrument is toegankelijk en ook echt van de jongere: het eigenaarschap ligt bij de jongere zelf. Mogelijk kunnen sociale media een rol spelen om toegankelijkheid en eigenaarschap mogelijk te maken. Dit betekent ook dat het mogelijk moet zijn voor jongeren, om ook zelf rechtstreeks toegang te hebben tot het instrument, dus dat zij het, indien gewenst, ook zonder begeleiding kunnen invullen en gebruiken.

(2) Het instrument bevordert het ontstaan van een vertrouwensrelatie tussen jongere en professional. Dit betekent dat het instrument de dialoog bevordert.

(3) Het instrument waardeert de kleine stapjes die nodig zijn om vanuit een gesloten instelling toe te groeien naar volwassenheid en zelfstandigheid.

(4) Het instrument helpt professionals om onbevooroordeeld te luisteren naar de jongeren, zodat hun stem gehoord wordt en zij zich daadwerkelijk gehoord voelen.

Een semigestructureerd interview past beter bij deze ontwerpeisen dan een voor gestructureerde vragenlijst. Ook lijkt het wenselijk dat het aanbieden van instrument gecombineerd wordt met een gespreks- en begeleidingsmethode die ruimte maakt voor regie door de jongere.

Voorts bleek dat meer kennis nodig is omtrent de vraag: hoe kan er binnen de context van de begeleiding meer ruimte gemaakt worden voor regie, zodat er ook echt iets wordt gedaan met de stem van de jongere? Welke contextuele factoren spelen hierbij een bevorderende of belemmerende rol en kunnen in gunstige zin beïnvloed worden? Een tweede vraag is: welke rol kunnen ervaringsdeskundigen en professionals hierbij spelen en wat kunnen jongeren zelf doen? Een derde vraag is: wat is een goede timing van eerste aanbieding van het instrument? Het lijkt wenselijk als dit al plaats vindt als jongeren nog in de gesloten instelling verblijven, is dit te realiseren?

7 Fase III: Mijn Pad ontwerpen, uittesten en bijstellen

Dit hoofdstuk beschrijft fase III van het onderzoek, waarin Mijn Pad is ontworpen, uitgetest en bijgesteld. We beschrijven eerst Mijn Pad Versie 1.0 (8.1). Daarna volgen de resultaten van de eerste pilotstudie, waarin de onderzoekers Mijn Pad zelf hebben uitgetest met enkele jongeren. Ook gaven enkele professionals feedback (8.2). Op grond hiervan is Mijn Pad bijgesteld (8.3), en is een instructie voor professionals gemaakt (8.4). Daarna is feedback gevraagd aan jongeren van de Werkgroep 16+ Hulp bij Cardea op de bijgestelde versie (8.5). Hierna was Mijn Pad gereed om binnen het project 'Participeren kan je leren' te worden uitgetest (zie hoofdstuk 9).

Schema 1: De onderwerpen van Mijn Pad (versie 1.0), waaruit de jongere kan kiezen.

Voor mijzelf zorgen (p. 2)	Mijn familie, mijn vrienden (p. 5)	Mijn school, mijn opleiding (p. 10)
Mijn vrije tijd (p. 12)	Mijn Plek (p. 14)	Mijn werk (p. 16)
Mijzelf, hoe ik mij voel (p. 18)	Mijn keuzes, mijn toekomst (p. 20)	Mijn behandelplan, de hulp die ik krijg (p. 24)

7.1 Mijn Pad Versie 1.0

Aan de hand van de ontwerpeisen die voortvloeiden uit de interviews en de focusgroepen is een eerste versie van het instrument ontwikkeld, Mijn Pad. Het instrument geeft de jongere de regie in handen en is zo ontworpen dat het via sociale media toegankelijk kan worden gemaakt. Het biedt

ruimte voor maatwerk en diversiteit, is eenvoudig en jongeren kunnen zelf bepalen hoeveel en welke onderwerpen zij kiezen, dus hoeveel zij willen vertellen.

De voorpagina legt eerst uit wat het doel is namelijk: Mijn Pad gaat over jouw leven en over de weg naar jouw gewenste toekomst: jouw pad. En dat Mijn Pad kan helpen een aantal zaken op een rijtje te zetten. Vervolgens wordt de vraag gesteld: over welke onderwerpen wil jij het nu hebben? De jongere kiest één of meer onderwerpen uit het overzicht (zie schema 1).

Vervolgens beantwoordt de jongere de vragen bij de onderwerpen van keuze. Er zijn steeds meerdere open vragen bij elk onderwerp die de jongere uitnodigen te vertellen waarover hij het wil hebben. En vervolgens te vertellen wat er goed gaat, en wat moeilijk of lastig is. Twee VAS-schalen informeren naar de mate van tevredenheid van de jongere en in hoeverre hij iets wil veranderen. Vervolgens worden twee open vragen gesteld die informeren naar wat de jongere wil veranderen en wat daarbij gaat helpen.

Na afloop wordt nagegaan of alles besproken is, en dan worden de scores berekend en in een overzicht geplaatst. Vervolgens kan de jongere zelf bepalen wat hij als eerste wil veranderen en wat daarna. Vervolgens kan hij hier een actieplan voor maken.

Mijn Pad is zo gemaakt dat het ook toegankelijk gemaakt kan worden met hulp van *sociale media* (zie voor een eerste idee hiervan bijlage 5).

7.2 Pilotstudie I: Mijn Pad uittesten door de onderzoekers

De eerste versie van Mijn Pad is uitgetest bij drie jongeren die een traject hebben afgerond en bij twee jongeren met een gesloten machtiging. Daarnaast is de mening gevraagd van drie professionals die werken met de doelgroep. Op geleide hiervan is Mijn Pad aangepast (zie 7.3).

Bevindingen bij jongeren die een traject hebben afgerond.

Het instrument is eerst uitgetest bij drie jongeren die een traject hebben afgerond, en die ook aan de eerdere fase van het onderzoek hebben meegedaan.

Zij reageren positief op het instrument: *'een superding'*. Zij vinden het behulpzaam om overzicht te krijgen over hun leven. Eén jongere zei dat het hem veel problemen bespaard zou hebben als hij dat eerder had gehad, bijvoorbeeld toen hij net uit gesloten kwam. Een jongere benadrukte ook meerdere malen dat het instrument voor iedereen nuttig zou kunnen zijn: *"Iedereen zou zo'n ding moeten invullen joh. Om erover na te denken. Het is geen eens zo raar. Ook al zit je niet in jeugdzorg"*. Een andere jongere zei: *"dat zijn normale vragen"*.

Ook gaf een jongere aan het te beschouwen als iets dat zij zelf in haar bezit zou kunnen hebben en dan *"als je bijvoorbeeld met je mentor je behandelplan gaat maken dat je dan alles al in het boekje hebt staan (...) kan je zo spieken in het boekje van wat was het ook alweer?"*

Verder gaven zij adviezen over de formulering van sommige vragen die beter zouden kunnen. Deze adviezen zijn opgevolgd. Bijvoorbeeld een toevoeging bij Mijn Plek om duidelijker te maken waar dit over gaat. En een toevoeging bij de vragen over de hulp, met uitleg dat dit over van alles kan gaan. Ook miste een jongere de vraag: waar wordt je gelukkig van? En deze is ook toegevoegd.

De scores maakten ook inzichtelijk waarover de jongere het meest tevreden is en op welk gebied hij het meeste wil veranderen. Zo ontstonden er gesprekjes over wat nu het belangrijkste was om aan te werken en wat wel of niet veranderd kon worden. *“ja m’n familie blijft altijd een minpuntje (..) dat is denk ik al afgesloten, moet je gewoon een plekje geven”*. En het werkte relativerend: *“ja m’n school (..) zie je bij mijn toekomst toch een tien staan, toch omdat ik wel weet dat ik toch een andere opleiding ga doen en mijn toekomst is echt wel naar school gaan”*.

Ook helpt dit om overzicht te houden: *“ik denk zelfs dat als ik niet kan, uitgeput, en ff niet ziet zitten om te gaan werken dan weet ik van alles is aan de hand, maar inderdaad als je zo’n schema dan maakt dan kan je alles weer op een rijtje zetten en weet je precies waar je aan toe bent (..) waar liggen mijn prioriteiten?”*

Bevindingen bij jongeren in een traject bij Horizon

Twee jongeren die eerder medewerking hadden toegezegd worden benaderd. Het blijkt dat een van de jongeren uit beeld is. Het is niet duidelijk waar hij verblijft. Hij reageert niet op de eerste email. In de tweede email geeft de onderzoeker aan het ook prijs te stellen te horen als het antwoord nee is. Hierop komt direct een kort antwoord: ik wil niet meedoen. De andere jongere reageert niet op de mail en het blijkt dat zij op een gesloten afdeling verblijft waar zij haar mail niet mag lezen. Tijdens telefonisch contact vertelt zij dat zij net 18 is geworden, en daarom over enkele dagen gaat verhuizen, er komt heel veel op haar af. Zij besluit om niet mee te doen.

Via de begeleiding van een groepsverblijf op Horizon voor jongeren met een gesloten machtiging worden twee andere jongeren bereid gevonden om mee te doen: een meisje en een jongen van 14 en 17. Er wordt via de leiding een tijdstip afgesproken.

Als de onderzoeker voor de eerste afspraak aan komt staat een van de jongeren net op het punt naar buiten te gaan. Zij is in het begin erg gesloten en het lijkt wat geforceerd om het instrument nu met haar te doorlopen. Daarom vraagt de interviewer wat ze vindt van de vragen: *“het zijn vragen die je heel vaak krijgt (oke) En het is ook wel met zulke vragen dat ik u niet zo heel goed ken” (..) want ja ik vertrouw niet zo heel snel mensen, niet dat ik u niet vertrouw hoor.”* De interviewer vraagt of het misschien gemakkelijker is om de vragenlijst door te kijken en zelf in te vullen zonder dat de interviewer de vragen stelt en meekijkt: *“Ja komt u een keer, anders komt u een andere keer langs ofzo, en dan vul ik dit gewoon in op mijn kamer”*. De interviewer stelt een tijdstip voor, en vraagt of ze er dan is: *“Nee, ik lever het wel in bij de begeleiding, dan geven ze het wel aan u, het is heel ongemakkelijk om dat soort dingen met iemand te bespreken die je niet kent”*. De interviewer: *“Ik snap het, alleen als jij er zelf vrijdag niet bent, dan kun je niet vertellen wat je er zelf van vindt.”* Het meisje: *“Ik vind het wel gewoon goed hoor dat u dit afneemt”*. Uiteindelijk is de afspraak geworden dat ze het zelf invult en inlevert bij de leiding. En dat die het opstuurt naar de onderzoeker. Dit is gebeurd. Zij heeft hem helemaal ingevuld.

De andere jongere kiest direct, terwijl de uitleg nog doorgaat, één onderwerp uit, namelijk Mijn keuzes, mijn toekomst. Direct erna vertelt hij: ik moet zo boodschappen doen (..) en om vijf uur moet ik eten. Ook komt de leiding binnen om naar het kookgeld te vragen. Hij wil de vragenlijst invullen tijdens zijn rustuurtje na het eten en belooft hem in te leveren bij de leiding. Hij vindt het goed als de onderzoeker (O) later contact opneemt om zijn mening te horen. Later blijkt dat hij de lijst niet heeft ingevuld omdat hij is weggelopen. Een week later gaat O. nogmaals langs en ze gaan verder op het punt waar de jongere gebleven was. De jongere geeft wel aan weinig tijd te hebben omdat hij zo

naar huis gaat. Zij zoeken een plekje in de huiskamer. O. vraagt wat hij het liefste doet in verband met de korte beschikbare tijd: zijn mening geven of gewoon verder gaan met invullen. Hij kiest voor verder gaan met invullen. Het invullen van het gekozen onderdeel gaat erg goed. Hij begint direct geconcentreerd te schrijven en maakt het af. O. hoeft helemaal niets te doen. Hij geeft aan bij het invullen: *“Dat is iets van mij, dat ik geen hulp wil”*. O. geeft aan dat dat ook een sterk punt kan zijn. De scores worden berekend en O. vraagt of de jongere nu ook een actieplan wil maken. Dat wil hij niet. Ook wil hij de scores niet per post ontvangen. Hij is erg onrustig, kijkt steeds op de klok, want hij wil naar huis. Daarom besluit O. af te ronden. O. vraagt als laatste wat hij vindt van Mijn Pad, of het hem behulpzaam lijkt om te hebben. *“Nee”*, zegt hij, *“het helpt mij niet”*. Direct na het stellen van de vraag beseft O. de ongelukkige woordkeuze met het woord behulpzaam erin. De jongere had immers net aangegeven geen hulp te willen. Tegelijkertijd was het opvallend hoe voortvarend deze jongere met het instrument aan de slag ging, en dat er een opening was ontstaan voor een gesprek over geen hulp willen.

Bevindingen bij professionals

Twee begeleiders in het huis van de twee bovengenoemde jongeren hebben op verzoek het instrument bekeken. Een van hen vertelt dat zij denken dat de vragen te open zijn voor deze jongeren. Hun ervaring is, en zo zijn zij zelf ook getraind, dat zij de jongeren veel vragen moeten stellen en prikkelende vragen om hun aan het denken te zetten en te motiveren. Deze open vragen leveren niets op, denkt hij. Echter, het blijkt dat de professional niet begrepen heeft dat de jongere zelf die onderwerpen kiest waarover hij iets te vertellen heeft. Dat was een ‘eye opener’, en hij wil het nogmaals proberen. Als de onderzoeker de tweede keer langs komt blijkt dat het invullen met de begeleider niet is gebeurd (zie hierboven). Nadat de onderzoeker met de jongere heeft gesproken, volgt nog een gesprekje over Mijn Pad met een andere begeleider. Deze vertelt dat Mijn Pad erg lijkt op wat ze al doen. Dit gesprekje en de bevindingen in dit huis zijn erg behulpzaam voor het vorm geven van de informatie aan professionals. Het is duidelijk dat de manier waarop Mijn Pad wordt uitgereikt ertoe doet. Het is nodig uitleg te geven over de non-directieve volgende houding van de professional, en de situatie waarbinnen Mijn Pad wordt ingevuld en dat Mijn Pad geen onderdeel uit maakt van de behandeling maar ernaast staat.

Ook blijkt dat de jongeren die net uit gesloten komen en moeilijk te motiveren zijn, de lijst wel aantrekkelijk vinden. Beide jongeren reageerden met interesse op het voorblad en op de uitleg dat het om hun mening gaat. De tweede jongere was volgens een van de professionals juist een jongere die erg moeilijk te bereiken is. Toch heeft hij Mijn Pad ingevuld en iets over zichzelf vertelt. Dit bevestigt het idee om de mogelijkheid te bieden dat de jongere maar 1 onderdeel invult en dat dit ook gewaardeerd wordt. Ook het bieden van gelegenheid om langer over het invullen te mogen doen, of dit te spreiden over meerdere tijdstippen, of het op de eigen kamer te mogen doen, lijkt verstandig. En vooral om te waarderen wat er wordt ingevuld en vertelt, hoe weinig dit ook is of lijkt te zijn.

De mening van professionals binnen Participeren kan je leren

Er is gevraagd naar de mening van één van de professionals in Het Trainingshuis en een netwerkcoach van Cardea. Ook is een vergadering met netwerkcoaches bijgewoond.

Een professional was van mening dat het instrument zeer goed aansluit bij de werkwijze van Participeren kan je leren. *“Zeer helder, methodisch, begrijpelijk voor de jongere en uitnodigend. Jullie slaan hiermee de spijker op de kop”*. Deze professional heeft ook een hele reeks inhoudelijke

suggesties die aansluiten bij onze eigen ervaringen met het uittesten. De andere professional vraagt zich af of Mijn Pad wel meet wat de financier zou willen weten: “Maakt het zichtbaar wat wij doen?” Deze persoon vraagt zich af of het mogelijk is dat de jongere een onderwerp kiest dat niet laat zien wat er is bereikt. Of alleen de dingen kiest die goed gaan.

De netwerkcoach wil het instrument voorleggen aan het team van netwerkcoaches. De onderzoeker is aangeschoven bij dit overleg om uitleg te geven en ook te horen wat de netwerkcoaches vinden van Mijn Pad en hoe zij Mijn Pad kunnen inpassen in hun werkwijze. De aanwezige netwerkcoaches willen ermee gaan werken.

7.3 Mijn Pad Versie 2.0

Naar aanleiding van de eerste pilotstudie en de opmerkingen van de professionals zijn de volgende veranderingen aangebracht:

- Het eigenaarschap van de jongere is nog sterker benadrukt door de introductie te beginnen met: ‘Mijn Pad is van jou’.
- Het thema Mijn familie, mijn vrienden is gesplitst, vanwege de verschillende lading/betekenis voor de jongeren. Ook is er een apart thema gemaakt van Mijn vriend(in)/partner. Tijdens de pilot bleek dat het lastig was hierover te beginnen zonder dat de jongere hier expliciet voor gekozen had.
- De woorden behandeling en hulp zijn vervangen door begeleiding. De woorden behandeling en hulp sluiten niet goed aan bij de jongeren. Zij zijn ook hulpverleningsmoe. Ook impliceren deze woorden dat de jongere niet subject is maar object.
- Er is een thema toegevoegd over Mijn leven tot nu toe. Binnen Participeren kan je leren wordt veel gedaan met de levensloop en gaandeweg krijgen jongeren weer oog voor positieve ervaringen/zaken uit het verleden.
- Een suggestie van een jongere was om ook de vraag ‘Wat maakt jou gelukkig’ mee te nemen. Dit is opgenomen in het onderdeel ‘Mijzelf, hoe ik mij voel’.

Als gevolg van de opsplitsing en toevoeging van thema’s zijn er nu 12 onderwerpen in plaats van 9 (zie schema 2).

7.4 Instructie voor professionals en eigenaarschap van Mijn Pad

Belangrijk is dat Mijn Pad de jongere ruimte geeft voor het nemen van de regie over het proces van zelfstandig worden. Hiervoor is het ook nodig professionals informatie te geven over de wijze van aanbidding en de houding van de professional. Voor de pilotstudie is daarom een beknopte handleiding voor professionals gemaakt (bijlage 6). De instructie legt eerst uit hoe Mijn Pad werkt:

Mijn Pad is er voor jongeren van 14 jaar en ouder. Het gaat over hun leven en de weg naar hun gewenste toekomst. Mijn Pad helpt jongeren bij het maken van eigen keuzes.

- Eerst kiest de jongere de onderwerpen uit waarover hij het wil hebben, en beantwoordt de bijbehorende vragen.
- Daarna berekent de professional samen met de jongere de scores volgens de instructie in Mijn Pad.

Schema 2: Mijn Pad Versie 2.0: de 12 onderwerpen waaruit de jongere kan kiezen.⁵

<p>Voor mijzelf zorgen (p. 4)</p>	<p>Mijn vrienden, vriendinnen (p. 7)</p>	<p>Mijn school, mijn opleiding (p. 9)</p>
<p>Mijn vrije tijd (p. 11)</p>	<p>Mijn Plek (p. 13)</p>	<p>Mijn werk (p. 15)</p>
<p>Mijzelf, hoe ik mij voel (p. 17)</p>	<p>Mijn vriend(in), mijn partner (p. 19)</p>	<p>Mijn familie (p. 21)</p>
<p>Mijn leven tot nu toe (p. 23)</p>	<p>Mijn keuzes, mijn toekomst (p. 25)</p>	<p>Mijn begeleiding, mijn plan (p. 29)</p>

⁵ In de slotfase van het project zijn, op grond van feedback van de jongerenraad van Cardea, nog enkele wijzigingen aangebracht in deze pagina met tegeltjes.

- Met behulp van een scoreoverzicht aan het einde van Mijn Pad maakt de jongere een stappenplan en een actieplan.

In de handleiding⁶ wordt de rol van de professional als volgt toegelicht:

1. **Regie bij de jongere:** de professional zorgt ervoor dat de regie bij het invullen van Mijn Pad zoveel mogelijk bij de jongere ligt. Het gaat erom dat de jongere de vrijheid ervaart om zelf te kiezen en zelf initiatieven te gaan nemen. Dit kan bevorderd worden door zoveel als nodig is keuze momenten in te bouwen. Dit begint al met het moment en de situatie waarin Mijn Pad wordt ingevuld door de jongere dit te laten kiezen.

2. **De houding van de professional non-directief.** Door vragen te stellen stimuleert de professional de jongere om zelf tot antwoorden te komen.

3. **Als de jongere weinig antwoorden geeft,** betekent dit dat er nog weinig regie is of dat de jongere nog weinig ruimte voor regie ervaart. Door te waarderen wat de jongere wel vertelt, kan de professional ervoor zorgen dat de jongere zich gehoord voelt. De verwachting is dat eigen regie gaat toenemen als de regie die de jongere wel neemt, hoe klein ook, als 'eigen' gaat voelen.

4. **Het eigenaarschap van Mijn Pad ligt bij de jongere.** De jongere mag het ingevulde boekje zelf houden. Opname in het dossier kan alleen als de jongere daar toestemming voor geeft.

Deze professionele houding sluit goed aan bij de oplossingsgerichte benadering zoals beschreven door De Jong en Berg (2004).

7.5 Feedback op Versie 2.0 van de Jongerenraad Cardea

De jongerenraad van Cardea, werkgroep 16+ hulp, die eerder betrokken is bij de ontwikkeling van Mijn Pad, is uitgenodigd om deze versie van Mijn Pad te bekijken. De begeleider van de werkgroep heeft hierin bemiddeld. De uitkomsten waren enkele tips en tops.

Pluspunten vonden de jongeren: Mijn Pad is duidelijk, behandelt gevarieerde onderwerpen en is uitgebreid. Een verbeterpunt vonden zij dat het zo hier en daar vaag is en algemeen. Met name betrof dit de vraag 'Wat gaat jou daarbij helpen'. Zij vonden het beter als hier ook zou staan: *wie* kan jou daarbij helpen omdat dat concreter is. *"Als je het met iemand kan gaan regelen, heb je er vertrouwen in dat het ook gebeurt"*.

De professional die de jongerenraad begeleidt heeft ook enkele tips en tops genoemd. Goede punten vond deze professional dat het aansluit bij de werkwijze om de jongere die onderwerpen te laten kiezen die op dat moment spelen, omdat alles behandelen veel te veel zou zijn. Wel is het voor de jongeren niet zo duidelijk als zij alleen Mijn pad zien, dat zij niet alle onderwerpen hoeven te kiezen. Een pluspunt is ook dat het toekomstgericht is. Zij vraagt zich af of de openingsvraag wel goed is geformuleerd: zij stelt voor om die te veranderen in *Waarover maak jij je op dit moment de meeste zorgen of wat houdt jou bezig op dit moment in plaats van wat wil je bespreken, want: "soms wil je het niet bespreken"*. Nog een suggestie: met welk punt wil jij het eerste aan de slag. Daarnaast merkt zij op dat het uiterlijk wat leuker zou mogen zijn, met kleuren en plaatjes bijvoorbeeld.

⁶ In de slotfase van het project is een nieuwe handleiding gemaakt, waarin de resultaten van dit onderzoek zijn verwerkt.

Reflectie op de feedback:

De feedback van de jongeren op het instrument bevestigt opnieuw hoe belangrijk het voor hun is, dat iemand hun belangen behartigt en dat zij er niet alleen voor staan. Omdat het een grote wijziging zou zijn, is het instrument voorafgaand aan de pilotstudie op dit punt nog niet aangepast. In ieder geval is dit punt meegenomen in het verdere vervolgonderzoek als aandachtspunt ten aanzien van de context van de begeleiding. De vraag zou op een later moment alsnog kunnen worden toegevoegd of aangepast in 'Wie of wat kan jou daarbij helpen? En Hoe?' De ervaringen met de pilotstudie zullen hierbij worden meegewogen.⁷

De feedback van de professional zet vooral aan tot nadenken over de openingsvraag. Gaat het erom te kiezen waarover je je zorgen maakt, wat je bezig houdt of waarover je wilt praten? Omdat het instrument de dialoog wil bevorderen hebben we besloten het toch te richten op onderwerpen waarover de jongere wil praten. Het gaat erom dat onderwerpen op tafel komen waarover de jongere op dat moment bereid is te praten. Wat de jongere wil bespreken hangt af van de vertrouwensrelatie en van hoe ver de jongere zelf is om met een bepaald thema aan de slag te gaan, is hij eraan toe?

7.6 Conclusies Fase III: Mijn Pad en de rol van professionals

Op grond van de ontwerpeisen uit fase I en II, is in fase III in twee stappen een instrument ontworpen, Mijn Pad, dat jongeren ondersteunt bij het maken van keuzes over hun leven en toekomst. Het instrument vraagt jongeren om zelf te kiezen over welke onderwerpen zij in gesprek willen, en met wie zij dat zouden willen doen. Zo is er ruimte voor maatwerk en diversiteit. Doordat de jongere zelf de onderwerpen en het aantal kiest, doet het recht aan jongeren met een korte spanningsboog, maar ook aan de kleine stapjes in de ontwikkeling naar zelfstandigheid, en het vertrouwen dat soms nog moet groeien. Ook stimuleert deze methode dat jongeren zelf gaan nadenken en er een proces van exploratie op gang komt of wordt ondersteund. Het eigenaarschap van Mijn Pad ligt bij de jongere, zij beslissen zelf wat erin komt te staan en hoe het wordt bewaard. Aan het einde van Mijn Pad komt een score overzicht van de gekozen onderwerpen: hoe tevreden zijn zij over elk onderwerp en hoeveel willen zij veranderen? Vervolgens maken ze een stappenplan: eerst kiezen zij wat de eerstvolgende stap wordt en wat komt daarna? Vervolgens kunnen zij, als ze dat willen, hieraan een actieplan verbinden.

Jongeren die een traject hadden afgerond en zelfstandig woonden waren enthousiast over Mijn Pad. Pluspunten waren dat het helpt om overzicht te krijgen, en prioriteiten te stellen. Het relativeert en kan ook tijdens de begeleiding houvast bieden, doordat het jongeren helpt voor ogen te houden wat voor hunzelf belangrijk is. Ook werd het fijn gevonden dat het een instrument is dat iedereen eigenlijk in zou kunnen vullen, en dat het daarmee laat zien dat hun problemen eigenlijk gewone problemen zijn die iedereen kan hebben. Voor jongeren aan het begin van een traject die moeilijk te bereiken zijn bleek Mijn Pad aantrekkelijk te zijn. Het bleek juist bij deze jongeren belangrijk om geen

⁷ In een later stadium is deze vraag en ook enkele andere vragen alsnog aangepast op basis van feedback van de jongerenraad van Cardea. Zie p. 62.

druk uit te oefenen en te benadrukken dat het echt om hun mening gaat en dat zij het voor zichzelf invullen. Bij een jongere die moeilijk te bereiken was en afwijzend stond tegenover hulp ontstond een eerste opening voor een gesprek over dit thema.

Professionals reageerden verschillend op Mijn Pad en hieruit bleek dat het belangrijk is een handleiding te ontwerpen voor professionals en wellicht ook een training, zodat Mijn Pad wordt toegepast op de manier zoals hij is bedoeld (zie hierna). Daarbij is het belangrijk dat Mijn Pad wordt toegepast binnen een begeleidingsmethodiek die jongeren regisseur en eigenaar wil maken van het eigen traject.

De vraag van professionals hoe de scores op Mijn Pad op groepsniveau gebruikt kunnen worden om de resultaten van de trajectbegeleiding zichtbaar te maken is onderwerp voor vervolgonderzoek. De hypothese is dat naarmate de jongeren meer regie gaan ervaren zij meer onderwerpen zullen kiezen, en naarmate zij meer sturing gaan geven aan hun eigen leven is de verwachting dat scores op de mate van tevredenheid zullen toenemen en dat de mate waarin zij verandering wensen zal afnemen. Deze hypothesen zullen met vervolgonderzoek getoetst moeten worden. Daarbij is het nodig de jongeren over de tijd te volgen.

De vraag van enkele professionals of jongeren de onderwerpen kiezen die er echt toe doen zal onderzocht kunnen worden in fase IV, als het instrument wordt uitgetest binnen Participeren kan je leren. Ook kan dan gekeken worden of het instrument helpt om de regie bij jongeren te leggen en of het toepasbaar is in de praktijk van de trajectbegeleiding.

Ten behoeve van de pilotfase is een handleiding voor professionals ontworpen. Deze beschrijft dat de professionals bij het invullen de jongere de leiding geven, en keuzemogelijkheden omtrent de persoon met wie zij Mijn Pad invullen en het moment. Bij het invullen van Mijn Pad neemt de professional een non-directieve en niet-wetende houding aan. Professionals volgen de jongere en helpen hem om zelf tot keuzes en antwoorden te komen. Zij waarderen wat de jongere vertelt ook als dit weinig is of lijkt te zijn. Het ontwikkelen van een vertrouwensrelatie bij jongeren met meerdere complexe problemen vraagt vaak veel geduld en begrip van professionals. Belangrijk is daarbij een open niet-veroordelende houding en vertrouwen in de mogelijkheden van de jongere om zelf tot goede betekenisvolle keuzes te komen. Ook als de jongere fouten maakt, regels ter discussie stelt, experimenteert, en grenzen tart en overschrijdt is het belangrijk om te blijven geloven in de mogelijkheden van de jongere om uiteindelijk tot goede keuzes te komen en een goed levenspad te volgen.

Deze professionele houding sluit goed aan bij de oplossingsgerichte benadering zoals beschreven door De Jong en Berg (2004). Zij beschrijven dat het medisch model niet het meest geschikte model is om de problemen van cliënten op te lossen. Het medisch model gaat ervan uit dat de professional de expert is en eerst moet uitzoeken wat er met de jongere aan de hand is. En dat een goede probleemanalyse of diagnose leidt tot het vinden van de oplossing, namelijk een bepaalde behandeling of interventie. De oplossingsgerichte benadering gaat uit van een ander model of paradigma en stelt dat de problemen van cliënten, jongeren, op heel veel manieren opgelost kunnen worden. Wat een goede oplossing is hangt af van de percepties van de cliënt. Ook menen zij dat de oplossing niet voortvloeit uit meer kennis van het probleem. Integendeel focussen op de problemen

zal deze alleen maar groter maken, doordat de cliënt de moed zal verliezen en zichzelf zal gaan zien als een probleemgeval. Daarom bevelen zij aan om niet te focussen op de problemen van cliënten, maar op zoek te gaan naar hun sterke kanten. In een proces van coöperatieve exploratie geeft de hulpverlener de cliënt het laatste woord over wat er moet verbeteren in zijn leven. Cliënten hebben zelf al veel kennis over wat wel en niet werkt en hebben vaak al een begin van een oplossing in handen. Wat zij nodig hebben is veel steun en aanmoediging om hier iets mee te doen, en een hulpverlener die vertrouwen in hun heeft en hen niet veroordeelt.

8. Fase IV: Mijn Pad uittesten binnen Participeren kan je leren

Nadat Mijn Pad is bijgesteld was deze gereed om gepresenteerd te worden aan de professionals en stakeholders van de vier instellingen die betrokken zijn bij Participeren kan je leren (8.1). Op deze bijeenkomst is afgesproken dat Mijn Pad nu zal worden uitgetest door de professionals (Pilotstudie II) om de toepasbaarheid, inhoudsvaliditeit en face-validiteit te bepalen. Voor twee instellingen die later zijn aangesloten bij Participeren kan je leren is een aparte informatie- en trainingsbijeenkomst belegd (8.2). Daarna ging het daadwerkelijk uittesten van Mijn Pad binnen Participeren kan je leren van start. Het plan van aanpak en de resultaten van deze pilotstudie worden beschreven in paragraaf 8.3. Paragraaf 8.4. beschrijft de discussie en de ontwikkelvragen die uit deze pilot zijn voortgekomen.

8.1 Startbijeenkomst met stakeholders en betrokken professionals

Na de fase van uittesten met jongeren en een gedachtewisseling met professionals en netwerkcoaches van Horizon en Cardea is een bijeenkomst gehouden met zogenaamde stakeholders: de betrokken leidinggevenden en professionals van de vier organisaties die met de methodiek van Participeren kan je leren gaan werken, een vertegenwoordiger van de provincie en een directielid van Horizon. Vanuit iedere organisatie zijn één of meer vertegenwoordigers gekomen.

Eerst vind er een presentatie plaats van de onderzoekers over de achtergronden en de totstandkoming van Mijn Pad. Daarna wordt Mijn Pad gepresenteerd.

De professionals vonden dat de methodiek die Mijn Pad volgt goed aansluit bij de werkwijze om jongeren regisseur te maken van hun eigen traject. Mijn Pad wordt 'methodisch' genoemd. Zij willen ermee gaan werken op de door ons beschreven manier. De bestuurder merkt op dat Mijn Pad past binnen het voornemen om met een portfolio te gaan werken.

De volgende aandachtspunten komen naar voren:

- De aanwezigen constateren dat de eerste afname al in de gesloten jeugdzorg zou moeten plaats vinden. Een vraag daarbij is: krijgen wij toestemming om binnen de gesloten setting met Mijn Pad te werken? Volgens de aanwezige bestuurder is die toestemming er.
- Er is vaak een discrepantie tussen de doelen die de jongere krijgt opgelegd vanuit een gedwongen kader en de doelen waaraan de jongere zelf wil werken. Hoe gaan we daarmee om? Uiteindelijk bestaat overeenstemming erover dat wij niet in staat zijn om de doelen vanuit justitiële kaders opgelegd zijn te beïnvloeden. Mijn Pad kan wel daarnaast bestaan en er kan met de jongere gesproken worden over hoe met de andere doelen om te gaan.
- Het kiezen van onderwerpen door de jongere: worden dan wel de onderwerpen gekozen die ertoe doen en hoe krijgen we dan zicht op wat er werkelijk bereikt is? De hypothese van de onderzoekers is dat de eerste invulling van Mijn Pad beperkt zal zijn, maar dat dit langzaam maar zeker zal groeien. En dat dit ook een teken zal zijn dat de regie toeneemt. Genoemde vragen zullen tijdens het uittesten onze aandacht moeten hebben: wat is de indruk van de professionals over de keuze van de jongere? En moeten we nog iets toevoegen aan Mijn Pad om beter zicht te krijgen op doelen die bereikt zijn? Dit is een punt dat nadere uitwerking vereist in de volgende fase van het onderzoek.

Reactie van de aanwezigen op het kiezen door de jongere: de jongere kiest dan wel datgene wat er op dat moment toe doet

- Alleen of samen met de professional invullen: als de jongere het alleen wil invullen kan dat gezien worden als een eerste stap. Het doel is wel om later te komen tot het gezamenlijk bespreken van wat ingevuld is, maar steeds onder de regie van de jongere, dus alleen datgene bespreken wat hij wil bespreken. De verwachting van de aanwezigen is dat niet veel jongeren het alleen willen doen. Naarmate jongeren ouder worden, zouden ze het zelf kunnen gaan doen.
- Digitale versie van Mijn Pad: iedereen ziet de mogelijkheden, maar daadwerkelijke digitalisering zal in een vervolgproject moeten plaats vinden. Hiervoor is mogelijk apart subsidie nodig.
- Verder wordt genoemd: mogelijke problemen om digitaal af te nemen in een gesloten instelling omdat professional dan geen tablet of laptop mee naar binnen mag nemen.
- Hoe is Mijn Pad in te passen in de begeleiding? Professionals zien daartoe goede mogelijkheden, juist omdat het aansluit bij hun eigen methodiek. Ter sprake komt ook: er worden al veel vragenlijsten afgenomen. Jongeren zijn daartoe niet gemotiveerd. Wij leggen uit dat een verschil is dat de jongere Mijn Pad voor zichzelf invult en niet voor de instelling.
- Voorstel om Mijn Pad ook uit te testen in de huizen waar nu de Hand-in-hand groepen zitten. Deze verhuizen en over een maand stroomt een van de huizen weer vol. Antwoord is dat de pilot nu beperkt moet blijven tot professionals binnen PKJL. Het doel is dat zij leren werken met Mijn Pad en ons feedback geven over Mijn Pad.
- De uitleg aan de netwerkcoaches bij Cardea werd verhelderend gevonden. Presentatie met achtergronden is verhelderend voor nieuwe medewerkers. Er wordt afgesproken dat met medewerkers van de twee nieuwe organisaties binnen PKJL een trainingsbijeenkomst wordt belegd.
- Mijn Pad wordt door de aanwezigen benoemd als een interventie. Door het toepassen ervan, pleeg je ook een interventie.
- Afspraak over de pilot. Voor 1 september gaan alle medewerkers binnen PKJL Mijn Pad uittesten bij 1-2 jongeren. Feedback wordt gegeven met een formulier. Zo nodig wordt nogmaals een bijeenkomst belegd.

8.2 Trainingsbijeenkomst professionals Stek & TriviumLindenhof

Aan het einde van de bijeenkomst met stakeholders (zie 8.5.) is afgesproken dat een aparte inwerkbijsamenkomst nodig is voor de professional van Stek & TriviumLindenhof die betrokken zijn bij PKJL en met Mijn Pad gaan werken. Voor deze bijeenkomst zijn drie medewerkers van Stek en drie van TriviumLindenhof uitgenodigd. Uiteindelijk waren vier medewerkers aanwezig, drie van TriviumLindenhof en één van Stek. Afsgesproken is dat de medewerker van Stek en TriviumLindenhof die aanwezig waren, zo nodig, vragen beantwoorden van de andere collega's. Tijdens de bijeenkomst werd eerst een presentatie gehouden door de onderzoekers, daarna werd de instructie bij Mijn Pad besproken en uiteindelijk de instructie voor de pilot. Tijdens de bijeenkomst ontvingen wij vergelijkbare reacties als bij de bijeenkomst met stakeholders.

Vragen die aan de orde komen zijn: Wanneer zou de eerste meting moeten plaats vinden? En: hoe vaak zou er gemeten moeten worden? Ook is de vraag hoe het past in al het andere wat bij aanvang van een traject met een jongere gedaan moet worden: diverse vragenlijsten en formulieren. Dat is iets wat op dit moment nog niet beantwoord kan worden.

Hierop wordt verteld wat hierover in de vorige bijeenkomst aan suggesties is gedaan en dat het het beste lijkt om zo vroeg mogelijk te beginnen, dus in de gesloten instelling. Het blijkt dat medewerkers TriviumLindenhof in de gesloten instelling nog geen contact hebben.

Een andere vraag is of dit een onderdeel van de behandeling is of niet. Geantwoord wordt dat dit naast de behandeling bestaat. Het is een moment van achterover zitten, even los van alle afspraken die gemaakt zijn: "Wat vind jij nou van hoe het gaat?"

Er wordt ook gesproken over het kiezen van de hulpverlener met wie Mijn Pad gedaan wordt. Een voorbeeld wordt verteld van een jongere die een onderwerp liever met iemand anders besprak en dat dit voor de professional 'even slikken' is op het moment dat dat gebeurt. Maar later bleek dat dit te maken had met man-vrouw issues. Ook bleek de jongere achteraf het lastig te hebben gevonden om dit te zeggen, omdat zij het zielig vond voor de desbetreffende professional.

Stel een jongere vult het aan het begin in en dan komt er nog weinig op papier? Toch doen is het advies, want dat is het begin.

Voorts wordt besproken dat voor sommige professionals de deadline voor de pilot (1 september) moeilijk gehaald kan worden. Het devies is beter iets later klaar zijn dan Mijn Pad onder tijdsdruk laten invullen.

8.3 Het uittesten van Mijn Pad binnen Participeren kan je leren.

Op de bijeenkomst met professionals en stakeholders is de afspraak gemaakt dat de begeleiders en netwerkcoaches die betrokken zijn bij PKJL Mijn Pad gaan uittesten met 1-2 jongeren binnen Participeren kan je leren. Van begeleiders en jongeren willen wij informatie verkrijgen over de toepasbaarheid, face-validiteit en inhoudsvaliditeit van Mijn pad.

Methode

Feedbackformulieren.

Professional en jongere vullen beiden direct na afloop van het invullen van Mijn Pad een feedbackformulier in (zie bijlage 7). Aan de professional zijn vragen gesteld over het proces van invullen, inclusief het scoren en opstellen van stappenplan en actieplan, hoeveel tijd het kost en hoe het past in de dagelijkse routine. Om de face-validiteit en inhoudsvaliditeit te bepalen zijn vragen gesteld over de onderwerpkeuze door de jongere, het geven en nemen van regie en het eigenaarschap van Mijn Pad. Aan de jongere is gevraagd: wat is jouw mening over Mijn Pad? Zie bijlage 7 voor meer details over de vragen.

Vergaderingen en gesprekken

Door het bijwonen van vergaderingen en het voeren van (telefoon)gesprekken met betrokken trajectbegeleiders is ook informatie ingewonnen over factoren die mogelijk van invloed zijn op het doen van Mijn Pad.

Analysemethode

De uitkomsten van de ingevulde feedbackformulieren zijn per vraag bij elkaar gezet en deze informatie is aangevuld met informatie uit gespreksverslagen. Voorts zijn er meerdere nabesprekingen geweest van de pilot, om na te gaan waarom de pilot zo moeilijk verliep. Deze resultaten zijn weergegeven in paragraaf 8.4. *In deze paragraaf beschrijven we alleen de uitkomsten van de jongeren waarmee Mijn Pad is gedaan en de informatie uit de telefoongesprekken met trajectbegeleiders. Hieruit bleek het volgende:*

Resultaten

Het daadwerkelijk toepassen van Mijn Pad in de trajectbegeleiding kostte meer tijd dan vooraf werd verwacht. Dit kwam mede doordat de pilot van start ging in de zomerperiode. Ook kostte het tijd om jongeren met Mijn Pad aan de slag te laten gaan (zie verderop). Om die reden is de pilot twee keer verlengd. Uiteindelijk hebben vier begeleiders van vier instellingen een feedbackformulier ingevuld over zes jongeren die Mijn Pad hebben ingevuld, te weten: twee jongemannen van 17 jaar, en vier meiden van 13, 17 en 18 jaar. Vijf van hen hebben ook zelf hun mening gegeven. Daarnaast is telefonisch contact geweest met twee begeleiders naar aanleiding van vragen over hun feedback en met twee begeleiders die het niet lukte om Mijn Pad te doen om meer informatie te krijgen over redenen waarom dit niet lukte. Ook was er een teleurstellende ervaring met een jongere die Mijn Pad onder invloed wilde invullen (zie hierna).

Keuzemogelijkheden en eigenaarschap

Er werd gebruik gemaakt van de diverse keuzemogelijkheden rondom Mijn Pad: Mijn Pad werd zowel alleen ingevuld als samen of deels alleen, deels samen. De meesten wilden het boekje in eigen beheer houden, maar het kwam ook voor dat de begeleider het bewaarde. Een jongere gaf zelf aan *“dat het fijn zou zijn als het in een mapje zou zitten”* met de andere hulpverleningsverslagen. Vier jongeren stelden hun gegevens beschikbaar voor het dossier, twee wilden dat juist niet. Bij één van hen had dit te maken met het ontwikkelen van vertrouwen (zie verderop bij: een plek vinden voor Mijn Pad in het begeleidingstraject).

Jongeren waardeerden het dat zij zelf de onderwerpen mochten kiezen en de persoon, waarmee zij het invulden, bijvoorbeeld:

Fijn het zijn namelijk doelen waar ik uiteindelijk aan moet werken.

Dan kan je het bespreken met degene waarbij je je het fijnst voelt en dan kan je opener praten.

Een jongere geeft aan dat het wel lastig is om te kiezen, omdat het veel onderwerpen zijn. Maar zegt ook dat hij het wel goed vond dat hij de onderwerpen kon kiezen *“toen ik een keer wist wat ik wilde”*. Ook vond deze jongere *“het leuk om op een andere manier met mijzelf bezig te zijn. Ik vind sommige dingen veel duidelijker dan het actieplan van het trainingshuis”*.

Scoren, stappenplan en actieplan

Het geven van scores ging over het algemeen goed. Eén jongere had er moeite mee omdat dat iets definitiefs leek te betekenen. In dit geval bleek *“uitleg dat het slechts een middel is om te duiden hoever je bent met iets en hoever je wilt komen helpt wel”*. Over het maken van een stappenplan en actieplan werd verteld: *“had hij zo gemaakt”* of *“daar moeten we nog mee verder, want er speelt momenteel iets (..) wat nodig was om te bespreken”*. Het helpt om de jongere serieus te nemen: *“ik*

erkende haar houding en emoties ten opzicht van BJZ (..) en heb doorgevraagd naar een stap die meer bij haar zelf ligt en toen kon ze er meteen één benoemen". Ook was soms uitleg nodig dat het niet gaat om een actieplan waarop je wordt beoordeeld en afgerekend, maar dat het echt 'jouw ding' is.

Inhoudsvaliditeit: kloppen de gekozen thema's?

Jongeren vonden het prettig om overzicht te krijgen met Mijn Pad, en daarbij varieerde de onderwerpkeuze, zowel qua aantal (1-7) als qua inhoud. Bijna alle onderwerpen werden gekozen:

3x: Mijn opleiding/school; Mijn vrienden/innen; Mijn leven, mijn toekomst.

2x: Mijn werk; mijn familie

1x: Mijzelf, hoe ik mij voel; voor mijzelf zorgen; mijn vrije tijd; mijn leven tot nu toe; mijn begeleiding, mijn plan; mijn plek.

Het enige onderwerp dat niet werd gekozen is: mijn vriend(in), mijn partner.

De begeleiders waren van mening dat de keuze van onderwerpen een goede weergave vormt van datgene wat de jongere op dat moment bezig houdt: *"precies de onderwerpen waarop zij zichzelf aan het ontwikkelen is"* of *"de meest relevante onderwerpen die ook nog eens aan elkaar te linken zijn"*.

Vier van de vijf jongeren geven aan het invullen van Mijn Pad nuttig te vinden: *"Jawel, er zijn dan dingen duidelijk"* en *"ja het is handig voor jezelf"*.

Eigen regie geven en nemen

De mate van eigen regie varieerde van volledig zelfstandig invullen van Mijn Pad tot vrijwel geen regie bij een jongere *"in een opstandige bui"*. Soms was het leggen van regie bij de jongere wel gelukt maar was het ook *"een opgave"* omdat deze nog *"midden in het proces van inzien dat regie pakken iets is dat hij mag/moet om zijn toekomst vorm te geven"* of *"lastig, mede door de gesloten plaatsing waarin alles voor haar bepaald werd"*. Een andere jongere zei goed te weten wat zij wilde, maar vroeg hulp om daar de woorden bij te vinden. Jongeren die verder zijn in de ontwikkeling van eigen regie gaat het doen van Mijn Pad gemakkelijker af.

Een dilemma deed zich voor toen een jongere onder invloed bleek te zijn, lacherig was en het invullen niet serieus leek te nemen. De begeleider heeft de invulling toen afgebroken tegen de wens van de jongere in. Later is het opgepakt, maar toen leek de jongere minder eigen regie te ervaren. De jongere wilde alles invullen, maar tegelijkertijd bleek dat het lastig was om alles in te vullen: *"Ze leek zich in het begin niet bewust te zijn van de onderwerpen dus het van tevoren uitkiezen had voor haar geen toegevoegde waarde. Pas bij het stellen van de vragen bij de onderwerpen merkte ze dat ze sommige onderwerpen niet wilde behandelen"*. Deze jongere vond het invullen niet nuttig. Ook geeft deze jongere als feedback, veel onderwerpen kunnen kiezen is goed maar: *"Wat wil je vertellen over... is eentonig"*.

Een begeleider vraagt zich af wat een goede balans is tussen regie bij de jongere laten liggen enerzijds en doorvragen en sturing geven anderzijds.

Een plek vinden voor Mijn Pad in het begeleidingstraject

Met het vinden van een plek voor Mijn Pad in het begeleidingstraject van de jongere worden wisselende ervaringen opgedaan. Bij een deel van de jongeren werkte het soepel en goed. Het

invullen met de jongere kostte de professional een half uur tot 1 of 2 uur. Daarnaast kostte het soms tijd om een geschikt moment te vinden of ging er enige tijd overheen voordat de jongere eraan begon: *“mijn ervaring is wel dat je het als hulpverlener moet aansturen en tijd moet maken”*. Een enkele keer duurde het enkele weken voordat een jongere daadwerkelijk aan de slag wilde met Mijn Pad. Dit vraagt *“dat een begeleider in de vraag-modus blijft zitten en geen druk gaat zetten”*. Ook hierdoor heeft de pilotperiode enkele weken langer geduurd dan vooraf werd verwacht.

Het winnen van vertrouwen bleek belangrijk, dat het niet gaat om controleren of hij zich aan de zelfgemaakte keuzes houdt, maar dat het echt voor hemzelf is om zelf inzicht te krijgen: (ik heb) *“uitgelegd dat (...) dit persoonlijk, zelfbedacht en met minimale bemoeienis is en dat je als jongere geen bewijs hoeft te leveren”*. Deze jongere heeft het boekje ook bij zich gehouden, en niet beschikbaar gesteld voor zijn dossier.

Een ander punt dat soms benoemd wordt, is dat Mijn Pad moeilijk(er) te doen lijkt met een jongere die weinig motivatie heeft of behandelingsmoe is.

Ook waren er situaties waarin het niet lukte om een afspraak te maken met een jongere of om tijdens afspraken met de jongere tijd te maken voor Mijn Pad. Dit had de ene keer te maken met de hectiek in het leven van de jongere op dat moment of ook met wantrouwen of ongeloof aan de kant van de jongere: *“ze kon het niet geloven, dat zij echt zelf mocht bepalen, maar de voogd zat ernaast en daarmee klikte het niet...”* of *“ik was de vijfde professional dus ze klapte dicht”*.

Vormgeving: digitaal en leuker maken

Enkele jongeren en professionals geven aan dat het veel papier is en dat het leuker gemaakt zou kunnen worden. Met name wordt het maken van een digitale versie aangeraden. Dit zou ook het maken van scores vergemakkelijken. Het scoren met een liniaal wordt één maal benoemd als omslachtig.

Hoe vaak willen professionals Mijn Pad inzetten?

Op dit punt was er veel variatie zowel tussen begeleiders als bij eenzelfde begeleider tussen verschillende jongeren. Meestal werd aangegeven ergens tussen 1x per maand tot 1x per drie maanden. In een geval werd 1x per 6 maanden aangegeven, waarbij ook werd aangegeven dat dit vermoedelijk per jongere verschillend is.

8.4 Fase IV Implementatie: veel gestelde vragen (FAQs), discussie en conclusies

De pilotstudie om de toepasbaarheid en face-validiteit van Mijn Pad in de praktijk te onderzoeken is voorbereid en nabesproken in meerdere bijeenkomsten met professionals van de betrokken instellingen. Er bleek draagvlak te zijn voor het uittesten van Mijn Pad in de trajectbegeleiding. Maar ook waren er veel vragen over de inpassing in de trajectbegeleiding. Ook bleek hoe complex die dagelijkse praktijk is en welke factoren van invloed zijn op de trajectbegeleiding, en daarbinnen de ontwikkeling van autonomie en participatie van jongeren. In een nabespreking zijn de veel gestelde vragen (FAQs) verder verhelderd. Zij bleken te leiden tot doorontwikkelvragen voor Mijn Pad en voor

de achterliggende methodiek om jongeren regisseur en eigenaar van het eigen traject te maken. Deze paragraaf is meermalen voorgelegd aan betrokken professionals en op geleide hiervan bijgesteld.

Hieronder zetten we de veel gestelde vragen (FAQs) op een rij. Daarbij reflecteren we op de vraag wat dit volgens ons betekent voor een eventueel vervolgonderzoek met Mijn Pad.

Het draagvlak was gebaseerd op de overtuiging dat Mijn Pad de werkwijze om de jongere regisseur en eigenaar van het eigen traject te maken op een methodische wijze ondersteunt. Daarbij werd ook opgemerkt dat Mijn Pad meer een meetinstrument is dat ook invloed kan hebben op de praktijk. Het instrument wil jongeren aan het denken zetten en hun stimuleren om zelf regie te nemen over hun leven en toekomst. Als dat gebeurt, verandert er ook iets in de praktijk. Tegelijkertijd blijkt dat er dan ook nieuwe problemen en dilemma's ontstaan of dat bestaande problemen en dilemma's expliciet worden. Dit sluit aan bij de visie van Andriessen (2014) op praktijkgericht onderzoek, namelijk dat de sociale werkelijkheid die wij onderzoeken ook beïnvloed wordt door onderzoek te doen, en dat de praktijk complex is. Ook is de sociale werkelijkheid geen vaststaand gegeven, maar onderhevig aan verandering: de praktijk, bijvoorbeeld die van de trajectbegeleiding, wordt steeds opnieuw vorm gegeven door alle betrokkenen (Bourdieu & Wacquant, 1992, Giddens, 1987) (zie hoofdstuk 3).

Tijdens de implementatie en in de nabespreking hiervan bleken de volgende vragen van belang om mee te nemen bij een volgende cyclus van Participeren kan je leren:

1. *Hoe moet worden omgegaan met een discrepantie tussen eigen doelen van de jongere en de doelen die vanuit jeugdzorg binnen een gedwongen kader vindt zijn opgesteld?* Een groot obstakel in de trajectbegeleiding en daarmee ook voor het doen van Mijn Pad lijkt te zijn dat veel jongeren de doelen die zijn opgesteld vanuit jeugdzorg binnen een gedwongen kader niet ervaren als eigen doelen. Als zij met de netwerkcoach gaan werken komt dit probleem vaak ook zonder Mijn Pad te gebruiken al naar voren, en dit levert een probleem op in de trajectbegeleiding op basis van het idee van eigen regie. Dit probleem wordt expliciet(er) gemaakt als Mijn Pad wordt gebruikt, want: als Mijn Pad echt van de jongere is en er komen andere doelen naar voren dan die zijn vastgesteld in het perspectiefplan, hoe kan daar dan iets mee gedaan worden? Hoe kan de netwerkcoach of mentor waar maken dat het inderdaad echt gaat om de mening van de jongere, dat hij of zij die oprecht wil weten, als daar vervolgens niets mee gedaan kan worden?
2. *Een belangrijke vraag is daarbij ook: zijn de doelen die de jongere zelf wil nastreven de juiste doelen? En hoe kan bepaald worden wat de juiste doelen zijn?* Het lijkt noodzakelijk dat er een dialoog ontstaat tussen de jongeren en de mensen en instanties om hem heen over die doelen, zodat dit doelen worden waar niet alleen de jongere zelf, maar ook de andere betrokkenen achter staan, zodat alle betrokkenen de jongere kunnen ondersteunen bij het bereiken van die doelen. Daarbij is ook van belang dat recht wordt gedaan aan de kleine stapjes die nodig zijn om uiteindelijk zelfstandig te worden, en aan de fase waarin de jongere zich bevindt. Mijn Pad kan daarbij helpen door voor alle betrokkenen zichtbaar en tastbaar te maken waar de jongere op dat moment zelf staat, en wat de jongere op dat moment nodig heeft.

Bij de start van het project werd in de grote bijeenkomst vastgesteld dat op dit moment die dialoog nog niet gemakkelijk tot stand gebracht kan worden. Het voerde te ver voor de pilotstudie om op dat moment hiervoor een oplossing voor te vinden. Besloten is dan ook om eventuele uitkomsten van Mijn Pad voorlopig naast het andere te laten bestaan. Dit bleek echter tijdens de pilotstudie lastig uitvoerbaar te zijn. *Gesteld zou kunnen worden dat bij een vervolg met Mijn Pad uitgewerkt moet worden in overleg met andere stakeholders of het bijstellen van doelen mogelijk is op geleide van de uitkomst van de trajectbegeleiding en daarbinnen: Mijn Pad.* Hiervoor zou een procedure ontworpen moeten worden. *De verwachte winst is dat indien de jongere kan werken aan doelen die hij als eigen ervaart, de kans op duurzame resultaten van de trajectbegeleiding groter is. Ook zal dan op termijn minder begeleiding nodig zijn en er ook minder uitval en terugval zijn.*

3. *In relatie met de vraag wat de juiste doelen zijn, doet zich ook de vraag voor: Hoe moet worden omgegaan met het stellen van grenzen aan de jongere? En: Hoe moet worden omgegaan met de opvoeding en begeleiding van de jongere waar het doelen betreft die hij mogelijk niet uit zichzelf zou kiezen?* Dit betekent dat er een begeleidingsmodel nodig is dat ondersteuning biedt bij de trajectbegeleiding en bij het omgaan met de uitkomsten van Mijn Pad.

Een begeleidingsmodel dat aansluit bij de bevindingen uit de interviews met de jongeren, is ontwikkeld op basis van de zelfdeterminatie theorie van Deci & Ryan en wordt “*autonomy support*” genoemd (Beyers, Soenens, & Vansteenkiste, 2013; Ryan & Deci, 2000b, 2006). Onderzoek vanuit dit perspectief laat zien dat bij de ontwikkeling van autonomie in de adolescentie niet de nadruk zou moeten liggen op het aanmoedigen van onafhankelijkheid maar op het aanmoedigen van vrijwillig functioneren, in tegenstelling tot een functioneren op basis van externe druk.

Heel kort gezegd doen autonomie-ondersteunende ouders/opvoeders/professionals het volgende:

- zij zijn empathisch, d.w.z. houden rekening met het perspectief van het kind en tonen begrip voor zijn gevoelens.
- zij bieden keuzemogelijkheden en laten ruimte voor eigen initiatief.
- zij geven een zinvolle verantwoording als zij taken opdragen die het kind niet spontaan zou doen.
- ook bij het aangeven van grenzen maken zij zo min mogelijk gebruik van externe druk, drang en dwang, dat wil zeggen dat zij zoveel mogelijk werken op basis van overtuigingskracht, en dat zij bij het aangeven van grenzen steeds ook rekening houden met de gevoelens en het perspectief van het kind.

Een tweede begeleidingsmodel dat lijkt aan te sluiten bij de bevindingen en dat ook aanknopingspunten biedt bij grensoverschrijdend gedrag is de opvoedingsmethode Nieuwe autoriteit, waaronder ook de methode van Geweldloos Verzet, ontwikkeld door Haim Omer (Omer, 2011; Rodenburg, Breugem, & De Tempe, 2010). De methode reikt een manier aan om grenzen te stellen met zo min mogelijk externe druk, drang en dwang, zelfs bij kinderen en jongeren met agressief en grensoverschrijdend gedrag.

Dit betekent dat bij een vervolgonderzoek met Mijn Pad het ook nodig is om expliciet te maken hoe jongeren het beste begeleid kunnen worden op weg naar zelfstandigheid. Hierbij kunnen

professionals getraind worden, om dit niet alleen zelf te doen, maar ook om ouders/opvoeders hierin te trainen en te begeleiden.

4. *Is Mijn Pad een onderdeel van de behandeling of staat het ernaast?* Omdat het doel was om met Mijn Pad de trajectbegeleiding op termijn te evalueren is tijdens de grote bijeenkomst vooraf afgesproken dat Mijn Pad tijdens de pilotstudie naast de behandeling zou komen te staan en dat het een moment was om even pas op de plaats te maken en te kijken van een afstand hoe het met de jongere gaat. Tijdens de pilot studie riep dit de vraag op: wat moest er gebeuren als uit Mijn Pad komt dat het begeleidingsplan moet worden bijgesteld? Deze vraag kwam voort uit het idee dat Mijn Pad net als andere meetinstrumenten voor en na de begeleiding zou worden ‘afgenomen’ en dat daaruit het effect van de behandeling zou worden afgeleid. *Mijn Pad is echter een evaluatie instrument dat directe feedback geeft op de begeleiding en dus ook tijdens de begeleiding tot bijstelling kan leiden.* Mijn Pad houdt als het ware de vinger aan de pols: zitten wij op de goede weg? Dat betekent dat begeleiders die gebruik maken van Mijn Pad, ook iets kunnen doen met de uitkomsten van Mijn Pad en dat het meten met Mijn Pad dus van invloed is op het begeleidingstraject. Dit is ook wenselijk: het liefste werkt het meten als een directe feedback op het proces (zie p. 56 en hoofdstuk 3).
5. *In hoeverre overlapt Mijn Pad met andere instrumenten en methodieken, in hoeverre is het aanvullend? En als het een aanvulling is, is het dan een welkome aanvulling en niet een verstoring?* Sommige netwerkcoaches en begeleiders deden goede ervaringen op met Mijn Pad, maar er was ook een netwerkcoach die zei liever te werken met de doelenkaarten dan met Mijn Pad. Ook waren er netwerkcoaches die het werken met Mijn Pad geen toegevoegde waarde vonden hebben, bijvoorbeeld omdat Mijn Pad informatie opleverde die zij al hadden. Op basis van voortschrijdend inzicht werd tijdens de afsluitende bijeenkomst gesteld dat de meerwaarde van Mijn Pad mogelijk vooral ligt in het gegeven dat de jongere zelf aan het denken wordt gezet en ook zelf gaat beschikken over de nodige informatie om zelf het stuur te kunnen pakken. Juist omdat het een boekje is dat zij zelf invullen en bij kunnen stellen maakt dit het echt heel tastbaar voor de jongere. *Daarom zou het een aanvulling kunnen zijn op de huidige behandeling die ertoe leidt dat de regie ook tastbaar bij de jongere komt te liggen. Om ervoor te zorgen dat er geen tegenstrijdigheden of verdubbelingen ontstaan zou gekeken kunnen worden of het nodig is dat de startpagina van Mijn Pad en de doelenkaarten beter bij elkaar aansluiten. Is het wenselijk en mogelijk om deze werkwijzen expliciet met elkaar te verbinden?*
6. *Hoe kan al in de gesloten setting gewerkt worden met Mijn Pad?* Ook dit is een vraagstelling die vervolgonderzoek nodig heeft. Uit overleg met de netwerkcoaches bleek dat het moeilijk was om in een gesloten setting te werken met Mijn Pad. Een belangrijk obstakel lijkt te zijn dat in deze setting veel met dwang en drang wordt gewerkt en dat staat haaks op de methode Mijn Pad en op de methode van trajectbegeleiding binnen Participeren kan je leren om de jongere eigenaar en regisseur van het eigen traject te maken. Tijdens de pilotstudie ontstond het idee om in de gesloten setting wel te starten met Mijn Pad, maar dan als een vooruitblik naar de toekomst. Echter, aangezien ervaringsleren erg belangrijk is, zou het aan te bevelen zijn om, bij een vervolg op de huidige studie, *ook in de gesloten setting in gesprek te gaan met gedragswetenschappers en groepsbegeleiders om manieren te onderzoeken om*

enige ruimte voor regie te creëren zodat Mijn Pad ook daar al kan starten, en daarmee ook de trajectbegeleiding die de nadruk legt op eigen regie.

7. *Wat gebeurt er met de uitkomsten van Mijn Pad in het traject van de jongere?* In de pilotstudie was het doel om Mijn Pad één keer in te vullen met de jongere, maar zoals hiervoor beschreven is roept dit direct te vraag op wat er moet gebeuren met de uitkomsten, het stappenplan van de jongere. In vervolgonderzoek moet een procedure ontworpen worden om op geleide van de uitkomst van Mijn Pad, *een dialoog* te laten ontstaan tussen de jongere en de mensen rondom de jongere. Hierbij gaat het niet alleen om de professionals en instanties maar ook om het persoonlijk netwerk van de jongere. Steeds zal bekeken moeten worden met wie de jongere het beste in gesprek kan gaan om dit stappenplan te kunnen uitvoeren. En wie hem of haar daarbij kan steunen of obstakels kan wegnemen. Ook hierbij heeft idealiter de jongere zelf de leiding. In Mijn Pad staat bij ieder onderdeel de vraag: wat gaat jou daarbij helpen? Hieraan zouden vragen kunnen worden toegevoegd, zoals: wat kun je zelf? Waar je hulp of steun bij nodig? Hoe kunnen wij jou daarbij helpen, en wat kunnen andere mensen voor jou betekenen? Ook hierbij kan het persoonlijk netwerk van de jongere aan zet komen. De meerwaarde van Mijn Pad zou er dan in gelegen kunnen zijn dat voor de jongere zichtbaar en tastbaar wordt wat hij zelf kan doen en ook hoe hij met anderen hierover in gesprek kan gaan.
8. *Welke rol kan het persoonlijk netwerk van de jongere hebben bij Mijn Pad?* In de pilotstudie is Mijn Pad alleen uitgetest met jongeren en professionals. In een vervolgstudie zou bekeken kunnen worden hoe het persoonlijk netwerk van de jongere betrokken kan worden bij het invullen van Mijn Pad en bij de dialoog over de uitkomsten van Mijn Pad. Hierbij kan worden aangesloten bij een onderzoek dat net van start is gegaan op een school voor jongeren met een autisme spectrum stoornis, het Schreuder College, onderdeel van Horizon Jeugdzorg en onderwijs. Hier wordt Mijn Pad ingezet om jongeren aan het denken te zetten over hun eigen leven en toekomst en de samenwerking tussen leerling, leerkracht en ouders/verzorgers te bevorderen (Eenbergen, Bramsen, Bal, Kuiper, & Cardol, 2014). In dit project kan de jongere er ook voor kiezen om Mijn Pad met zijn ouders/verzorgers in te vullen en is een tweede doelstelling dat hij hierover in gesprek gaat met ouders/verzorgers en leerkracht. De verwachting is dat door de zelfstandigheidsontwikkeling van de jongere in kleine stapjes centraal te stellen, de samenwerking tussen leerling, ouders/verzorgers en leerkracht zal verbeteren. Op geleide van de ervaringen binnen dit project kan een procedure worden ontworpen om ook het persoonlijk netwerk van de jongere binnen Participeren kan je leren te betrekken bij het invullen én de uitkomsten van Mijn Pad.
9. *Hoe kan Mijn Pad zichtbaar maken voor jongeren, professionals, instellingen en financiers wat er wordt bereikt in de trajectbegeleiding?* Mijn Pad is ontworpen op een manier die het mogelijk maakt om de tevredenheid van de jongere over belangrijke levensgebieden en de behoefte aan verandering te meten. In hoeverre de verkregen scores betrouwbaar en valide zijn en responsief voor verandering is het nodig om meer gegevens te verzamelen. Hierbij is het wenselijk dat Mijn Pad door grotere groepen jongeren wordt ingevuld en dat jongeren gevolgd worden over de tijd. In deze studie werden in fase III en fase IV aanwijzingen gevonden dat de facevaliditeit en inhoudsvaliditeit adequaat zijn. Jongeren gaven zelf aan in

fase III dat het instrument nuttig was (zie hoofdstuk 7) en in fase IV bleek dat jongeren die Mijn Pad hadden ingevuld onderwerpen kiezen die ertoe doen en dat Mijn Pad voor jongeren zelf herkenbaar en nuttig is om in te vullen (zie paragraaf 8.3). Daarom kan gesteld worden dat de eerste resultaten aanleiding geven om met Mijn Pad door te gaan op de ingeslagen weg en ook op dit punt Mijn Pad verder door te ontwikkelen.

10. *In hoeverre kan Mijn Pad andere vragenlijsten die in de trajectbegeleiding worden aangeboden aan jongeren vervangen? In hoeverre is het een aanvulling?* Mijn Pad is gemaakt vanuit een ander theoretisch kader dan de vragenlijsten die al worden aangeboden en moet dus gezien worden als aanvullend. Vragenlijsten zoals de Zelfredzaamheidsmatrix (Lauriks et al., 2013) en de CBCL (Achenbach et al., 2008) meten vooral de aard en de ernst van problemen op een bepaald moment. Mijn Pad gaat ervan uit dat de ontwikkeling naar participatie en autonomie plaats vindt door niet te focussen op problemen, maar door in kaart te brengen wat de jongere in zijn leven en toekomst wil bereiken. Mijn Pad is gericht op de ontwikkeling van autonomie en eigenaarschap door de jongere, en sluit ook aan bij een oplossingsgerichte benadering (De Jong & Berg, 2004). Als de jongere weet wat hij wil bereiken, kan het zijn dat hij zich gaat richten op zijn toekomst en zich minder laat ontmoedigen door zijn problemen. Daarbij is ook een verschil dat Mijn Pad vaker en naar behoefte kan worden ingevuld en bijgesteld tijdens het traject, terwijl de andere vragenlijsten op enkele vooraf bepaalde momenten worden aangeboden.
11. *Welke begeleider kan het beste Mijn Pad doen? Kan de netwerkcoach dit overdragen aan een pedagogisch medewerker?* Bij vervolgonderzoek zou ook hiermee geëxperimenteerd kunnen worden, waarbij aandacht nodig is voor de overdracht van de uitkomsten van Mijn Pad. Het zou mooi zijn als in dit proces ook de wensen en behoeften van de jongere zelf leidend zijn en dat de trajectbegeleiding hierop aanstuurt. Dit zou ook kunnen betekenen dat de jongere iemand kiest uit zijn persoonlijk netwerk en dat de rol van de begeleider is om Mijn Pad aan te bieden, zo nodig uitleg te geven en na te gaan welke ondersteuning de jongere nodig heeft en dit te faciliteren.
12. *Trajectbegeleider als lerende professional en rolmodel.* Het leggen van regie bij de jongere is een vaardigheid die veel vraagt van professionals en die hun ook voor problemen en dilemma's stelt. Daarom is het wenselijk dat een training wordt ontwikkeld op geleide van de uitkomsten van dit onderzoek en dat dit in vervolgonderzoek verder wordt ontwikkeld in samenspraak met de betrokken professionals. Ook is het nodig om de traject begeleiding verder te professionaliseren door ruimte in te bouwen voor intervisie en verdere methodiekontwikkeling.

Concluderend

In Fase IV werden de eerste resultaten die in fase III werden gevonden omtrent de face-validiteit en inhoudsvaliditeit van Mijn Pad bevestigd: uit deze tweede pilotstudie blijkt dat jongeren gebruik maken van de keuzemogelijkheden rondom Mijn Pad, zowel met betrekking tot de persoon waarmee zij het invullen als inhoudelijk. Als jongeren niet gemotiveerd zijn of behandelmoe, is het moeilijker om met Mijn Pad aan de slag te gaan en kan het ook meer tijd kosten om jongeren duidelijk te maken dat het bij Mijn Pad echt om hun mening gaat. Jongeren die Mijn Pad doen

waarderen de keuzemogelijkheden, alhoewel het soms ook moeilijk kan zijn om te kiezen, en het eng kan zijn om doelen te beschrijven omdat de regie kan worden overgenomen. Duidelijk maken dat dit echt aan de jongere zelf is en dat deze ook de doelen zelf kan veranderen is dan nodig. Voorts vinden deze jongeren Mijn Pad behulpzaam en duidelijk. Zij blijken inhoudelijk onderwerpen te kiezen die ook aansluiten bij waar zij op dat moment mee bezig zijn en vinden het prettig het met iemand in te kunnen vullen waarmee het klikt. De onderwerpen lijken goed aan te sluiten. Alhoewel de score methode blijkt te werken, is deze ook omslachtig en zou een digitale versie van Mijn Pad dit eenvoudiger kunnen maken. Sommige professionals plaatsen een kanttekening bij de open vragen, en vragen zich af of dit wel een geschikte vorm is voor deze jongeren. Bij de digitale versie zouden ook 'hulpvragen' gemaakt kunnen worden om jongeren op weg te helpen.

Samenvattend geven de eerste resultaten een positieve indruk van de face-validiteit en inhoudsvaliditeit van Mijn Pad. Wel is de vormgeving en scoringsmethode een punt van aandacht. Vervolgonderzoek is nodig om deze resultaten te verdiepen en om ander vormen van validiteit, betrouwbaarheid en responsiviteit te onderzoeken. Ook is verder onderzoek nodig om na te gaan in hoeverre Mijn Pad daadwerkelijk meer is dan een meetinstrument, en wat het effect is van de interventie op het welbevinden en het gedrag van jongeren, en op de dialoog en samenwerking met de mensen die voor hun belangrijk zijn.

Met betrekking tot de toepasbaarheid in de praktijk blijkt dat zich dilemma's en problemen voordoen die te maken hebben met de complexiteit van de trajectbegeleiding: deels zijn dit problemen die herkenbaar zijn voor de trajectbegeleiders en waar zij tegenaan lopen bij het leggen van regie bij de jongere, het motiveren en het winnen van vertrouwen. Deels zijn er ook vraagstukken die te maken hebben met Mijn Pad en die vragen om verdere doorontwikkeling van en onderzoek met de methode Mijn Pad.

9. Discussie, conclusie en aanbevelingen

Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkeling van het instrument en het resultaat: Mijn Pad (9.1). Daarna volgt een bespreking van de beperkingen van het onderzoek, een discussie en daaraan gekoppelde ontwikkelvragen (9.2). Paragraaf 9.3. beschrijft 10 lessen over het maken van ruimte voor regie in de trajectbegeleiding op basis van het onderzoek. We sluiten af met een korte conclusie (9.4).

9.1 Mijn Pad: het ontwikkelproces en het instrument

In vier fasen is een instrument ontwikkeld, Mijn Pad, dat tot doel heeft jongeren in de residentiele Jeugdzorg(Plus) te ondersteunen bij het maken van keuzes ten aanzien van hun leven en toekomst en hun helpt om stap-voor-stap hun eigen pad te vinden en te volgen. Mijn Pad kan dus een padvinder of routeplanner genoemd worden, waarbij de jongere zelf de koers bepaalt. Met Mijn Pad kan de jongere, samen met belangrijke andere mensen in zijn omgeving, sturing geven aan zijn ontwikkeling naar zelfstandigheid, volwassenheid, en het vinden van een plekje in de maatschappij. Het instrument kan herhaaldelijk worden ingevuld en zo kan hij zijn ontwikkeling over de tijd blijven volgen en, als hij dat wil, bijsturen.

Het uitgangspunt van Mijn Pad is dat het streven in de opvoeding en begeleiding van jongeren op hun weg naar volwassenheid en maatschappelijke participatie is, dat zij leren om keuzes te maken die van binnenuit ondersteund worden en die geïntegreerd zijn met eigen waarden en opvattingen (zie de inleiding). Dit betekent dat jongeren leren te participeren op een manier die past bij hun wensen, mogelijkheden en behoeften. Om dit te bereiken is het nodig dat zij ruimte ervaren om na te denken over wat zij willen, en op basis daarvan te komen tot keuzes. Daarbij kunnen zij in gesprek gaan met belangrijke mensen in hun omgeving die hun steunen bij het vinden en volgen van hun eigen pad: in de trajectbegeleiding kan dit een mentor of netwerkcoach zijn. In het persoonlijk netwerk kunnen dit ouders, andere familieleden of vrienden zijn.

In de eerste twee fasen werden de leefwereld van de jongeren en de gewenste inhoud en vorm van het meetinstrument verkend met jongeren en professionals in de residentiele jeugdzorg. Deze twee fasen leidden tot een serie ontwerpeisen die als volgt kunnen worden samengevat:

- (1) Het instrument biedt ruimte aan elke jongere om op elk moment in het traject de eigen aandachtsgebieden aan te geven. Dit betekent ook dat er recht wordt gedaan aan jongeren met een korte spanningsboog en aan jongeren die moeilijk(er) te bereiken zijn.
- (2) Het instrument biedt gelegenheid voor exploratie en doet hiermee recht aan de ontwikkelingsfase, de puberteit, waarin jongeren nog een mening moeten ontwikkelen over veel zaken die hunzelf betreffen
- (3) Het instrument is toegankelijk en ook echt van de jongere. Het is zo gemaakt dat zij het zelf kunnen vinden, bewaren en invullen, met wie en zoals zij dat willen.
- (4) Het instrument waardeert de kleine stapjes die nodig zijn in de persoonlijke ontwikkeling naar zelfstandigheid en volwassenheid.
- (5) Het instrument bevordert de vertrouwensrelatie tussen jongere en belangrijke andere mensen in zijn omgeving, bijvoorbeeld professionals of familieleden.
- (6) Het instrument is toepasbaar door professionals in de trajectbegeleiding in de residentiele jeugdzorg, en bevordert de dialoog en samenwerking tussen jongere en professional.

- (7) Het instrument is geschikt om de effectiviteit van de trajectbegeleiding op groepsniveau in kaart te brengen: dat wil zeggen dat het veranderingen in autonomie en participatie betrouwbaar en valide kan meten.

In fase III is een instrument ontworpen dat qua opzet en indeling aan deze ontwerpeisen voldoet. Mijn Pad begint met de uitleg 'Mijn Pad is van jou' (ontwerpeis 3) en gaat over 'jouw leven en toekomst'. De jongere heeft de leiding en kiest zelf de onderwerpen uit waarover hij vragen wil beantwoorden. Om ruimte te bieden aan elke jongere om op elk moment de eigen punten van aandacht te benoemen en om ruimte voor diversiteit en exploratie te creëren zijn er veel open vragen (ontwerpeisen 1 t/m 4). Na de ruimte voor exploratie volgen er steeds twee VAS schalen waarop de jongere kan aangeven hoe tevreden hij nu is en hoe tevreden hij wil zijn (ontwerpeisen 2, 3 en 7)⁸. In vervolg hierop volgen opnieuw enkele open vragen die exploreren of de jongere iets wil veranderen of verbeteren, wat daarbij de volgende stap is en wat nodig is om deze stap te zetten. Als hij de vragen bij zijn onderwerpen van keuze heeft beantwoord, worden de scores in een overzicht geplaatst. Daarna kan hij zelf bepalen met welk onderwerp hij als eerste aan de slag wil, en wat daarna. Zo maakt hij een stappenplan. En als hij dat wil kan hij daarbij ook een actieplan maken (ontwerpeisen 2, 3, en 7). Op deze manier doet het instrument recht aan de kleine stapjes (ontwerpeis 4).

Om ervoor te zorgen dat Mijn Pad wordt gebruikt zoals het bedoeld is en bijdraagt aan een goede vertrouwensrelatie, is een handleiding gemaakt voor professionals (ontwerpeisen 5 en 6). Deze beschrijft hoe de professional Mijn Pad kan aanbieden aan jongeren, en ervoor kan zorgen dat het stuur in handen komt en blijft van de jongere. De professional creëert ruimte voor regie door een non-directieve, stimulerende en niet-veroordelende houding aan te nemen. De professional nodigt de jongere uit om zelf tot keuzes en antwoorden te komen en zelf te sturen. Daarbij respecteert hij de grenzen van de jongere: deze behoudt ook de regie over wat hij wel en niet wil vertellen. De verwachting is dat wanneer de jongere positieve ervaringen op gaat doen met eigen regie, de mate waarin hij regie voert zal toenemen.

Kortom: Mijn Pad is te beschouwen als een persoonlijke routeplanner voor jongeren. De professional neemt het stuur niet uit handen, maar volgt, ondersteunt en begeleidt de jongere terwijl deze zijn eigen weg zoekt. Je zou kunnen zeggen dat hij in een denkbeeldige auto naast de jongere zit en zelf het stuur dus niet in handen heeft.

9.2 Beperkingen van het onderzoek, praktijkproblemen en ontwikkelvragen

Enkele beperkingen van het ontwerponderzoek zijn eerder in het rapport besproken. Dit betreft onder meer de vraag of wij een selectieve groep jongeren hebben gesproken, dat een deel van de interviews zijn uitgevoerd door minder ervaren interviewers, en dat wij weten dat jongeren niet alles verteld hebben over hun huidige leven en wat er in het verleden is gebeurd. Wij hebben ter plekke beargumenteerd dat deze beperkingen geen ernstige gevolgen hebben voor de ontwikkeling van het

⁸ De laatstgenoemde vraag is aangepast naar aanleiding van de feedback van de jongerenraad van Cardea in de slotfase van het project. Aansluitende open vragen zijn ook aangepast, zodat zij beter aansluiten bij het idee van nadenken over de eerstvolgende stap en wat hiervoor nodig is. Dit sloot ook aan bij eerdere opmerkingen van de jongeren (zie paragraaf 7.5).

instrument, maar juist ook aangeven dat het gaat om een moeilijk te bereiken doelgroep. Ook zorgde het geven van ruimte om niet alles te hoeven vertellen voor een veilige interviewsetting. Ondanks de onervarenheid van een deel van de interviewers hebben wij veel en rijke informatie gekregen. Daarnaast hebben wij niet alleen interviews gehouden maar ook focusgroepen, waarbij wij de perspectieven van jongeren en professionals met elkaar vergeleken hebben. Daarbij hebben wij voorafgaand en tijdens het onderzoek twee jongeren als adviseurs geconsulteerd, en daarnaast bijeenkomsten en vergaderingen met professionals en andere stakeholders gehouden. Voorts is het instrument in de ontwikkelfase uitgetest bij verschillende jongeren en professionals en is het in de pilotfase opnieuw getest door professionals. Op grond hiervan bleek dat het instrument face-validiteit en inhoudsvaliditeit heeft. Obstakels die zich voordeden in de praktijk bleken ook te maken te hebben met problemen en dilemma's die zich in de begeleiding van deze doelgroep voordeden. Deze zijn beschreven in paragraaf 8.4 alsmede de vele vragen (FAQs) die zich tijdens de implementatie voordeden en de ontwikkelvragen die hieruit voortvloeiden. Deze tekst is meermalen voorgelegd aan professionals en de feedback is hierin verwerkt.

Enkele hoofdzaken zijn:

1. Het lijkt noodzakelijk dat er een *open dialoog* ontstaat tussen de jongere en belangrijke mensen en instanties om hem heen over de doelen waaraan de jongere werkt, zodat dit doelen worden waar niet alleen de jongere zelf, maar ook de andere betrokkenen achter staan. Dit is nodig om te bereiken dat alle betrokkenen de jongere kunnen ondersteunen in de ontwikkeling van autonomie en participatie. Daarbij lijkt het noodzakelijk dat recht wordt gedaan aan de kleine stapjes die nodig zijn om zelfstandig te worden en aan de fase waarin de jongere zich bevindt. *Mijn pad kan hierbij helpen door voor de jongere zelf en voor de andere betrokkenen zichtbaar en tastbaar te maken* waar de jongere staat en wat deze op dat moment nodig heeft. Hier ligt ook een doorontwikkelvraag met betrekking tot Mijn Pad, namelijk het faciliteren van de volgende stap, het aangaan van de dialoog over de uitkomsten van Mijn Pad (paragraaf 8.4 punt 1, 2 en 7).
2. Een open dialoog betekent dat beide partijen tot bijstelling van plannen moeten kunnen komen. Dit betekent ook dat het mogelijk moet zijn *om doelen en prioriteiten die vanuit de jeugdbescherming geformuleerd zijn* bij te stellen indien in de begeleiding van de jongere blijkt dat dit nodig is. Mijn Pad kan hierbij helpen (zie hierboven). De verwachting is dat indien bijstelling van de doelstellingen ertoe leidt dat de jongere kan werken aan doelen die hij als eigen ervaart, *de kans op duurzame resultaten van de trajectbegeleiding groter is en dat er minder uitval en terugval zal zijn*. Een open dialoog kan er echter ook toe leiden dat de jongere beter gaat begrijpen waarom bepaalde doelen worden opgelegd.
3. Om recht te doen aan eigen regie en eigenaarschap door de jongeren en dus ook aan de uitkomsten van Mijn Pad is een begeleidingsmodel nodig dat gebaseerd is op de principes van "autonomy support" (zie paragraaf 8.4, punt 3), en in het verlengde daarvan een begeleiding waarin zo min mogelijk gebruik gemaakt wordt van drang en dwang.
4. In vervolgonderzoek met Mijn Pad is het wenselijk om na te gaan hoe het persoonlijk netwerk betrokken kan worden bij het invullen van Mijn Pad en bij de dialoog over de uitkomsten van Mijn Pad. Het valt aan te bevelen de jongere hierbij een leidende rol te geven (zie punt 7 en 8).
5. Voorts zijn er rondom Mijn Pad ontwikkelvragen over de vormgeving en scoringsmethode van Mijn Pad, de aansluiting op de bestaande begeleidingsmethodieken en

meetinstrumenten (punt 4, 5 en 10 in paragraaf 8.4), de vraag welke begeleider het meest geschikt is om Mijn Pad te doen (punt 11) en over de vraag hoe in gesloten setting gestart kan worden met eigen regie en eigenaarschap van de jongere en een mogelijke rol van Mijn Pad daarbij (punt 9).

6. Tenslotte is een aandachtspunt de verdere professionalisering en methodiekontwikkeling van de trajectbegeleiding en van het hanteren van Mijn Pad (punt 12).

9.3 Ruimte maken voor regie in de trajectbegeleiding: 10 lessen

Zoals uit het voorgaande blijkt, leverde het ontwerponderzoek ook informatie op over belemmerende en bevorderende factoren voor het nemen van regie door jongeren in de trajectbegeleiding binnen de residentiele Jeugdzorg(Plus). Op grond hiervan zijn 10 lessen geformuleerd voor de toekomstige trajectbegeleiding van deze jongeren met het oog op een eventueel vervolg van Participeren kan je leren. Maar mogelijk zijn deze aanbevelingen ook van toepassing op andere plekken in de Jeugdzorg(Plus). Bij elk punt wordt steeds vermeld uit welk deel van de studie dit blijkt en wat dit punt betekent voor de trajectbegeleiding:

1. De wensen en behoeften van jongeren die vanuit de Jeugdzorgplus op weg zijn naar zelfstandigheid verschillen niet fundamenteel van andere jongeren die geen complexe problemen hebben (zie Hoofdstuk 5). Tegelijkertijd beschikken zij over minder sociale en materiele steun vanuit hun eigen netwerk, er is vaak veel misgegaan in het leven voordat zij in de JeugdzorgPlus terecht kwamen, vaak al toen zij erg jong waren. Zij missen hierdoor *een vertrouwenspersoon, iemand die hun accepteert zoals ze zijn* en die hun begrijpt. Als het begeleidingsproces naar zelfstandigheid stagneert, dat wil zeggen dat de jongere dwars gaat liggen, niet meedoet of gaat tegenwerken, is dit vaak wanneer zij zich niet *gehoord en begrepen voelen* en met vooroordelen bejegend.

Dit betekent dat het bevorderend werkt als hulpverleners *open staan voor de mens achter de problemen, en de jongere onbevooroordeeld en open tegemoet treden*. Dat betekent ook dat hulpverleningsprocessen tegen het licht moeten worden gehouden of zij toch niet stigmatiserend zijn en teveel nadruk leggen op de problemen, alsof deze een individueel vaststaand persoonskenmerk zouden zijn.

2. *Vertrouwen krijgen* bevordert autonomie en participatie (Hoofdstuk 5). Dit blijkt echter moeilijk te ontwikkelen als het beschadigd is geraakt of zelfs helemaal is verdwenen (Hoofdstuk 6, focusgroep professionals). Jongeren geloven dan niet meer zo gemakkelijk dat zij geloofd en serieus genomen worden. Professionals merken dat ook doordat contact leggen dan moeilijk is. Vertrouwen opbouwen heeft bij deze doelgroep die veel heeft meegemaakt veel tijd nodig en liefst ook een vertrouwd gezicht. Dit is lastig als jongeren veel professionals hebben die zich met hun bemoeien. En als zij steeds op andere plekken zitten.

Dit betekent dat het bevorderend werkt als er in de begeleidingstrajecten *gelegenheid wordt gecreëerd* om een vertrouwensband te ontwikkelen.

3. Uit het onderzoek (focusgroep professionals (H6), vergadering met stakeholders (H8), interviews jongeren (H5), pilotstudie professionals (H8), vergadering met professionals (H8))

bleek dat het bieden van veiligheid en vertrouwen ook niet gemakkelijk is, omdat er vaak sprake is van een *cirkel van actie en reactie*, zowel op microniveau, als op meso- en macroniveau:

- a. De jongeren hebben veel meegemaakt en kunnen daarom heftig reageren en gedrag vertonen wat niet acceptabel wordt gevonden en moeilijk is bij te sturen of om te buigen. Vaak leidt dit ertoe dat de aandacht volledig gericht raakt op het (bijsturen van) het problematische gedrag en dat er zo een vicieuze cirkel ontstaat, waarin moeilijk gedrag bestraft wordt, de jongere zich vervolgens niet gewaardeerd voelt en dit resulteert in een strijd. Als deze cirkel doorbroken kan worden, en er geen strijd meer nodig is, ontstaat er ruimte om te werken aan een eigen leven en toekomst.
- b. Voor begeleiders is het moeilijk om uit deze vicieuze cirkel te komen, doordat de eigen reflexen (als bij ieder mens), de organisatiecultuur, en de structuren op meso- en macroniveau ook gericht zijn op normatief en bestraffend optreden. Deze normatieve en bestraffende maatregelen leiden er echter toe dat de jongere in de eerste plaats bevestigd wordt in een negatief zelfbeeld, terwijl een gevoel van eigenwaarde juist nodig is voor het ontwikkelen van autonomie. In de tweede plaats is aan basisvoorwaarden voor ontwikkeling van jongeren, namelijk veiligheid en vertrouwen, bij normatief en bestraffend optreden meestal niet voldaan. In de derde plaats ontnemt het straffen de ruimte die nodig is voor het ontwikkelen van autonomie, doordat er geen ruimte meer is voor eigen initiatief, eigen keuzes, eigen regie.

Dit betekent dat er aandacht nodig is voor *het klimaat van bejegening en begeleiding binnen de hulpverleningsrelatie en de hulpverleningscontext, zodat de beschreven vicieuze cirkel doorbroken wordt.*

4. Belangenbehartiging, de stem van de jongeren laten horen, versterken en ondersteunen is nodig (focusgroep jongeren (H6), pilotstudie professionals (H8)): Jongeren geven aan dat zij niet geloven dat er werkelijk iets wordt gedaan met wat zij willen. Letterlijk zeiden zij: ik kan (in Mijn Pad) wel aangeven wat ik wil, maar wordt daar dan iets mee gedaan? Hebben jullie daar invloed op dan? En uit gesprekken met jongeren bleek dat zij grote behoefte hadden aan iemand die hun belangen behartigt.

Dit betekent dat *de stem van de jongere* niet altijd goed gehoord wordt en dat er niet altijd iets gedaan wordt met wat zij vertellen. *Ervaringsdeskundige professionals* verdienen in dit licht extra aandacht. Met ervaringsdeskundige professionals worden diegenen bedoeld die in hun jeugd vergelijkbare ervaringen hebben opgedaan als de doelgroep. In dit verband kan gesproken worden van professionals met een 'dubbele identiteit' (J. Kool, Bouman, & Visse, 2013). In het onderzoek viel het ons op dat ervaringsdeskundige professionals een toegevoegde waarde kunnen hebben, omdat zij door hun persoonlijke levenservaring een goede antenne hebben voor wat er speelt en leeft bij de jongeren, en daardoor soms beter in staat zijn te begrijpen wat jongeren bedoelen. Zo sloot een bepaalde uitspraak van een ervaringsdeskundige professional naadloos aan bij wat jongeren in de focusgroep ons vertelden. Ook spraken jongeren in de focusgroep over de meerwaarde die *ervaringsdeskundige jongeren* kunnen hebben, omdat zij sneller begrijpen wat zij bedoelen of over

sommige onderwerpen beter door kunnen vragen. Het verdient dus aanbeveling voor vervolgonderzoek om na te gaan welke rol ervaringsdeskundigen, zowel onder professionals als onder jongeren zelf, kunnen hebben en wat de mogelijkheden en beperkingen van ervaringskennis kunnen zijn.

5. Jongeren bleken *maatwerk* erg belangrijk te vinden (H5): de jeugdzorg moet weten dat niet iedere jongere hetzelfde is, en dit wordt niet altijd erkend. Hiermee hangt samen dat ontwikkeling van autonomie en participatie *tijd* nodig heeft en in *kleine stapjes* gaat en dat jongeren er behoefte aan hebben dat dit wordt onderkend (H5, focusgroep jongeren (H6)). Professionals geven aan dat er vaak te hoge eisen worden gesteld aan deze jongeren, dat zij meer moeten kunnen en in kortere tijd dan andere jongeren en dan passend is gegeven de ontwikkeling van het puberbrein (focusgroep professionals (H6)).

Dit betekent dat de begeleiding *aansluit bij het ontwikkelingsproces van elke jongere*, met ruimte voor *maatwerk* en oog voor het feit dat de ontwikkeling *in kleine stapjes* verloopt.

6. Uit het onderzoek is gebleken dat jongeren aangeven rust nodig te hebben en tijd om na te denken, en dat professionals niet altijd goed begrijpen en goed doorvragen over wat rust voor een jongere betekent (H5, H6). Als er tijdens een opname tijd was om na te denken konden zij hun ervaringen verwerken en een keuze maken over hoe zij verder wilden met hun toekomst. Vaak is er geen rust in het leven van de jongeren, maar veel hectiek. Bijvoorbeeld: het lopen van brandje naar brandje, maar ook de vele overplaatsingen die komen op momenten die de jongere niet zelf heeft gekozen. Zo ervaren zij zelf ook weinig controle en weinig gelegenheid om regie te nemen. Ook geven jongeren en professionals aan dat zij vaak overvraagd worden, dat zij sneller moeten gaan en grotere stappen moeten nemen dan past bij het tempo waarin de ontwikkeling kan verlopen. Ook blijkt dat rust voor iedere jongere iets anders kan betekenen, maar het lijkt veel te maken te hebben met tijd voor bezinning en tot jezelf komen.

Dit betekent: oog hebben dat om zelf regie te nemen en te houden dat er *gelegenheid is voor verwerking, bezinning en reflectie*. Ook is het belangrijk dat er een veilige en vertrouwde omgeving is, dus *zo min mogelijk overplaatsingen buiten de regie van de jongere om*.

7. Zelfinzicht en zelfvertrouwen zijn onlosmakelijk verbonden met autonomie en participatie (H5, artikel in voorbereiding). Door in het dagelijks leven activiteiten te ondernemen op gebied van school, vrije tijd, werken, maar ook tijdens groepsbehandelingen doen jongeren ervaringen op waarvan zij kunnen leren en die zelfinzicht en zelfvertrouwen kunnen geven.

Dit betekent: *ruimte* in het traject *om door het ondernemen van activiteiten te ontdekken wie je bent en waar je bij wilt horen en wat je leuk of fijn vindt om te doen*.

8. Verbindingen herstellen en nieuwe verbindingen maken zijn nodig om een veilige thuisbasis te hebben en voor een gevoel van identiteit en eigenwaarde (er mogen zijn, erbij horen) (H5): de meeste jongeren willen graag dat het contact met familie weer wordt hersteld. Ook

blijkt dat zij behoefte hebben aan vrienden waar je echt op kunt vertrouwen, en een plek waar zij veilig zijn en geaccepteerd worden zoals zij zijn.

Dit betekent: aandacht voor *herstel van familiebanden* waar mogelijk en gewenst door de jongere, aandacht voor het maken van *vrienden waar je op kunt bouwen*. En aandacht voor hun woonsituatie, het hebben van een eigen plek die niet steeds verandert.

9. Zorgprofessionals en maatschappij hebben de neiging het stuur geheel of gedeeltelijk over te nemen, waardoor er weinig ruimte voor regie (of autonomie-ontwikkeling) over blijft (H6, H8). Dit kan gebeuren vanuit:
 - een zorgende of beschermende houding: Professionals vinden het lastig de jongere vrijheid te geven omdat deze mogelijk ook verkeerde keuzes of fouten zou kunnen maken.
 - de professional als expert: Professionals die vinden dat zij informatie nodig hebben van de jongere, zodat zij kunnen bepalen wat de jongere moet gaan doen. Ongemerkt nemen zij zo het stuur over.
 - de jeugdbescherming en justitie, dwang- en drangmaatregelen die erop gericht zijn schade bij de jongere en de omgeving te voorkomen of om duidelijk te maken dat bepaald gedrag niet acceptabel is. Deze maatregelen hebben als bijwerking dat het stuur volledig wordt overgenomen en de jongere geen enkele ruimte meer heeft voor de ontwikkeling van autonomie (zie hierna). Dit vormt een ernstige belemmering van de ontwikkeling van autonomie die in de adolescentie normaliter plaats vindt.

Dit betekent: *scholing, training, intervisie* van professionals, informeren van andere professionals binnen en buiten de organisatie over de gewenste aanpak, de dialoog aangaan met andere professionals.

10. Professionals ontmoeten dilemma's bij het leggen van regie bij de jongere:
 - a. Het dilemma van 'los laten en volgen' versus 'sturen en bepalen': hoeveel ruimte geef je voor regie?
 - b. Waar ligt de grens? Het te normatief bezig zijn wordt benoemd als een probleem en dat daardoor de achterliggende boodschap niet wordt gehoord. Dit beeld wordt bevestigd door de verhalen van de jongeren.

Maar tegelijkertijd is het ook reëel dat de professional niet wil dat er onnodige schade ontstaat. Wanneer is er gevaar voor schade voor jongere zelf of omgeving? En op welke manier kun je dan ingrijpen zodat erger voorkomen wordt en de jongere er ook iets van leert en er niet onnodig leed of schade wordt toegevoegd als gevolg van het ingrijpen.

Dit betekent: aandacht in de professionalisering en intervisie voor het zichtbaar maken en bespreken van *dilemma's*.

9.4 Tot slot

Mijn Pad lijkt een geschikt instrument om toe te passen bij de begeleiding van jongeren in de residentiele jeugdzorg op weg naar zelfstandigheid. Het ondersteunt jongeren om stapsgewijs vanuit hun situatie in het hier-en-nu te werken aan de ontwikkeling van autonomie en participatie. Mijn Pad

vraagt hun mening over hun leven en toekomst, en wat zij nodig hebben om hun gewenste toekomst te bereiken. Met een eigen stappenplan kunnen zij vervolgens in gesprek gaan met de mensen om hun heen. Omgekeerd kunnen professionals Mijn Pad aanbieden aan jongeren om eigenaarschap en eigen regie bij de jongere te ondersteunen. Het is een uitdaging voor professionals en voor de organisatie daaromheen om daarbij voorwaarden te scheppen en te bewaken die ruimte maken voor eigen regie en eigenaarschap.

Belangrijke voorwaarden voor regie en dus ook voor het begeleiden en invullen van Mijn Pad zijn benoemd door jongeren en professionals: een open, onbevooroordeelde houding van de professional, het ontwikkelen van een vertrouwensrelatie en niet al te snel of uitsluitend normatief en bestraffend reageren. De stem van de jongere horen en daar ook iets mee doen, zoals jongeren dat zelf zeiden, is behulpzaam om jouw eigen pad te vinden en te volgen. En de erkenning dat ontwikkeling van zelfstandigheid in kleine stapjes gaat. Wij hopen dan ook dat Mijn Pad aan dit alles een bijdrage levert.

Dit onderzoek was een eerste stap en dat betekent ook dat Mijn Pad en de methodiek rondom de toepassing ervan nog niet klaar is. Er zijn een aantal ontwikkelvragen benoemd (zie paragraaf 8.4 en 9.2). Speciale aandacht is daarbij nodig voor het bereiken van jongeren in de gesloten setting en voor jongeren bij wie het vertrouwen is beschadigd of die om andere redenen (nog) moeilijk te bereiken zijn. Om de toegankelijkheid en het eigenaarschap van Mijn Pad beter vorm te geven, wordt momenteel een digitale versie ontworpen. Ook is de vormgeving en scoringsmethode nog een punt van aandacht bij de doorontwikkeling.

De meerwaarde van Mijn Pad lijkt erin te zijn gelegen dat de jongere eigenaarschap gaat ontwikkelen over zijn pad naar zelfstandigheid, en daarbij aan het denken wordt gezet. En expliciet de boodschap krijgt dat dat ook *mág*. Mijn Pad kan het eigenaarschap tastbaar maken voor de jongere omdat het echt van hem is.

Wij hopen dat dit onderzoek en Mijn Pad een bijdrage leveren aan een verbetering van de beroepspraktijk door meer ruimte te maken voor regie en de jongeren een stem te geven.

Literatuurlijst

- Abma, T. A., & Widdershoven, G. A. M. (2006). *Responsieve methodologie. Interactief onderzoek in de praktijk*. Den Haag: Lemma.
- Achenbach, T. M., Becker, A., Döpfner, M., Heiervang, E., Roessner, V., Steinhausen, H., & Rothenberger, A. (2008). Multicultural assessment of child and adolescent psychopathology with ASEBA and SDQ instruments: research findings, applications, and future directions. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 251-275.
- Andriessen, D. (2014). *Praktisch relevant en methodisch grondig? Dimensies van onderzoek in het HBO*. Utrecht: Hogeschool Utrecht, Kenniscentrum Innovatie & Business.
- Argyris, C. (1976). Single-loop and double-loop models in research on decision making. *Administrative science quarterly*, 363-375.
- Arts, W., Entzinger, H., & Muffels, R. (2004). *Verzorgingsstaat vaar wel*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
- Bams, J. W. K., Doelman-van Geest, H. A., Van der Meer, J., & Hoogenboezem, G. E. (2013). Analyse van nazorgbehoeften van jongeren van 17 jaar en ouder die uitstromen uit jeugdzorg. Den Haag: Tympaan Instituut/JSO.
- Beyers, W., Soenens, B., & Vansteenkiste, M. (2013). Autonomie-ontwikkeling. In W. Slot & M. Van Aken (Eds.), *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen.*: Boom Onderwijs.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology* Cambridge, UK: Polity Press.
- Cardol, M. (2013). *Disability Studies en Participatie: een pleidooi voor diversiteit. Openbare les*. Rotterdam: Rotterdam University Press.
- Cardol, M., de Haan, R. J., de Jong, B. A., van den Bos, G. A., & de Groot, I. J. (2001). Psychometric properties of the Impact on Participation and Autonomy Questionnaire. *Arch Phys Med Rehabil*, 82(2), 210-216. doi: 10.1053/apmr.2001.18218
- Cardol, M., De Jong, B. A., & Ward, C. D. (2002). On autonomy and participation in rehabilitation. *Disability and rehabilitation*, 24(18), 970-974.
- De Jong, P., & Berg, I. K. (2004). *De kracht van oplossingen. Handwijzer voor oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Amsterdam: Pearson.
- Dedding, C., Cardol, M., Eyssen, I. C., & Beelen, A. (2004). Validity of the Canadian Occupational Performance Measure: a client-centred outcome measurement. *Clinical Rehabilitation*, 18(6), 660-667. doi: 10.1191/0269215504cr746oa
- Dekkers, A., Van Dijk, N., Kinnigen, P., & anderen, e. (2013). 'Participeren kun je leren'. Ergotherapie studenten van de Hogeschool Rotterdam hebben gewerkt aan een project t.b.v. het vak ondernemen & innoveren. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.
- Doek, J. E. (2009). The CRC 20 years: An overview of some of the major achievements and remaining challenges. *Child Abuse & Neglect*, 33(11), 771-782. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2009.08.006>
- Eenbergen, M. v., Bramsen, I., Bal, M. I., Kuiper, C., & Cardol, M. (2014). Leidt "Mijn Pad" tot een verbetering in de samenwerking tussen jongere met autisme (ASS), ouders en docent?. Onderzoeksopzet. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.
- Eyssen, I. C. J. M., Steultjens, M. P. M., Oud, T. A. M., Bolt, E. M., Maasdam, A., & Dekker, J. (2011). Responsiveness of the Canadian Occupational Performance Measure. *Journal of Rehabilitation Research & Development*, 48(5), 517-528.
- Giddens, A. (1987). *Social theory and modern sociology*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Horizon, & Cardea. (2013). *Activiteitenplan. Project Participeren kun je leren*. Alphen aan den Rijn/Leiden.
- Kool, J. (2008). Tijd voor Disability Studies in Nederland. Voorbereidende notitie voor een onderzoeks- en onderwijsprogramma Disability Studies in de Nederlandse context. Den Haag/Utrecht: ZonMW/handicap + studie.

- Kool, J., Bouman, J., & Visse, M. (2013). Doorleefd verstaan. Ervaringskennis en wetenschappelijke kennis vanuit het perspectief van mensen met een 'dubbele identiteit'. Utrecht/Amsterdam: Disability Studies in Nederland, Trimbosinstituut, VU medisch centrum.
- Lauriks, S., Buster, M., De Wit, M., Van de Weerd, S., Theunissen, V., Schönerberger, M., & Fassaert, T. (2013). Handleiding en toelichting bij de Zelfredzaamheid-Matrix Amsterdam: GGD Amsterdam.
- Law, M., Baptiste, S., McColl, M., Opzoomer, A., Polatajko, H., & Pollock, N. (1990). The Canadian Occupational Performance Measure: An Outcome Measure for Occupational Therapy. *Canadian Journal of Occupational Therapy, 57*(2), 82-87. doi: 10.1177/000841749005700207
- Linton, S. (1998). *Claiming disability: knowledge and identity*. New York: New York University Press.
- Munro, E. R., Pinkerton, J., Mendes, P., Hyde-Dryden, G., Herczog, M., & Benbenishty, R. (2011). The contribution of the United Nations Convention on the Rights of the Child to understanding and promoting the interests of young people making the transition from care to adulthood. *Children and Youth Services Review, 33*(12), 2417-2423. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.08.025>
- Nijhof, G. (2000). *Levensverhalen. Over de methode van autobiografisch onderzoek in de sociologie [Life stories. On the method of autobiographical research in sociology]*. Amsterdam: Boom.
- Omer, H. (2011). *Nieuwe autoriteit. Samen werken aan een krachtige opvoedingsstijl thuis, op school en in de samenleving*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.
- Polhuijs, S., & Manders, M. (2014). Project Dialooggestuurde Re-integratie: Nameting van de Zelfmanagementinstrumenten. Onderzoeksverslag. Rotterdam: Hogeschool Rotterdam.
- Pretty, J. N., & Chambers, R. (1994). Towards a learning paradigm: new professionalism and institutions for agriculture. In I. Scoones & J. Thompson (Eds.), *Beyond farmer First. Rural people's Knowledge, Agricultural Research and Extension Practice* (Vol. 99, pp. 182-202). London: Intermediate Technology Publications.
- Rodenburg, L., Breugem, H., & De Tempe, J. (2010). Ik laat je niet los. Een gestructureerde methodiek voor 'nieuwe autoriteit' van Haim Omer. *Systeemtherapie, 22*(3), 148-164.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *Am Psychol, 55*(1), 68-78.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist, 55*(1), 68-78.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2006). Self-regulation and the problem of human autonomy: does psychology need choice, self-determination, and will? *J Pers, 74*(6), 1557-1585. doi: 10.1111/j.1467-6494.2006.00420.x
- Schon, D. A. (1983). *The reflective practitioner. How Professionals think in action*. Farnham: Ashgate.
- Spanjaard, H. (2005). *De VertrekTraining : intensief ambulante hulp gericht op competentievergroting en netwerkversterking*. Utrecht: NIZW.
- UN. (1990). Convention on the Rights of the Child. Geneva: United Nations.
- UN. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. from <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
- Van der Donk, C., & Van Lanen, B. (2014). *Praktijkonderzoek in zorg en welzijn*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Van Oorschot, W. (2002). Miracle or nightmare? A critical review of Dutch activation policies and their outcomes. *Jnl Soc Pol, 31*(3), 399-420.
- Van Petegem, S., Beyers, W., Vansteenkiste, M., & Soenens, B. (2012). On the association between adolescent autonomy and psychosocial functioning: examining decisional independence from a self-determination theory perspective. *Dev Psychol, 48*(1), 76-88. doi: 10.1037/a0025307
- Van Rossum, E., Van Zevenhuijzen, R., Baptist, J., & al., e. (2014). Aan het werk, wat werkt? Ervaringen verzameld met levensloopinterviews en de meerwaarde voor ergotherapie. *Ergotherapie Magazine, januari 2014*, 14-17.

Bijlagen

1. Advertentieteksten Horizon en Cardea
2. Interviewschema en topiclijsten voor jongeren in een behandeltraject.
3. Interviewschema voor jongeren die hun traject hebben afgerond.
4. Codeerschema voor het analyseren van de interviews.
5. Plannen voor een digitale versie van Mijn Pad.
6. Instructie voor professionals bij pilotstudie II
7. Feedbackformulieren pilotstudie II
8. Informatie voor jongeren

Uitnodiging voor een interview

Zelfstandig leven en meedoen in de maatschappij: hoe zie jij dat?

Voor jongeren van 16 jaar en ouder die al langere tijd verblijven in een open, besloten of gesloten jeugdzorginstelling is de stap naar zelfstandigheid vaak erg groot. Hoe kunnen zij het beste geholpen worden om straks zelfstandig te leven en te wonen?

Allerlei mensen rondom deze jongeren hebben hier een mening over, maar wij willen te weten komen: hoe kijken de jongeren hier zelf tegen aan? Het gaat immers om hún leven en hún toekomst.

Ben jij een jongere uit deze doelgroep? Dan komen we graag met jou in contact voor een interview. Het interview gaat over jouw ervaringen en jouw mening. Hoe kijk jij naar de toekomst? Wat is daarin belangrijk voor jou? Wat wil jij zelf bereiken? En wat is daar volgens jou voor nodig?

Omdat we willen dat je vrij uit kunt praten, zullen we alle informatie vertrouwelijk behandelen. Dat wil zeggen dat in het onderzoeksverslag geen namen worden genoemd. De interviews worden gedaan door studenten en onderzoekers van de Hogeschool Rotterdam. Zij komen hiervoor naar het huis of de instelling waar je verblijft.

Met de resultaten van dit onderzoek wordt een meetinstrument (bijv. een vragenlijst) gemaakt over leven en meedoen in de maatschappij. Dit meetinstrument willen wij samen met jongeren maken. Als je wilt kun je ook meedenken en meepraten over dit meetinstrument. Aan het eind van het interview volgt hierover meer informatie.

Door mee te doen help je mee om de hulpverlening aan deze jongeren te verbeteren.

Wil je meedoen? Stuur dan een email naar Inge Bramsen via i.bramsen@hr.nl of meld je aan bij jouw mentor. Hebben jij of jouw ouders vragen? Neem dan contact op met de eigen mentor, Inge Bramsen of Michiel van Maaren, afdelingscoördinator (0172-44880).

Met vriendelijke groeten,

Inge Bramsen, senior onderzoeker
Nick Rosbergen, student verpleegkunde

Kees Willemse, onderzoeker
Rona Schuurmans, student verpleegkunde

Kenniscentrum Zorginnovatie Hogeschool Rotterdam • Rochussenstraat 198 • 3015 EK Rotterdam
• Postbus 25035 • 3001 HA Rotterdam • www.kenniscentrumzorginnovatie.nl

Uitnodiging voor een interview

Zelfstandig leven en meedoen in de maatschappij: hoe zie jij dat?

Voor jongeren van 16 jaar en ouder die al langere tijd verblijven in een open, besloten of gesloten jeugdzorginstelling is de stap naar zelfstandigheid vaak erg groot. Hoe kunnen zij het beste geholpen worden om straks zelfstandig te leven en te wonen?

Allerlei mensen rondom deze jongeren hebben hier een mening over, maar wij willen te weten komen: hoe kijken de jongeren hier zelf tegen aan? Het gaat immers om hún leven en hún toekomst.

Ben jij een jongere uit deze doelgroep? Dan komen we graag met jou in contact voor een interview. Het interview gaat over jouw ervaringen en jouw mening. Hoe kijk jij naar de toekomst? Wat is daarin belangrijk voor jou? Wat wil jij zelf bereiken? En wat is daar volgens jou voor nodig?

Omdat we willen dat je vrij uit kunt praten, zullen we alle informatie vertrouwelijk behandelen. Dat wil zeggen dat in het onderzoeksverslag geen namen worden genoemd. De interviews worden gedaan door studenten en onderzoekers van de Hogeschool Rotterdam. Zij komen hiervoor naar het huis of de instelling waar je verblijft.

Met de resultaten van dit onderzoek wordt een meetinstrument (bijv. een vragenlijst) gemaakt over leven en meedoen in de maatschappij. Dit meetinstrument willen wij samen met jongeren maken. Als je wilt kun je ook meedenken en meepraten over dit meetinstrument. Aan het eind van het interview volgt hierover meer informatie.

Door mee te doen help je mee om de hulpverlening aan deze jongeren te verbeteren.

Wil je meedoen? Stuur dan een email naar Inge Bramsen via i.bramsen@hr.nl of meld je aan bij Richard de Boer (via Trainingshuis Het Perron: 071-7074317) of je eigen mentor. Hebben jij of jouw ouders vragen? Neem dan contact op met de eigen mentor, Inge Bramsen of Richard de Boer.

Met vriendelijke groeten,

Inge Bramsen, senior onderzoeker
Nick Rosbergen, student verpleegkunde

Kees Willemse, onderzoeker
Rona Schuurmans, student verpleegkunde

**Kenniscentrum Zorginnovatie Hogeschool Rotterdam • Rochussenstraat 198 • 3015 EK Rotterdam
• Postbus 25035 • 3001 HA Rotterdam • www.kenniscentrumzorginnovatie.nl**

Interview Over Jouw Levensverhaal en Toekomstbeeld

Introductie

Allereerst wil ik je bedanken dat je wilt meewerken aan dit interview.

Mijn naam is... ik ben student/onderzoeker bij de Hogeschool Rotterdam.

Graag leg ik je eerst de achtergrond en het doel van het onderzoek uit.

- Geef de jongere de advertentie (hij mag deze houden).
- Heb je deze informatie over het onderzoek al gekregen?
- Vervolgens de advertentie samen doornemen, zodat de jongere de reden van het onderzoek begrijpt.

Uitleg over het interview

- Het interview bestaat uit drie delen: jouw levensverhaal tot nu toe, jouw gewenste toekomst, en waar sta je nu?
- Het interview is *vertrouwelijk*. Dat wil zeggen dat in het verslag geen namen worden genoemd.
- Ook is jouw medewerking aan het interview *vrijwillig*. Je hoeft geen dingen te vertellen die je niet wilt vertellen. Ook mag je altijd beslissen om te stoppen zonder een reden te hoeven geven.
- Wij willen het interview *opnemen*, omdat we niet alles kunnen onthouden. Dan kunnen we na afloop goed naluisteren wat je hebt verteld. Vind je dat goed?

Indien akkoord: opname starten en beginnen met het interview.

Uitleg over het soort interview:

- Wat is jouw leeftijd?
- Ik zal niet veel vragen stellen, want het gaat om jouw verhaal.
- Misschien moet je soms even nadenken over hoe jouw verhaal verder gaat, en dan zal het even stil zijn, dat is niet erg, *neem gerust de tijd om na te denken*.

Deel 1: Jouw levensverhaal.

Nu zit ik hier met jou, jij bent één van deze jongeren, en ik denk dat ik veel van jou kan leren en van jouw ervaringen tot nu toe.

- a. *Wat zou jij mij willen vertellen over jouw leven tot nu toe en wie en wat voor jou belangrijk zijn of zijn geweest?**

Tijdlijn uitleggen: we doen dit met behulp van de tijdlijn. Deze lijn begint bij jouw geboorte en eindigt in het heden. We kunnen hierop aangeven wat er in jouw leven gebeurd is.

Eventueel extra uitleg:

- De reden dat ik je dit vraag: Wat je in je leven hebt meegemaakt bepaalt ook wie je nu bent en hoe je in het leven staat, en wie of wat voor jou belangrijk is.

- b. *Nu heb ik hier een lijstje met onderwerpen: Zou je dit willen doorlezen en nagaan of er iets is wat jij belangrijk vindt om aan mij te vertellen over jouw leven tot nu toe, en wat je nog niet hebt verteld?**

Deel 2. De toekomst: wat zou je graag willen?

- a. *Je hebt mij verteld over hoe het tot nu toe is gelopen, hoe zou je nu willen dat jouw leven verder gaat? Daarbij bedoelen we de eerstkomende tijd, zeg het komende jaar.**
- b. *Je hebt mij verteld over het komende jaar, zou je mij nog iets willen vertellen over de toekomst iets verder weg, zeg over 2 jaar: waar zie je jezelf dan staan?**
- c. *Zou je dit lijstje willen doorlezen en nagaan of er iets is wat jij belangrijk vindt om aan mij te vertellen over jouw wensen voor de toekomst en wat je nog niet hebt verteld?**

Deel 3: Terug naar het heden: waar sta je nu?

Je hebt me nu verteld over jouw leven tot nu toe, en ook over jouw beeld van de toekomst. Ik geloof dat ik een goed beeld hiervan heb gekregen. Dank daarvoor.

- a. *Wat zou je mij willen vertellen, gegeven jouw levensverhaal en jouw toekomstbeeld, over waar je nu staat: Wat heb je tot nu toe bereikt en hoe tevreden ben je daarmee?**
- b. *Wat wil je nog meer bereiken?**
- c. *Wat is daarvoor nodig?**

Evt. aanvullende vragen:

- Wat gaat nu zoals jij dat wilt?
 - Wat gaat nu niet zoals jij dat wilt?
 - Wat zijn jouw sterke kanten?
 - Wat zijn jouw valkuilen?
 - Wat kun je zelf doen?
 - Waar heb je ondersteuning bij nodig?
 - Wat helpt wel of juist niet om dat te bereiken?
- d. *Als je (helemaal) terugkijkt naar de weg die je hebt afgelegd: Waaraan heb jij kunnen merken dat er vooruitgang optrad in jouw situatie?** (Bij jezelf, bij de mensen om je heen of de situatie waar je in zat?)
- e. *Welke adviezen heb jij aan andere jongeren en naar ons toe?**

* Bij elk onderdeel: - Bedanken voor het delen van dit verhaal.

- Samenvatten wat je hebt gehoord, heb je het goed begrepen?
- Wil de jongere nog iets aanvullen?

Afsluiting

Bedankt voor het delen van je verhaal met ons. Dat was erg leerzaam.

We willen ook vragen in hoeverre je betrokken wilt zijn bij het vervolg van dit onderzoek.

Wil jij met ons meedenken over het meetinstrument?

Als de interviews klaar zijn, maken we met de uitkomsten een eerste versie van een meetinstrument/vragenlijst. Graag zouden wij deze vragenlijst dan voorleggen aan een aantal jongeren om te kijken wat zij hiervan vinden. Vermoedelijk wordt dit het volgende voorjaar (febr-maart). Zou jij daaraan mee willen doen?

Zo ja: vul samen het formulier in.

Nogmaals bedanken en kadobon geven.

1b. Is er nog iets wat jij belangrijk vindt om aan mij te vertellen over jouw leven tot nu toe, en wat je nog niet hebt verteld?

Bijvoorbeeld jouw ervaringen met:

- mensen uit jouw gezin, zoals je vader, moeder, broers, zussen.
- andere familieleden
- vrienden/vriendinnen
- andere leeftijdsgenoten
- hobby's en activiteiten in je vrije tijd
- school
- werken of een bijbaan
- wonen, een plekje voor jezelf
- zorgen voor jezelf
- omgaan met geld
- reizen buitenshuis (ergens naartoe gaan waar je graag naartoe wilt gaan)
- iets of iemand anders?

2c. Is er nog iets wat jij belangrijk vindt om aan mij te vertellen over jouw wensen voor de toekomst, en wat je nog niet hebt verteld?

Bijvoorbeeld jouw wensen voor de toekomst met:

- mensen uit jouw gezin, zoals je vader, moeder, broers, zussen
- andere familieleden
- vrienden/vriendinnen
- andere leeftijdgenoten
- wonen, een plekje voor jezelf
- vrije tijdsbesteding, hobby's/activiteiten
- school/opleiding, jezelf verder ontwikkelen
- beroepskeuze
- werken
- zorgen voor jezelf
- omgaan met geld
- reizen buitenshuis
- iets of iemand anders?

Bijlage 3. Interviewschema voor jongeren die hun traject hebben afgerond

Interview Over Jouw Levensverhaal en Toekomstbeeld

Introductie

Kennismaking heeft al plaatsgevonden doordat ikzelf contact met hen opneem.

Allereerst wil ik je bedanken dat je wilt meewerken aan dit interview.

Ik ben onderzoeker bij de Hogeschool Rotterdam.

Graag leg ik je eerst de achtergrond en het doel van het onderzoek uit.

- Geef de jongere de advertentie (hij mag deze houden).
- Heb je deze informatie over het onderzoek al gekregen?
- Vervolgens de advertentie samen doornemen, zodat de jongere de reden van het onderzoek begrijpt.

Uitleg over het interview

- Het interview bestaat uit drie delen: jouw levensverhaal tot nu toe, het heden en de weg naar het heden.
- Het interview is *vertrouwelijk*. Dat wil zeggen dat in het verslag geen namen worden genoemd. Ook is jouw medewerking aan het interview *vrijwillig*. Je hoeft geen dingen te vertellen die je niet wilt vertellen. Ook mag je altijd beslissen om te stoppen zonder een reden te hoeven geven.
- Ik wil het interview *opnemen*, omdat ik niet alles even goed hoor en ik zou graag alles willen onthouden. Dan kunnen ik na afloop goed naluisteren wat je hebt verteld. Vind je dat goed?

Indien akkoord: opname starten en beginnen met het interview.

Uitleg over het soort interview:

- Wat is jouw leeftijd?
- Ik zal niet veel vragen stellen, want het gaat om jouw verhaal.
- Misschien moet je soms even nadenken over hoe jouw verhaal verder gaat, en dan zal het even stil zijn, dat is niet erg, *neem gerust de tijd om na te denken*.

Deel 1: Jouw levensverhaal.

Nu zit ik hier met jou, jij bent één van deze jongeren dit zo'n traject al heeft meegemaakt. En ik denk dat ik veel van jou kan leren en van jouw ervaringen tot nu toe.

- a. *Wat zou jij mij willen vertellen over jouw leven tot nu toe en wie en wat voor jou belangrijk zijn of zijn geweest?**

Tijdlijn uitleggen: we doen dit met behulp van de tijdlijn. Deze lijn begint bij jouw geboorte en eindigt in het heden. We kunnen hierop aangeven wat er in jouw leven gebeurd is.

Eventueel extra uitleg:

- De reden dat ik je dit vraag: Wat je in je leven hebt meegemaakt bepaalt ook wie je nu bent en hoe je in het leven staat, en wie of wat voor jou belangrijk is.

- b. *Nu heb ik hier een lijstje met onderwerpen: Is er nog iets wat jij belangrijk vindt om aan mij te vertellen over jouw leven tot nu toe, en wat je nog niet hebt verteld?**

Deel 2. Heden: waar sta je nu?

- a. *Je hebt mij verteld over hoe het tot nu toe is gelopen. Als je zo terug kijkt en je kijkt naar je leven op dit moment kun je dan vertellen wat je allemaal bereikt hebt en hoe tevreden ben je daarmee?**
- b. *Zijn er zaken die je mist als je zo terug kijkt en die je wel belangrijk vindt voor je huidige leven?**
- c. *Is er nog iets wat jij belangrijk vindt om aan mij te vertellen en wat je nog niet hebt verteld? (lijstje voorleggen)**

Evt. aanvullende vragen:

- Wat gaat nu zoals jij dat wilt?
- Wat gaat nu niet zoals jij dat wilt?
- Wat zijn jouw sterke kanten?
- Wat zijn jouw valkuilen?
- Wat kun je zelf doen?
- Waar heb je ondersteuning bij nodig?
- Wat helpt wel om dat te bereiken?
- Wat helpt juist niet om dat te bereiken?

Deel 3: Terug naar de weg naar het heden: wat hielp je daarbij?

Je hebt me nu verteld over jouw leven tot nu toe en ook over jouw leven op dit moment. Ik geloof dat ik een goed beeld hiervan heb gekregen. Dank je wel daarvoor.

- a. *Wat zou je mij willen vertellen, gegeven jouw levensverhaal en jouw leven op dit moment, over hoe je dit bereikt hebt?**
- b. *Wat zou je willen vertellen over wat de rol van anderen is geweest?**
- c. *Welke adviezen heb jij aan andere jongeren en naar ons toe?**
- d. *Als je (helemaal) terug kijkt naar de weg die hebt afgelegd, waaraan kon jij merken dat er verbetering optrad in jouw situatie?** (Bij jezelf of andere mensen om je heen of de situatie waar je in zat).

- * Bij elk onderdeel: bedanken voor het delen van dit verhaal.
Samenvatten wat je hebt gehoord, heb je het goed begrepen?
Wil de jongere nog iets aanvullen?

Afsluiting

Bedankt voor het delen van je verhaal met mij. Dat was erg leerzaam.

We willen ook vragen in hoeverre je betrokken wilt zijn bij het vervolg van dit onderzoek.

Wil jij met ons meedenken over het meetinstrument?

Als de interviews klaar zijn, maken we met de uitkomsten een eerste versie van een meetinstrument/vragenlijst. Graag zouden wij deze vragenlijst dan voorleggen aan een aantal jongeren om te kijken wat zij hiervan vinden. Vermoedelijk wordt dit het volgende voorjaar (februari - maart). Zou jij daaraan mee willen doen?

Zo ja: vul samen het formulier in.

Nogmaals bedanken en cadeaubon geven.

Bijlage 4. Codeerschema voor het analyseren van de interviews

Relaties met anderen

Relatie ouders	Uitspraken die betrekking hebben op een of beide ouders
Andere familieleden	Uitspraken m.b.t. andere familie leden dan de ouders
Leeftijdgenoten	Omgang met leeftijdgenoten, zowel goede contacten met vrienden als problematische kanten, bijv. pesten, vechten.
Intieme relatie	Uitspraken over relaties, zowel gewenst als in het echt
Kinderwens	Uitspraken over wens om al dan niet kinderen te hebben

Dagelijks Leven

School	Uitspraken over school, studie, opleiding.
Vrije tijdsbesteding	Uitspraken over invulling vrije tijd, zowel bevredigende besteding zoals hobby's, maar ook niet bevredigend, zoals niets doen.
Geldzaken	Uitspraken op gebied van financiën, inkomen, schulden, bezit.
Werken	Uitspraken over werken, inclusief werkervaring, beroepskeuze, vrijwilligerswerk, geen werk hebben, werk zoeken.
Wonen	Uitspraken die betrekking hebben op wonen.

Ervaringen met jeugdzorg en hulpverlening

Politie/Justitie	Aanraking met politie/justitie voor of tijdens opname
Jeugdzorg/Hulpverlening	Alle uitspraken die betrekking hebben op jeugdzorg en hulpverlening.
Relatie Hulpverlening	Uitspraken over interactie met hulpverleners
Overplaatsingen	Uitspraken m.b.t. overplaatsingen binnen de hulpverlening.
Overgang Gesloten/open	Uitspraken over de overgang van gesloten naar open instelling.

Persoonlijke ontwikkeling & Identiteit

Ontwikkeling, verbetering	Punten waarop jongere aangeeft verbetering te zien of een ontwikkeling te willen doormaken.
Persoonlijke behoeften	Uitspraken waaruit blijkt waaraan de jongere behoefte heeft. Met als subthema's: <ul style="list-style-type: none">- Steun van anderen: uitspraken over behoefte aan steun, iemand om mee te praten- Vrijheid: uitspraken die blijik geven van behoefte aan vrijheid- Emotie/gedrag als reactie: uitspraken over emotionele en gedragsmatige reacties op de omgeving, zowel sociaal gewenst als sociaal ongewenst, zowel internaliserend als externaliserend. *- Middelengebruik: uitspraken over middelengebruik, zoals roken, drank, drugs*
Zelfbeeld/zelfkennis	Uitspraken waarin jongere eigen sterke en zwakke punten benoemt en/of blijik geeft van zelfkennis (persoonlijke eigenschappen). Ook uitspraken betreffende het zelfbeeld van de jongere.
Praktische vaardigheden	Uitspraken over praktische vaardigheden die nodig of handig zijn om zelfstandig te leven, zoals koken, wassen, autorijden, administratie voeren, omgaan met instanties, etc.
Zelf doen/bepalen/kiezen	Alle uitspraken met betrekking tot eigen verantwoording, zelfstandigheid, eigen keuzes, zelf doen/willen.
Doelen, toekomstwensen	Wat wil de jongere? Welke doelen heeft hij of zij voor de toekomst? Wat gaat zoals jongere het zelf wil, wat niet?
Levensbeschouwing	Visie op het leven <ul style="list-style-type: none">- Wereldbeeld/Maatschappelijk beeld Uitspraken m.b.t. samenleving, maatschappij als geheel en wat deelname hieraan betekent- Culturele achtergrond

Herinneringen/Verleden

Uitspraken over jeugdherinneringen en belangrijke momenten in het leven

Adviezen & Suggesties**Adviezen van jongeren**

Uitspraken over adviezen aan andere jongeren en hulpverlening

Suggesties vragenlijst

* Verantwoording/toelichting: wij beschouwen gedrag dat in onze cultuur gelabeld wordt als een 'stoornis' als gedrag dat blijkt geeft van een bepaalde behoefte, die echter niet sociaal wenselijk wordt geuit.

Bijlage 5. Layout en digitale versie van Mijn Pad

Een digitale versie van Mijn Pad is aantrekkelijk voor de jongeren, maar ook prettig voor professionals om mee te werken. De bladzijde met thema's leent zich goed om hiervan een app te maken (zie figuur 1).

Figuur 1. Voorbeeld van een startpagina voor Mijn Pad

Een app zal ook het berekenen en tonen van scores aan de jongeren eenvoudiger maken. Zo kunnen de scores worden weergegeven met balkjes in plaats van getallen (zie figuur 2).

Figuur 2. Voorbeeld van een digitaal score overzicht.

Vermoedelijk is een digitale versie niet altijd gemakkelijk toegankelijk te maken voor jongeren omdat zij niet vanzelfsprekend toegang hebben tot een computer. Ook zullen veel jongeren het prettig

vinden een boekje in handen te hebben. Daarom zal naast de digitale versie ook altijd een papieren versie nodig zijn.

Mijn Pad: instructie voor professionals⁹

Wil je deze instructie *helemaal* doorlezen voordat je begint?

Mijn Pad is er voor jongeren van 14 jaar en ouder. Het gaat over hun leven en de weg naar hun gewenste toekomst. Mijn Pad helpt jongeren bij het maken van eigen keuzes.

- Eerst kiest de jongere de onderwerpen uit waarover hij het wil hebben, en beantwoordt de bijbehorende vragen.
- Daarna berekent de professional samen met de jongere de scores volgens de instructie op p. 33.
- Met behulp van het overzicht op p. 34 maakt de jongere een stappenplan en een actieplan.

De professional zorgt ervoor dat de regie bij het invullen van Mijn Pad zoveel mogelijk bij de jongere ligt. Het gaat erom dat de jongere de vrijheid ervaart om zelf te kiezen en zelf initiatieven te gaan nemen.

Hoe zorg je ervoor dat de regie bij de jongere ligt?

Dit begint met de uitleg en met de situatie waarin Mijn Pad wordt ingevuld:

1. Uitleg bij Mijn Pad die de volgende elementen bevat (N.B. deze uitleg liever niet letterlijk voorlezen, maar zoveel mogelijk in eigen woorden uitleggen):
 - Mijn Pad is gemaakt voor jongeren die verblijven in een jeugdzorginstelling: wat hebben jongeren in deze situatie nodig om eigen keuzes te (gaan) maken over hun leven en toekomst?
 - Allerlei mensen hebben hier een mening over, maar wat wil jij?
 - Zie verder het voorblad van Mijn Pad.
2. De jongere krijgt ruimte om regie te nemen door het aanbieden van keuzes:
 - De jongere kiest of hij Mijn Pad alleen of samen met een hulpverlener invult.
 - De jongere kiest met welke hulpverlener hij Mijn Pad invult.
 - De jongere kiest de onderwerpen uit waar hij het over wil hebben. Dit kan 1 onderwerp zijn, maar ook allemaal.
 - De jongere kiest het moment waarop hij Mijn Pad wil invullen.
 - De jongere kiest wie schrijft, hij zelf of de hulpverlener.

De houding van de professional is non-directief.

Door vragen te stellen en positief te bekrachtigen wat de jongere zelf inbrengt, helpt de professional de jongere om zelf tot antwoorden te komen. Mijn Pad geeft door de open vragen veel ruimte voor het inbrengen van die zaken waar de jongere op dat moment zelf mee bezig is. De hulpverlener volgt de jongere in het gesprek en ondersteunt hem of haar bij het verwoorden van datgene wat hij of zij wil vertellen. De

⁹ In de slotfase van het project is een nieuwe versie van de handleiding gemaakt, waarin de uitkomsten van het onderzoek zijn verwerkt.

hulpverlener waakt ervoor om zelf het stuur over te nemen. Exploreren en vragen om verduidelijking mag wel, sturen niet.

In het begin kan dit lastig lijken of voelen, bijvoorbeeld als de jongere weinig antwoorden geeft. Dit betekent dat er dan nog weinig regie is. *Wij verwachten dat de eigen regie gaat toenemen als de ruimte die de jongere wel neemt, hoe klein ook, als 'eigen' gaat voelen.* Dit zal dan blijken bij een volgende invulling van Mijn Pad.

Eigenaarschap van Mijn Pad

Mijn Pad is in de eerste plaats van en voor de jongere zelf. Hij of zij mag Mijn Pad zelf bewaren. De professional maakt een afspraak met de jongere over hoe Mijn Pad bewaard wordt.

Opname van Mijn Pad in het dossier: De professional vraagt of de jongere toestemming geeft dat een *extra* exemplaar van het score overzicht bewaard wordt in het dossier. Als de jongere geen toestemming geeft komt dit niet in het dossier.

De doelgroep wordt gevormd door jongeren van 14 jaar en ouder die uitstromen uit de specialistische 24 uur zorg en de Jeugdzorg Plus (gesloten en besloten jeugdzorg)..

De achterliggende doelen: waarom is Mijn Pad ontwikkeld?

Mijn Pad is ontwikkeld om deze jongeren in hun ontwikkeling naar zelfstandigheid te ondersteunen door hun bewuster te maken van de eigen keuzes en wat nodig is om deze te volgen.

Het instrument draagt bij aan het bieden van een begeleidingstraject op maat, doordat het de dialoog met de professional ondersteunt.

Het meetinstrument geeft informatie over de effectiviteit van het begeleidingstraject binnen Participeren kan je leren. In hoeverre wordt de participatie en eigen regie van de jongeren bevorderd? Bij wie werkt het wel, bij wie niet?

Mijn Pad is nog in ontwikkeling. Bij vragen kun je contact opnemen met Inge Bramsen (010-794 5910 of i.bramsen@hr.nl). Hogeschool Rotterdam, Kenniscentrum Zorginnovatie, Rochussenstraat 198, Postbus 250

Bijlage 7. Feedbackformulieren Pilotstudie II voor professionals en jongeren.

Uittesten van Mijn Pad: feedback formulier

Wil je het feedback formulier voor elke jongere apart en direct na afloop van het interview invullen, zodat je het nog vers in je geheugen hebt? Het ingevulde formulier graag direct na invulling per e-mail versturen naar Inge Bramsen (i.bramsen@hr.nl). Bij vragen kun je ook via dit emailadres contact met mij opnemen.

Toelichting: Ik ben ervan uitgegaan dat je het formulier met de computer invult, dus je kunt bij elke vraag de ruimte nemen die je nodig hebt.

Gegevens professional

Naam professional:

Instelling professional:

Gegevens jongere

Jongere: man/vrouw

Leeftijd jongere:

Instelling jongere:

Datum afname:

1. Wil je in het kort beschrijven hoe het invullen van Mijn Pad met de jongere verliep?
2. Met wie heeft de jongere Mijn Pad ingevuld? Alleen of samen met jou? Of met iemand anders?

Onderwerpkeuze

3. Welke onderwerpen heeft de jongere uitgekozen (omcirkeld)?
4. Wat is jouw mening over de keuze van deze onderwerpen door de jongere? Is jouw inschatting dat dit wel/geen goede weergave is van wat hem of haar op dit moment bezig houdt? In welk opzicht wel, in welk opzicht niet?
5. Wat is jouw mening over de inbreng van de jongere in Mijn Pad? Heeft hij kunnen aangeven wat op dit moment belangrijk voor hem of haar is?

Regie bij jongere

6. In hoeverre is het gelukt om de regie bij de jongere te leggen? Wat ging hierin goed, wat vond je lastig? (zie ook de instructie voor de professional)

De scoring, het stappenplan en actieplan

7. Hoe verliep het berekenen van de scores en het uitleggen ervan?
8. Hoe verliep het maken van een stappenplan?
9. Hoe verliep het maken van een actieplan?

Eigenaarschap Mijn Pad

10. Welke afspraak is gemaakt over het bewaren van het ingevulde boekje?
11. Was de jongere bereid om zijn gegevens ter beschikking te stellen voor zijn dossier?
Ja/nee

Inpassing van Mijn Pad in de werkwijze van de professional

12. Hoeveel tijd heeft het bij benadering gekost om Mijn Pad met deze jongere te doen?
13. Hoe goed is Mijn Pad wel/niet in te passen in de dagelijkse routine? Wat gaat goed, wat is lastig?
14. Hoe vaak zou je Mijn Pad bij deze jongere willen inzetten om tijdens zijn/haar traject een goed beeld te krijgen van de vorderingen?
Bijvoorbeeld:
1x per maand/ 1x per 6 weken/ 1x per 3 maanden/ 1x per 6 maanden/ anders namelijk:

Mening van de jongere over Mijn Pad

15. Heeft de jongere de zijn/haar mening gegeven over Mijn Pad? (apart document).
Ja/nee
Zo ja, stuur dan het ingevulde formulier naar:
Inge Bramsen
Hogeschool Rotterdam
Kenniscentrum Zorginnovatie
Postbus 25035
3001 HA Rotterdam

Overige opmerkingen?

16. Heb je nog andere opmerkingen over Mijn Pad of over jouw ervaringen om Mijn Pad met de jongere in te vullen? Ik hoor ze graag! Je kunt deze hier vermelden:

